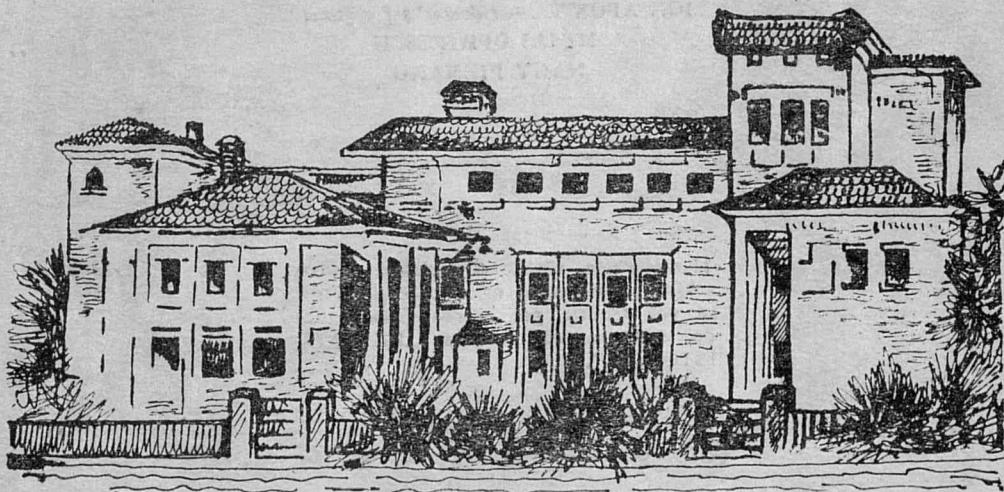

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE "N. IORGĂ"

REVISTA ISTORICĂ

fondator N. Iorga

Serie nouă, tomul 1, 1990

1

Ianuarie

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

www.dacoromania.ro

A C A D E M I A R O M Â N A

INSTITUTUL DE ISTORIE „N. IORGA”

„REVISTA ISTORICĂ” apare de 12 ori pe an.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii de presă prin întreprinderi și instituții. Prețul unui abonament este de 180 lei.

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES-FILATELIA Departamentul Export-Import, presă P.O. Box 12-201. Telex 10 376 prsf1 r — București, Calea Griviței nr. 64-66.

COLECTIVUL DE REDACTIE

ION APOSTOL — *redactor șef adjunct*
MIHAI OPRITESCU
NAGY PIENARU

Manuscisele, cărțile și revistele pentru schimb precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Colectivului de redacție al revistei „REVISTA ISTORICĂ”.

Adresa Redacției
B-dul Aviatorilor nr. 1
71247 — București, tel. 50 72 41

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

SERIE NOUĂ
TOM 1, NR. 1
Ianuarie 1990

S U M A R

La început de drum	3
SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN EPOCA UNIRII	
GRIGORE CHIRITĂ, Probleme ale modernizării statului și societății românești în dezbatările Adunărilor ad-hoc (I)	7
PAUL CERNOVODEANU, Misiuni militare românești trimise peste hotare în timpul domnicii lui Alexandru Ioan Cuza	23
NICOLAE PERCIUN, Contribuții la începiturile telegrafiei și poștei moderne în România	41
CONSTANTIN I. STAN, Aniversarea semicentenarului Unirii Principatelor Române (1909)	61
FLORIAN ROATEŞ, Interferențe europene în gîndirea istorică românească de la 1848	73
DOCUMENTAR	
NICOLAE DASCĂLU, Contribuția Biroului pentru Servicii strategice (O.S.S.) al S.U.A. la Victoria Națiunilor Unite (1941—1945) (I)	83
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ	
A X-a sesiune științifică „Valori bibliofile din patrimoniul cultural național — cercetare și valorificare” (Alexandrinu Bostan, Emil Nadler); Știri noi privind organizarea provinciei Dacia (Constantin C. Petolescu); Călătorie de documentare în U.R.S.S. (Marian Stroia); Cronică	89
RECENZII	
CONSTANTIN REZACHEVICI, Constantin Brâncoveanu — Zărnești 1690, Edit. Militară, București, 1989, 258 p. + 3 hărți (Florin Constantiniu)	95
PAUL E. MICHELSON, Conflict and Crisis. Romanian Political Development, 1861—1871, Garland Publishing, Inc., New York and London, 1987, 327 p. (Ion Stanciu)	96
** Elementa ad fontium editiones, vol. LXVIII Documenta ex Archivo Regiomontano ad Poloniam Spectantia, XXXV pars, ediderunt Carolina Lanckorońska et Lucianus Olech, Râmnicu Sărat, 1988, 185 p. (Antal Lukacs)	99
YAŞAR YÜCEL, Anatolu beglikleri hakkında araştırmalar. XIII—XV yüzyıllarda kuzeybatı Anatolu tarihi. Çoban-oğulları begliği—Candar-oğulları begliği (Cercetări privind beylikler din Anatolia. Istoria Anatoliei de nord-vest în veacurile XIII—XV. Beylikul Çoban-oğulları — Beylikul Candar-oğulları), I, ed. II, Türk tarih kurumu basimevi, Ankara, 1988, 224 p. (Nagy Pienaru)	100
EUGEN WEBER, Une histoire de l'Europe. Hommes, cultures et sociétés de la Renaissance à nos jours, vol. 1, De la Renaissance au XVIIIe siècle, Fayard, Paris, 1986, 522 p. (Lucian Cruceanu)	102
JACQUES HEERS, Machiavel, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1985, 459 p. (Eugen Denize)	103

„Revista istorică”, tom 1, nr. 1, p. 1—106, 1990

REVISTA ISTORICĂ

NOUVELLE SÉRIE

TOME 1, N° 1

Janvier 1990

S O M M A I R E

Préliminaires	3
-------------------------	---

LA SOCIÉTÉ ROUMAINE À L'ÉPOQUE DE L'UNION

GRIGORE CHIRIȚĂ, Problèmes de la modernisation de l'État et de la société roumaine dans les débats des assemblées ad-hoc (I)	7
PAUL CERNOVODEANU, Missions militaires roumaines envoyées à l'étranger sous le règne d'Alexandru Ioan Cuza	23
NICOLAE PERCIUN, Les débuts de la télégraphie et de la poste moderne roumaines	41
CONSTANTIN I. STAN, L'anniversaire d'un demi-siècle depuis l'Union des Principautés roumaines (1909)	61
FLORIAN ROATEŞ, Interférences européennes dans la pensée historique roumaine de 1848	73

DOCUMENTAIRE

NICOLAE DASCĂLU, La contribution du Bureau pour les Services stratégiques (O.S.S.) des États-Unis à la victoire des Nations Unies (1941–1945) (I)	83
---	----

LA VIE SCIENTIFIQUE

La X ^e session scientifique „Valeurs bibliophiles dans le patrimoine culturel national—recherches et valorisation” (<i>Alexandrina Bostan, Emil Nadler</i>); Informations récentes concernant l'organisation de la Dacie (<i>Constantin C. Petolescu</i>); Voyage d'études en U.R.S.S. (<i>Marian Stroia</i>); Chronique	89
---	----

COMPTES RENDUS

CONSTANTIN REZACHEVICI, <i>Constantin Brâncoveanu – Zărnești 1690</i> , Ed. Militară, Bucureşti, 1989, 258 p. + 3 cartes (<i>Florin Constantiniu</i>)	95
PAUL E. MICHELSON, <i>Conflict and Crisis. Romanian Political Development, 1861–1871</i> , Garland Publishing, Inc., New York and London, 1987, 327 p. (<i>Ion Stanciu</i>)	96
* * * <i>Elementa ad fontium editiones</i> , vol. LXVIII. <i>Documenta ex Archivo Regiomontano ad Polonię Spectantia</i> , XXXV pars, ediderunt Carolina Lanckorońska et Lucianus Olech, Roma, 1988, 185 p. (<i>Antal Lukacs</i>)	99
YAŞAR YÜCEL, <i>Anadolu beylikleri hakkında araştırmalar. XIII – XV. yüzyıllarda kuzey-batı Anadolu tarihi. Çoban-oğulları beyliği-Candar-oğulları beyliği</i> (Recherches concernant les beyliks d'Anatolie. Histoire de l'Anatolie aux XIII ^e –XV ^e siècles. Le b e y l i k Çoban-oğulları – L e b e y l i k Candar-oğulları), I, II ^e éd., Türk tarih kurumu basımevi, Ankara, 1988, 224 p. (<i>Nagy Pienaru</i>).	100
EUGEN WEBER, <i>Une histoire de l'Europe. Hommes, cultures et sociétés de la Renaissance à nos jours</i> , vol. I, <i>De la Renaissance au XVIIIe siècle</i> , Fayard, Paris, 1986, 522 p. (<i>Lucian Cruceanu</i>)	102
JACQUES HEERS, <i>Machiavel</i> , Librairie Arthème Fayard, Paris, 1985, 459 p. (<i>Eugen Denize</i>)	103

LA ÎNCEPUT DE DRUM

Decembrie 1989 va intra în cartea de aur a istoriei României alături de alte mari momente ale luptei pentru libertate și întregire națională, 1848, 1877, 1918. Dacă revendicăm acel moment din trecutul neamului — 1848 — nu o facem acum numai pentru că primele semne ale biruinței au fost anunțate de imnul înălțător și eroic totodată „Deșteaptă-te române”, dar pentru că la fel ca și atunci tineretul a fost sufletul revoluției, virful ei de lance. Pornit la luptă cu miiile și piepturile goale, doar cu dreptatea cauzei sale, tineretul a fost cel care a înfruntat, peste tot cumplita forță represivă a dictaturii. Atât la Timișoara cit și la București, la Universitate, în Piața Palatului, la Televiziune nu s-a dat înapoi. Deviza pașnică „Fără violentă” s-a transformat rapid în „Murim dar nu plecăm”! Armata al cărui contingent de tineri era majoritar să înfrâțeze cu semenii lor studenți, muncitori, țărani veniți din toată țara în Capitală, hotărind în strânsă unitate soarta tiraniei. Apoi în zilele și nopțile încleștării cu forțele intunericului și ale buncărelor, tineretul, împreună cu întregul popor, a apărăt tînăra revoluție.

Revoluția a demonstrat că de puternic este sentimentul de libertate la români. Secolele de luptă necurmată pentru apărarea gliei strămoșești au făcut din libertate una din virtuțile spiritului românesc.

În urmă cu sase decenii, marele tribun al neamului românesc Nicolae Iorga sublinia cu tărie în prelegerile sale universitare consacrate evoluției ideii de libertate, recent reeditate, însemnatatea excepțională pentru prezentul și viitorul umanității a „problemei libertății sub întreitul ei aspect: libertatea muncii, libertatea politică, libertatea gândului”.

Prin revoluția din decembrie poporul român aducea o nouă și majoră contribuție la istoria civilizației europene a secolului XX, secol care în numele ideii de libertate cunoșcuse două complete cataclisme moniale:

Libertatea ciștință din decembrie cu arma în mînă trebuie apărată în continuare în viața politică, economică, culturală, în gîndire.

Revoluția a pus capăt acelei eliminări a României din Europa, a redat poporului sentimentul demnității, a pus capăt distrugerii sistematice a valorilor spirituale și materiale ale neamului românesc, a înălțat diletantismul și impostura în știință, cultură și artă. Eliberate de dogmă și de ingerințele politicului, aceste componente ale spiritualității românești vor redeveni acele punți de legătură cu civilizația europeană atât de brutal estompate după 1944. În perioada interbelică cultura și știința românească au dat spirite de dimensiuni universale: N.Iorga, Lucian Blaga, M.Eliade, Gh.Brătianu, Enescu, Brîncuși, și integrindu-se marilor curente de gîndire și expresie artistică ale timpului.

Însăși Academia Română, acest pantheon al culturii românești și-a pierdut independența, alegerea membrilor săi fiind hotărâtă de alte foruri și nu odată în flagrantă contradicție cu spiritul științific.

După război, mutilată de „revoluția cultural-științifică” spiritualitatea românească a fost în mare măsură silită să se expatrieze și să asigure în diaspora continuitatea vieții cultural spirituale românești; ultimii ani ai dictaturii au determinat o nouă migrație în masă a elitei literelor, artei și științei spre libertate.

O retrospectivă asupra culturii românești conduce la aprecierea că împotriva poporului român s-a încercat în ultima jumătate de secol un genocid cultural și spiritual. Distrugerea trecutului, a monumentelor sale, acele unice „cronici în piatră” ale neamului românesc a fost corelată cu acțiuni de anvergură care au vizat „leagănul neamului românesc” — satul — seva multiseculară a românilor — țărănimea, urmăriindu-se să se taie rădăcinile ce ne legau de acest pămînt în care se odihnesc moșii și strămoșii noștri.

În noile condiții, istoria, acea carte de căpătii a neamului care în trecut a avut atât de mult de suferit, ea fiind asemenei celorlalte științe sociale supusă capriciilor dictatorului care a creat un adevărat „Pat al lui Procust” alcătuit din dogme din care adevărul a ieșit nu odată mutilat. Momente lipsite de semnificație au fost ridicate la rangul de „evenimente epocale”, rolul unor personalități minimalizat sau devenit inexistent (a se vedea rolul regelui la 23 August), istorici de necitat datorită concepțiilor lor sau, în ultimul timp, toți cei care părăsiseră țara, făceau ca nu odată adevărul istoric să fie exprimat în mod trunchiat, spiritul științific fiind în suferință.

Este de datoria noastră, a slujitorilor „muzei Clio” să contribuim la repunerea în drepturile sale firești a trecutului nostru istoric. Instituțele de cercetare reunite din nou sub egida Academiei Române, publicațiile științifice din domeniul istoriei trebuie să facă cunoscut adevărul în dimensiunile sale reale, specialiștilor și publicului larg acum cînd recunoașterea trecutului istoric, a adevărăturii trecut este de cea mai strîngentă actualitate. În acest spirit își propune să-și înceapă activitatea „Revista istorică” — serie nouă publicație lunară a Institutului de istorie „N. Iorga” ce apare sub egida Academiei Române.

Fondată în 1915 de Nicolae Iorga „Revista istorică” a fost una din cele mai importante reviste din țară în cele trei decenii de activitate promovînd în paginile ei valoroase cercetări istorice, contribuind la afirmarea a numeroși cercetători. Aceleași țeluri le urmărește și azi revista noastră conștientă că are de apărat un nume și un prestigiu științific de necontestat.

Ne propunem să valorificăm rezultatele cercetărilor întreprinse în Institutul „Nicolae Iorga” precum și din întreaga țară, să ținem permanent paginile deschise noului, descoperirilor din domeniul nostru de activitate.

Acordind că și în trecut ponderea cuvenită cercetărilor de istorie românească vom extinde spațiul acordat istoriei universale conștienți că trebuie să reînnodăm acele firești legături și contacte științifice pe care anii de „izolare” din trecutul nu prea îndepărtat le-au estompat..

Nu înind convingerea că schimbul de idei, dialogul, inclusiv polemica științifică este un mijloc de dinamizare a activității de cercetare, revista își propune o rubrică de opinii care suntem convinși va mări interesul cititorilor.

Vom urmări în activitatea noastră să promovăm noul, ineditul, să sprijinim procesul de înnoire și modernizare al istorografiei românești.

Ne propunem să acordăm spații largi unor dezbateri sau mese rotunde consacrate unor probleme majore ale istoriei contemporane. Urăm să extindem rubricile de informare și critică științifică prin publicarea de recenzii și note biografice asupra lucrărilor de istorie națională și mai ales de istorie universală căutând să ținem la curent publicul român cu realizările extrem de numeroase pe plan mondial.

Cu aceste gînduri pornim din nou la drum conștienți că avem o nobilă misiune, un nume prestigios de apărat, dar și cu speranța că mesajul nostru va fi receptat de istorici, iar revista noastră va contribui la creșterea prestigiului istoricografiei românești.

www.dacoromanica.ro

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN EP OCA UNIRII

PROBLEME ALE MODERNIZĂRII STATULUI ȘI SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN DEZBATERILE ADUNĂRILOR AD-HOC (I)*

GRIGORE CIHIRIȚĂ

În istoria instituțiilor românești, precum și în planul cuprinzător al vieții politice naționale, Adunările ad-hoc ocupă un loc aparte. Ele nu își au originea în tradițiile instituționale ale țării, fiind o creație a Congresului de pace de la Paris din 1856. Chamate — potrivit mandatului ce le fusese stabilit prin prevederile tratatului din 18/30 martie — să exprime dorințele românilor „privind organizarea definitivă a Principatelor”, ele trebuiau să dea un răspuns limpede la întrebarea dacă poporul corea sau nu ca în viitor să viețuiască în cadrul uneia și aceleiași formațiuni statale, organizată pe baza principiilor constituționale moderne. Adoptând această hotărire, Congresul, deși nu a consacrat Unirea — cum ceruseră fruntașii politici români aflați în emigrație ori în țară — a deschis totuși larg calea legală a înfăptuirii idealului de unitate național-statală. S-a inaugurat astfel o scurtă dar rodnică etapă istorică în care problemele Unirii, transformărilor adînci ce urmău a fi incorporate nouului stat s-au aflat în centrul preocupărilor, frământărilor și dezbatelor nu numai ale românilor, dar și — în anumite momente — ale cercurilor diplomatice europene. Hotărârea de a se convoca cele două Adunări ad-hoc, aducind o amînare a rezolvării Unirii Principatelor, a asigurat totuși cadrul de desfășurare a unei ample dezbateri la care practic au luat parte toate clasele și păturile sociale. În acest fel chestiunea română a dobîndit un lucru extrem de important : dezlegarea ei a fost transferată temporar de la masa tratativelor și reunuiilor internaționale, de pe meleagurile străinătății, la ea acasă, în mijlocul poporului care o plămădise secole de-a rîndul prin suferințele, aspirațiile și luptele sale.

Deși au funcționat doar trei luni (octombrie—decembrie 1857) Adunările ad-hoc — în care, reprezentate fiind interesele tuturor claselor societății, pentru prima dată la noi țăranul clăcaș stătea cu același drept alături de marele boier — au abordat, dezbatut și oferit soluții marilor probleme care confruntau națiunea română. Ele au intrat în istorie mai ales prin

* Studiul a fost predat reciației, în forma de față, la începutul lunii noiembrie 1989. N-am considerat — după evenimentele din decembrie 1989 — necesare restructurări ori reevaluări, deși anumite reformulări ar fi fost poate binevenite pentru acuratețea interpretărilor. Apreciem că expunerea cuprinzătoare (pentru prima dată în istoriografie) a materialului documentar vizind această problematică de mare interes științific va fi utilă atât cercetărilor istorice cât și celor preoccupați în zilele noastre de problemele modernizării și democratizării societății românești. *Autorul*

adoptarea la 7/19 și 9/21 octombrie programului unionist identic ambelor Principate (Unirea — „dorința cea mai mare, cea mai generală..., firească, legiuță și neapărată” —, principie străină, respectarea autonomiei și neutralității Principatelor, o Adunare obștească „în care să fie reprezentate toate interesele nației”), legitimând astfel în fața Europei dorința de unire și dind, totodată, o dezmințire categorică Puterilor garante care își exprimaseră indoielii asupra năzuinței de unitate statală a românilor.

După adoptarea programului unionist, Adunările s-au aflat în fața celei de-a doua părți a mandatului stabilit de Congresul de la Paris și anume acela de a exprima opinii privind organizarea Principatelor în sensul revizuirii legilor în vigoare, reformării instituțiilor politice și renovării structurilor social-economice. În abordarea acestor extrem de dificile probleme ce atingeau interese majore ale tuturor claselor și pădurilor sociale, nu se ajunsese în perioada campaniei electorale pentru alegerea deputaților în Adunări la un punct de vedere comun nici în Moldova și nici în Tara Românească. Atât candidații la deputație, cât și alegătorii din ambele Principate de regulă se pronunțaseră — în multe părți chiar prin mandate serise imperative — numai pentru dezbaterea și adoptarea programului unionist, spre a evita divizarea „Partidei naționale” din cauza deosebirilor de opinii generate de interese specifice și clasă ce ar fi slăbit negreșit coeziunea mișcării unioniste¹, dacă s-ar fi luat în discuție chestiuni sociale. În consecință, în condițiile inexistenței partidelor politice cu programe bine definite, cu o organizare încheiată și o disciplină severă, rămânea valabilă doar alternativa ca prin gruparea deputaților în jurul unei (= unor) personalități sau a unumitor principii să se stabilească de către fiecare Adunare dacă considera sau nu oportun să pășească la o asemenea dificilă lucrare. Răspunsurile celor două Adunări, la această chestiune esențială pentru noul stat național, pentru modernizarea societății românești au fost diferite: în timp ce Adunarea Munteniei s-a abținut sistematic să ia în discuție problemele de organizare internă, justificându-și această atitudine, Adunarea Moldovei a întocmit, dezbatut și adoptat un cuprinzător program de reforme.

Desi au promovat tactici diferite, cele două Adunări urmăreau în esență obiective identice: a) menținerea și afirmarea autonomiei statului ce avea să fie creat, rezervându-i acestuia dreptul de a putea modifica întreaga organizare internă fără vreun amestec al Puterilor garante; b) prevenirea agravării conflictelor sociale îndeosebi din cauza problemei rurale, pentru a nu spori tensiunea — și aşa destul de încordată — dintre țărani și boierime într-un moment cind imperativul solidarității naționale se vădea a fi condiția *sine qua non* a acțiunii de creare a statului român modern. În 1891 M. Kogălniceanu, evocând în fața membrilor Academiei Române momentele din 1857, aprecia că ambele Adunări avuseseră temeuri serioase să procedeze în acel fel². Justețea acestei aprecieri — venite din partea unui fruntaș politic care fusese în centrul evenimentelor din 1857, implinind un rol esențial — va rezulta din paginile următoare. Aici se cuvine să fi reținut încă de pe acum că obiectivele pe care și le-au stabilit nu vor fi însă pe deplin atinse de nici una din Adunări.

Istoricii mai vechi sau din ultimele decenii care s-au preocupat de activitatea Adunărilor ad-hoc și-au concentrat atenția mai ales asupra genezei, conținutului și însemnatății programului unionist din 1857 care

a stat la temelia organizării de stat a României moderne³, precum și asupra dezbaterei problemei rurale⁴ ca cea mai importantă chestiune social-economică de la mijlocul secolului al XIX-lea, de care depindea într-o măsură hotăritoare configurația ulterioară a societății românești, bazele dezvoltării acesteia. În schimb, s-a trecut cu o uimitoare și inexplicabilă ușurință pestedezbatere din Adunările ad-hoc privind stabilirea reformelor social-economice și politice necesare a fi introduse, principiile adoptate pentru fiecare dintre aceste reforme⁵, care, în fapt, completau programul unionist abia schițat, dându-i un conținut mai bogat și conferindu-i în același timp un plus de exactitate. Împlinirea acestei lacune va contribui fără îndoială la înțelegerea corectă și aprofundată a ansamblului lucrărilor Adunărilor ad-hoc, la sublinierea însemnatății acestora. Este ceea ce încercăm să întreprindem în paginile care urmează prin analiza sintetică a conținutului materialului documentar și relevarea semnificațiilor majore ale acestuia.

★

În Muntenia problemele modernizării statului, reformării bazelor societății au fost evocate prima dată în intrunirea pregătitoare (neoficială) a deputaților aparținând „Partidei naționale” din 13/25 octombrie 1857. Atunci s-a făcut cunoscut celor prezenți „depeșa telegrafică a deputaților de peste Milcov în care comunica că acolo s-a întocmit o comisiune pentru a dezbatе chestiunile interioare și ne întreba dacă și noi sănrem dispusi a proceda în cercetarea acelor chestiuni”. Lăsind la o parte faptul, semnificativ în sine, al informării reciproce, a legăturii continue între membrii celor două Adunări, a nevoii acestora de a se consulta mai înainte de a lăsa o decizie importantă, vom menționa că C.D. Aricescu, care a consemnat această informație în memoriile sale (el fiind deputat și prin urmare participant la acele reuniuni) adăuga că „după o vie discuțiune, unii susținind pro și alții contra” cei prezenți au hotărât ca la întîlnirea următoare „să aducă toti deputații mandatele lor spre a putea lucra în cunoștință de cauză”⁶. Abia la 23 octombrie/4 noiembrie, într-o nouă intrunire pregătitoare, s-a dat citire raportului comisiei însărcinate de Adunarea Moldovei cu cercetarea și redactarea unui „sir de chestii generale”. La întrebarea pe care și-o punea deputații : Adunarea din București „trebuia să intre și ea în dezbaterea chestiunilor de interes social?”, după o lungă discuție, majoritatea, la propunerea gen. Chr. Tell, a decis „a se încheia un jurnal pe care să-l subserbe cei ce nu sunt de opiniune a se atinge chestiuni sociale în Adunare”. Până la încheierea intrunirii s-a redactat și s-a subscris un astfel de „jurnal” de 33 deputați⁷. Se pare că acest punct de vedere nu era definitiv acceptat, deoarece la 27 octombrie/8 noiembrie la o nouă intrunire pregătitoare a deputaților, majoritatea celor prezenți (51 deputați) a aprobat un amendament propus de Gheorghe Lupescu din partea deputaților clăcași ce implica dezbaterea unei chestiuni interne, anume aceea „d-a avea un guvern constituțional c-o singură adunare obștească reprezentativă, întocmită pe baze destul de largi, unde toate stările populației române să aibă dreptul a-și trimite deputații lor”⁸. Cîteva zile mai tîrziu, la 30 octombrie/11 noiembrie, se va produce o nouă răsturnare a situației : la o altă intrunire, „după o vie discuție” între deputați, amendamentul va fi respins⁹. Cu toate acestea, împotriva deciziei

majorității, Gh. Lupescu a propus acel amendament în ședința Adunării din 1/13 noiembrie¹⁰, atrăgindu-și riposta vehementă a deputaților conservatori I. Ipceanu și Dim. Ghica¹¹. Fără a intra în analiza amendamentului sătenilor și a dezbatelor prilejuite, vom reține doar refuzul de a se discuta chestiuni interne pe motivul — expus de C. A. Crețulescu — că „pe lingă acest amendament se vor mai produce și altele și orice hotărrire se va lăua nu va putea da mulțumire opinilor diverse”, pierzindu-se în schimb, „speranța d-a mai căpăta vreo majoritate însemnată în favorul memorandului”¹² redactat cu scopul de a stringe într-o expunere încheiată argumentele pe care se întemeia programul unionist. Deoarece Gh. Lupescu nu a voit — la cererea lui C.A. Rosetti — să-și retragă amendamentul¹³ Adunarea l-a respins prin vot¹⁴. Reflectînd hotărîrea Adunării de a nu intra în dezbaterea chestiunilor interne, *Actul dezvoltător al votului Adunării ad-hoc a României de la 9/21 octombrie 1857*, adoptat la 6/18 noiembrie 1857 și înaintat Comisiei europene a Puterilor garante conținea precizarea că, în afara programului unionist sintetizat în cele patru puncte, „națiunea română nu mai are alte dorințe a exprima, căci ele cuprind toate bazele organizației sale politice” de care „depind toate reformele politice și sociale ce reclamă legiuirea internă a României”¹⁵.

Consecventă acestui mod de a-și înțelege menirea, Adunarea, considerîndu-și epuizată agenda de lucru pînă la aflarea hotărîrilor Conferinței de la Paris, a luat în discuție propunerea din 9/21 noiembrie a lui Dumitru Brătianu de a se proroga pentru „un termen nehotărît”¹⁶, dinundu-se astfel și o anume rezolvare numeroaselor cereri de concediu ale deputaților ce o amenințau cu dezorganizarea¹⁷. Aflînd despre propunerea de prorogare, Comisia europeană a atras atenția Adunării printre-o notă din 10/22 noiembrie asupra faptului că „are încă misiunea de a proceda la revizuirea statutelor și regulamentelor în vigoare”¹⁸. Peste cîteva zile, ceeași Comisie, luînd cunoștință de *Actul dezvoltător...* adoptat la 6/18 noiembrie, întreba Divanul dacă „persistă în rezoluția sa și dacă el crede nă a îndeplinit mandatul său enunțînd voturile generale” fără „a trata chestiuni de administrație interioară”¹⁹.

Sub presiunea acestor îndemnuri, în ședința din 18/30 noiembrie, după ce o comisie special constituită a recomandat Adunării „să nu se proroge deocamdată” așteptînd „să cunoaștem hotărîrea Înaltelelor Puteri asupra dorințelor esențiale ale românilor mai înainte de a păși în alte lucrări”²⁰, a fost prezentată de Dim. Ghica o propunere, semnată de alți 29 deputați, potrivit căreia Adunarea „emite dorința de a nu proceda pentru moment la alte lucrări și a aștepta ca Înaltelele Puteri să se pronunțe prealabil asupra dorințelor votate de această Adunare în 9/21 octombrie”²¹. În continuare, Ion C. Brătianu a citit un text extrem de important pentru definirea esenței problemei aflate în dezbatere, care începea prin a sublinia că două principii călăuziseră Adunarea de la deschiderea ei: „menținerea intactă a drepturilor strămoșilor noștri și respectarea tratatului din Paris”²². Acei care nu doreau constituirea României, neputînd provoca anarhie în țară pentru a facilita intervenției din afara, căutau să acrediteze ideea că Adunarea, hotărînd să nu intre în dezbaterea chestiunilor interne, „ar face aceasta numai dintr-un simțămînt de ostilitate față de Înaltelele Puteri și cu unica țintă de a călca în picioare tractatul din

Paris, nutrind în ascuns intențiuni revoluționare”²³. Acest fel de a pune problema — arăta mai departe Ion C. Brătianu — era periculos în două feluri : „Dacă am intra în *⟨discutarea⟩* chestiunilor interne, fără a cunoaște încă pozițiunea noastră politică, am lucra în întuneric, ne-am rătăci, ne-am ameții, am ajunge să nu ne mai înțelegem între noi și le-am da, în acest chip, prilejul atit de dorit de a veni să ne scoată din zăpăceală și să stabilească buna rînduială printre noi. Dacă nu am intrat în *⟨dezbaterea⟩* chestiunilor interne atunci... am compromisă cauza noastră, punindu-ne în conflict cu voința Înaltei Comisiuni și în opoziție cu stipulațiunile tratatului din Paris”²⁴. El respingea ambele supozitii ca ne-intemeiate, reamintind că programul de unitate național-statală, mandatul impus deputaților de către alegători „de a nu intra în lucrările de organizațiuie interioară mai înainte de a dobîndi cele patru puncte”, fuseseră adoptate în realitate „cu mult înainte ca noi, emigranții, cărora... ni se atribuie ideile cele mai subversive, să ne fi reîntors în patria noastră”²⁵. În opinia sa, misiunea Adunării avea să se încheie odată cu „Unirea acestor Principate sub un șef ereditar ales dintr-o familie domitoare din Occident și un guvern reprezentativ”²⁶. Era exprimată astfel într-o formulă generală dorința menținerii în activitate a acestei Adunări dominate de liberali încă o perioadă nedefinită sau, cum îi reproșa unul din adversari nu fără oarecare îndreptățire, „să perpetueze Adunarea (considerată „o arenă deschisă de lupte”) pentru a forța Europa să o asculte”²⁷.

La 25 noiembrie/7 decembrie, raportul comisiei de urgență asupra propunerii prezentate de cei 30 deputați în ședința anterioară, constătind că, după voturile din 9/21 octombrie și 6/18 noiembrie, Adunarea nu mai putea să rostească alte dorințe „privitoare la amănuntele organizării administrative și a reformelor legislative”, a supus Adunării concluzia că ea : 1) „nu mai are astăzi a rosti alte dorințe”; 2) își rezervă dreptul ca „după ce Congresul de la Paris se va fi pronunțat asupra dorințelor rostite de români, să așeze bazele viitoarei lor constituțiuni și să facă legea electorală pentru Constituanta care va elabora această constituție”²⁸. A urmat o vie și îndelungată discuție în cadrul căreia C.A.Crețulescu, E.Lapati, Gr.Ioranu²⁹, D.Ghica, Al.G.Golescu, I.C.Brătianu, plasându-se pe poziția comună a inopportunăii exprimării altor dorințe, se deosebeau prin redactările parțial diferite pe care le susțineau³⁰ vizînd, într-o formă sau alta, menținerea Adunării în activitate. Deși Adunarea a adoptat (cu 39 de voturi împotriva altor 37)³¹ propunerea comisiei prezentată de Dim.Ghica, respingind celelalte amendamente, totuși, în ședința din 29 noiembrie/11 decembrie discuția a fost reluată într-un evident spirit de conciliere. În cele din urmă, Adunarea a primit cu o mare majoritate (un singur vot împotrivă) aceeași propunere avînd însă punctul esențial astfel reformulat : „Adunarea, în virtutea autonomiei țării, își rezervă dreptul, după ce Congresul de la Paris va fi consimțit la dorințele rostite de români, să așeze bazele viitoarei lor constituțiuni și să facă legea electorală pentru Constituanta care va elabora această constituție”³². Prinind adresa Adunării ca expresie a hotărîrii ei finale³³, Comisia europeană a răspuns imediat — reamintind că Conferința de la Paris se va întruni numai după ce „Divanurile vor termina lucrările lor” — că consideră definitivă declarația Adunării³⁴. Se constata astfel oficial existența unor puncte de vedere deosebite între Comisia europeană și

Adunare în privința îndatoririi acesteia de a dezbatе chestiunile interne, a oportunității angajării unor asemenea discuții într-un moment cînd nu se știa care avea să fie soarta programului unionist. Totodată, îndelungata controversă între deputați pe această temă s-a încheiat — ocolindu-se cu grijă chestiunile sociale și politice ce ar fi accentuat împărțirea deputaților în tabere rivale — prin afirmarea răspicată a politicii naționale de respectare a autonomiei Principatelor din partea tuturor Puterilor³⁵, de a recunoaște în fapt națiunii române vechiul drept conservat prin capitulații de a-și face singură legi, drept reconfirmat, de altfel, prin tratatul de la Paris. Rezultatul important la care a ajuns Adunarea va fi însă ignorat în bună măsură de Puterile garante ce și-au asumat rolul de a stabili bazele constituționale ale noului stat român prin Convenția de la 7/19 august 1858 de la Paris.

Adunarea Moldovei, spre deosebire de aceea a Țării Românești, a avut de la început o concepție limpede și o atitudine fermă în privința revizuirii bazelor organizării interne a Principatelor³⁶. La 10/22 octombrie 1857, adică la numai trei zile după adoptarea programului unionist, D.Rallet a prezentat o propunere subscrisă și de M.Kogălniceanu, P.Mavrogheni, L.Catargi ș.a. prin care — reamintind că Congresul de la Paris stabilise în fapt două principii : a) „că Principatele vor păstra o deplină libertate de legislație, adică toată și întreaga lor autonomie” ; b) „că legile și așezăminte de față urmează a fi supuse unei revizii spre a le înlocui prin organizație definitivă, conformă dorințelor țării” — a propus ca Adunarea, pentru a pune în armonie ambele cerințe, „să se mărginească de a asteme bazele viitoarei organizații a Principatelor iar nu de a face legi”³⁷. Se considera că, procedindu-se în acel fel, „autonomia Principatelor nu se jignește întru nimic”, deoarece Congresul nu ceruse Adunărilor proiecte de legi, ci numai „rostirea dorințelor nației asupra viitoarei și desăvîrșitei organizații”³⁸. Mai mult chiar, se sublinia că — „păstrînd întregi drepturile Principatelor” — datoria Adunării era de a grăbi sosirea momentului cînd țara „reintrînd în toată a sa deplină și întreagă autonomie să se afle în poziția de a dezvolta și a aplica prin legi votate de ea bazele reorganizării definitive a Principatelor așternute de Adunările ad-hoc și încuvîntate și garantate de Puterile subscrîtoare tratatului de Paris”³⁹. În încheiere, se solicita alcătuirea unei comisii din nouă deputați, însărcinată cu întocmirea unor propuneră „care i se vor părea cele mai importante în privirea interesului general”⁴⁰. În comisie au fost aleși reprezentanți ai tuturor claselor și păturilor sociale : M.Kogălniceanu, L.Catargiu, Neotit Scriban, M.Costachi Epureanu, V.Stan, V.Mălinescu ș.a.⁴¹.

Peste cinci zile, la 15/27 octombrie 1857, M.Costachi a prezentat Adunării raportul comisiei însotit de lista unui „Sir de chestii generale”, în număr de 12. Referindu-se la faptul că în trecut Principatele — deși despărțite politicește — lucraseră împreună „la facerea sau la prefacerea legislației lor” (ca, de pildă, în timpul domnilor Matei Basarab și Vasile Lupu, a lui Constantin Mavrocordat iar în urmă în cazul Regulamentului organic), raportul, constatînd această necesitate, atrăgea atenția că „cu atit mai mult astăzi, după ce populația din ambele țări s-a rostit pentru Unirea Principatelor într-un singur stat, ar fi fost de nevoie ca bazele viitoarei

noastre organizații să se aștearnă prin o intimă împreună înțelegere a ambelor Adunări ad-hoc”⁴². Lucrînd separat, era posibil — „cu toată identitatea intereselor ambelor țări” — ca fiecare Adunare să aibă puncte de vedere deosebite care să se reflecte în bazele organizării viitoare. Se sugera de aceea ca Adunarea să invite Comisia europeană să ia act de acest fapt „pentru ca nu eventuale deosebiri în rostirea dorințelor ambelor Adunări asupra reformelor viitoare să poată prejudiția în contra Unirii politice, cerută de unanimitatea deputaților ambelor țări”⁴³.

În dezbatările care au urmat pe marginea raportului comisiei, după P.Brăescu care și-a exprimat dorința întrunirii Adunărilor pentru a dezbatе organizarea țării (cerere formulată — după cum se va vedea mai de departe — în diverse momente și de alți deputați, care însă contrăvenea hotărîrilor luate de reprezentanții Puterilor garante), C.Hurmuzachi — constatind că „din tot sufletul dorim să se introducă și în țara noastră toate reformele care sunt în stare de a ne civiliza societatea și a ne întări nația, reforme intemeiate pe principiile dreptății, al egalității înaintea legii și al respectului proprietății” — consideră că această lucrare trebuia făcută „nu cu jignirea, ci cu respectarea și în puterea autonomiei noastre”⁴⁴. Pentru că — adăuga el în continuare — oricât de prețioase și de necesare erau reformele „noi punem mai presus de ele dritul de a ne face noi singuri legi în pămîntul nostru”. De aceea, înainte de toate trebuia să se ceară Europei „ca existența națională și autonomia să ni se respecteze, precum în drit, aşa și în faptă”⁴⁵. Preocupat de salvagardarea autonomiei Principatelor și îngrijorat de ce s-ar fi putut întâmpla „dacă frații noștri de peste Milcov n-ar primi vreuna din basele ce am propune”⁴⁶, el consideră că trebuie : 1) „să rostim înainte de toate dorințele țării asupra chestiilor politice de interes general”, din care unele sunt chiar înscrise în programul nostru”; 2) „să punem în aplicație dorința Unirii, lucrînd în înțelegere cu frații noștri de peste Milcov”; 3) „să nu jignim singuri autonomia noastră, ci să rugăm pe Puterile garante ca înainte de toate ea să se respecteze și în faptă”⁴⁷. Pentru aprobatarea luării în dezbatere a „șirului de chestii generale” au mai vorbit C.Virnav și M.Costachi (între altele, acesta din urmă reamintea că „nimenea nu vă indeamnă de a vă ocupa cu faceri de legi..., ci numai de a vă așterne basele de un interes general”⁴⁸). Ultimul a luat cuvîntul M.Kogălniceanu care a ținut să preciseze că după opinia sa „noi nu aveam a așterne proiecte de legi, ci numai oareșicari principii care au să prezideze la viitoarea organizare, care apoi după constituirea țărilor într-un chip definitiv au să se prefacă în legi votate și întărite în deplină noastră autonomie”⁴⁹. Apreciind că „Europa este în toată dreptatea de a cere să cunoască și bazele ce vom a da viitoarei noastre organizații politice și sociale”⁵⁰ și amintind că tot aşa se procedase cu decenii în urmă în cazurile Belgiei și Greciei, el consideră că era foarte puțin probabil ca Adunarea Țării Românești să adopte alte principii decât cele deja propuse și care constituiau baza oricărei societăți europene moderne. În încheierea ședinței, Adunarea a ales prin vot două comisii compuse fiecare din șapte membrii⁵¹, având îndatorirea de a prezenta într-o

* Formularea pare a fi voit ambiguă; ea lasă să se presupună o înlăturare din dezbateri numai a acelor probleme cu pronunțate implicații social-economice și care, de altfel, întrețineau disensiuni profunde, pînă la un punct ireconciliabile.

formă dezvoltată și argumentată cele 12 puncte ale „șirurului de chestii generale”.

Cind debaterea și adoptarea acestor „puncte” era aproape terminată, C.Hurmuzachi, unul din secretarii Adunării, în ședința din 18/30 noiembrie a citit o propunere a lui M. Kogălniceanu, susținută, între alții, de A.Cuza, V.Mălinescu, D.Cracte, arhimandrit Neofit Scriban, asupra necesității luării în discuție a unui „nou șir de chestii de interes general” în număr de șase, spre a se completa astfel „bazele neapărate ale organizației politice și sociale ale României”⁵². Se propunea, de asemenea, ca Comitetele fiecărei clase să-și formuleze „dorințele de interes special”⁵³. După o scurtă discuție care a scos în evidență dorința încheierii căt mai grabnice a discutării bazelor noului stat, Adunarea a aprobat — cu unele restructurări cerute de An.Panu — noile propunerii⁵⁴.

Într-un răstimp scurt, de numai două luni, Adunarea Moldovei a pregătit, discutat și adoptat principiile generale moderne, de factură burghezo-democrată, pe care urma să se întemeieze noul stat prevăzut a fi o monarhie constituțională ereditară de tip occidental. În acest sens Adunarea a desfășurat o intensă activitate, remarcabilă în toate privințele, stabilind prioritățile, sintetizând în hotărîri cu caracter doctrinar și programatic de o mare și imediată utilitate politică experiența istorică a poporului nostru, năzuințele și aspirațiile sale seculare, ideile și principiile din programele revoluțiilor de la 1821, 1848, ale altor mișcări naționale, precum și acele din impresionantul șir de scrisori din epoca renașterii naționale a României. Dar era, deopotrivă, și o consecință a dezbatelerilor ample care avuseseră loc în societatea românească în deceniile anterioare în presă, în intruniri publice, prin broșuri și memorii, fără de care Adunarea n-ar fi putut, într-un răstimp așa de scurt, să-și îndeplinească menirea cu atită exactitate și strălucire. Această lucrare serioasă — vădind din partea fruntașilor unioniști o temeinică cunoaștere a trecutului societății românești, o lucidă apreciere a nevoilor din acel moment ale națiunii române și a posibilităților de a le dobîndi, un mare realism politic, totul conexat învățămintelor oferite de modelul organizării și funcționării statelor Europei occidentale, racordat în același timp marilor curente politice de idei ale epocii — s-a dovedit a fi de o însemnatate excepțională în crearea statului național român, în edificarea României moderne. Și într-adevăr, începînd din anii Unirii Principatelor și pînă la așezarea definitivă a bazelor statului român, nici o reformă social-economică ori instituțională nu s-a infăptuit, nici o lege nu s-a adoptat, nici un act politic de oarecare importanță nu s-a săvîrșit decît printr-o continuă revenire și confruntare cu programul unionist, cu principiile de bază ale organizării statului român, a modernizării societății, așa cum acestea au fost elaborate de Adunarea ad-hoc a Moldovei. Ar mai trebui adăugat deocamdată doar constatarea fundamentală că în sprijinul unei propunerii sau alta s-au adus de fiecare dată argumente extrase deopotrivă atît din trecutul mai îndepărtat căt și din necesitățile de atunci ale ambelor Principate, deși discuțiile aveau loc numai într-una din cele două Adunări. Acest fapt, punînd încă odată în lumină unitatea organică a dezvoltării istorice a poporului român, identitatea deplină a năzuințelor și intereselor sale, stă mărturie a grijii și responsabilității Adunării Moldovei față de destinul întregii națiuni române. Ea a exprimat așadar — după cum arăta cu per-

fecă îndreptățire dr. C. Virnav — dorințe „pentru viitoarea Românie”⁵⁵. Adunarea Moldovei a realizat astfel o operă rodnică, constructivă, contransțind cu abstracțiunile exaltate ale radicalilor munteni impuse Adunării Tării Românești.

Însemnatatea, cu totul deosebită, a acestui program de reforme social-economice și politice — unic în felul său în istoria modernă a patriei noastre — impune o analiză a sa detaliată, o cunoaștere în ceea ce are esențial. În acest scop nu se va analiza fiecare propunere în ordinea prezentării și adoptării ei, ci, pentru a sistematiza și condensa expunerea, grupate după conținut în patru mari secțiuni : I. Probleme ale relațiilor cu alte state ; II. Bazele organizării statului ; III. Asigurarea drepturilor și libertăților individuale ; IV. Probleme propuse de comitete.

I. Probleme ale relațiilor cu alte state

În ședința din 12/24 noiembrie, C.Hurmuzachi a prezentat raportul comisiei asupra primului punct din „Sirul de chestii generale”, acel referitor la „îndreptarea hotarelor Principatelor prin o comisie europeană”. În raportul ce argumenta propunerea — întocmit de C.Hurmuzachi — se sublinia că în epoca încheierii capitulațiilor dintre Tăriile Române și Înalta Poartă „hotarele Principatelor erau mult mai întinse decât acele de astăzi”. Cu toate că Poarta avea îndatorirea să protejeze și să apere integritatea Moldovei și Valahiei, în decursul timpurilor și, mai ales, în deceniile anterioare Principatele Române „au mai pierdut însemnată cîntim de pămînt prin neconitenite împresurări” a hotarelor dinspre nord și răsărit, fără încunviințarea Adunărilor și a Domnitorilor. Totodată, se reamintea că „nu numai după capitulații, ci și după legea fundamentală a țării”, Principatele singure au dreptul de a regula hotarele lor despre staturile vecine”. În concluzie, se exprima dorința ca „Puterile garante, recunoscînd vechiul și neprescriptibilul drept al Principatelor de a regula ele singure hotarele lor despre staturile vecine, să binevoiască a încuviința totodată îndreptarea hotarelor Principatelor Unite prin o comisie europeană”. În aceeași ședință, Adunarea, fără discuții și modificări, a adoptat în unanimitate această primă dorință⁵⁶, menită a reduce nouui stat însemnate fișii de pămînt smulse din trupul țării prin forță sau alte mijloace de către puternicele imperii limitrofe și a pune capăt pe viitor unor asemenea practici. În completarea acestei dorințe se plasa propunerea privind reglementarea hotarului de la Dunăre și Marea Neagră cu Imperiul Otoman, venită în dezbaterea Adunării la 9/21 decembrie⁵⁷. Raportul comisiei, elaborat tot de C.Hurmuzachi, definitivat în urma modificărilor aduse printr-un amendament al lui M.Kogălniceanu, V.Mălinescu și altor deputați⁵⁸ și aprobat de unanimitatea Adunării, se închidea cu rugămintea adresată Puterilor garante de a „încuviința rectificarea nouui hotar dintre Principatele Unite și Imperiul otoman prin o comisie europeană”⁵⁹. Între altele, cererea era susținută pe faptul — istoric este exact, pus în lumină

* Se invoca în acest sens art. 431 a Regulamentului organic al Moldovei care stabiliea: „Marginea Principatului Moldovei despre Bucovina și Transilvania găsindu-se pe alocuri împresurată, Domnul Impreună cu Obșteasca Obiciinuită Adunare vor lua în timp cuvenit măsurile trebuințioase spre îndreptarea și păzirea vechilor hotare”.

prinț-o bogată și concludentă documentație — că „în timpurile vechi” Moldova și Valahia „se întindeau de ambele părți ale Dunării pînă la Marea Neagră” iar pămîntul mărginit între brațele Dunării și Marea Neagră „a fost proprietate necontestabilă a Principatului Moldovei”⁶⁰. În atara dreptului istoric erau invocate interesele de navigație și de comerț garantate Principatelor Române prin tratatul de la Paris.

O altă problemă dezbatută a fost aceea — definită pe scurt — a „statonnicirii relațiilor Principatelor cu Puterile garante în caz de călcarea drepturilor României” (a se reține că, încă de atunci, Adunarea Moldovei — organism reprezentativ oficial — folosea în mod curent denumirea de România pentru noul stat). Raportul înfațisat Adunării de An. Panu la 20 decembrie 1857/2 ianuarie 1858, constatănd că „orice călcare a drepturilor Principatelor din orice parte ar veni” constituia o încălcare a garanției colective a Puterilor semnatare ale tratatului de la Paris, admitea, totuși, posibilitatea ca „în viitor pot a se înfața neînțelegeri care să ceară intervenția Puterilor garante”. Într-un asemenea caz, pentru ca garanția Puterilor să fie folositoare Principatelor „trebuie a se da acestora un mijloc regulat și neatîrnat”, prin care „să poată cere și dobîndi sprijinul făgăduit”. Un astfel de „injloc” îl constituia exercitarea vechiului drept — decurgînd din deplina suveranitate a Principatelor consensuată și conservată de capitulații —, exercitat în multe perioade în trecut, de a trimite „soli și agenți politici și comerciali la Puterile străine” care „să fie numiți numai de către guvernele locale și dintre pămînteni”. Totuși, avînd în vedere că agenții diplomatici nu puteau soluționa situații complexe, era necesar să se precizeze „calea legală și permanentă prin care Principatele, la orice călcare a drepturilor lor, să poată liber reclama sprijinul Puterilor”. De aceea, Adunarea solicita viitoarei Conferințe „a prevedea și a statonici calea prin care Principatele Unite, la orice călcare a drepturilor lor din orice parte ar proveni, să poată cere și dobîndi puternicul sprijin al marelui areopagiu”⁶¹. În unanimitate, Adunarea a subscris fără discuție la 21 decembrie 1857/3 ianuarie 1858 această revendicare⁶² pe temeiul căreia, pînă la cucerirea independenței de stat a României, s-a putut trimite — începînd din 1860 — agenți diplomatici pe lingă principalele Puteri europene, afirmindu-se astfel, în context internațional, o politică românească de-sine-stătătoare.

În 23 noiembrie/4 decembrie, M. Kogălniceanu, prezintînd raportul comisiei privitor la „darea Principatelor către Înalta Poartă”, Adunarea a hotărît să se ia în discuție în ședința următoare⁶³. Raportul, cuprinzînd o analiză a modului cum, în succesiunea etapelor istorice, darea a sporit necontentit deși „Principatele pururea ori s-au împotrivit, ori au protestat”, și avînd în vedere pe de o parte că în urma tratatului de la Adrianopol din 1829 darea anuală a ambelor Principate s-a stabilit la trei milioane lei (sumă înscrisă și în Regulamentul organic) iar pe de altă parte dată fiind tendința Portii de a căuta s-o mărească, propunea în încheiere că Puterile garante să hotărască în problema „dării Principatelor către Înalta Poartă într-un chip potrivit cu necontestabilul lor drept”⁶⁴. Ideea de bază, formulată ca atare, fiind însă implicată și subînțelegindu-se fără echivoc, era aceea de a se găsi o soluție corespunzătoare acestei probleme din perspectiva noilor condiții — fundamental schimbate — ale înfăptuirii Unirii Principatelor sub domnia ereditară a unui principe străin.

Și această încheiere a fost încuiată în unanimitate de Adunare la 29 noiembrie/10 decembrie⁶⁵, o propunere a lui L. Catargiu de a se constata că pe lingă dare „s-au mai luat de către mai mulți funcționari și comisari turcești, veniți în Principate cu osebile misii, însemnate sume de bani” (daruri, peșcheșuri, etc.) rămînind în afara actului oficial însă înscrisă în procesul-verbal al ședinței⁶⁶.

Un alt „punct” luat în discuție avea în vedere „supunerea străinilor din Principatele Unite la jurisdicția țării”. Deși acesta ținea de fapt și de drept sferei problemelor de natură politică internă ocrotite prin respectarea autonomiei și suveranității Principatelor, totuși, în practică a avut, în toate timpurile, mari și grave consecințe în planul relațiilor cu alte state, favorizînd (pînă la un grad chiar legalizînd), imixtiunea abuzivă a Puterilor străine, cu deosebire a Austriei, în treburile noastre în propriul lor profit. Raportul comisiei, prezentat de An. Panu, punînd în evidență realitatea că „străinii se bucură în Principate de privilegii numeroase” în baza capitulațiilor încheiat de-a lungul timpurilor de Poartă cu Puterile creștine, afirma că stipulațiile acestora nu ar fi trebuit extinse și asupra Țărilor Române deoarece prin tratatele dintre Domnitorii români și Poartă (incepînd de la Mircea cel Bătrîn și continuînd cu Petru Rareș, Mihai Viteazul s.a.) Principatele „sî-au păstrat un guvern național și ne-atînat și o deplină libertate de legislație”. Ca atare, aplicarea dispozițiilor acelor capitulații „este necompatibilă cu deosebita stare a lucrurilor și cu așezămintele și obiceiurile acestor țări”, fiind „jignitoare a drepturilor Principatelor”. În continuare se arăta că existența jurisdicției consulare dădea loc la nenumărate abuzuri, la privilegiile de ordin fiscal, fără ca, în fapt, statele creștine să aibă mari avantaje și interes, căci străinii nu erau împiedicați să încheie tranzacții economice cu românii iar legile în ființă după care se judecau procesele de această factură erau acele în vigoare în toată Europa centrală și occidentală. Înîndu-se seama de toate acestea, precum și de faptul că o condiție esențială a existenței și dezvoltării unui stat — unanim admisă și practicată — cerea ca „toți petrecătorii pe teritoriul său să-i respecteze legile lui și să nu aibă în perspectivă putință nepedepsirii”, se conchidea că „Adunarea dorește ca străinii petrecători în Principate să fie supuși jurisdicției țării”⁶⁷. În aceeași ședință din 6/18 noiembrie Adunarea a primit fără nici un vot împotriva raportul, încheierea fiind completată — potrivit unui amendament propus de D. Grigoriu — cu cuvintele „fără intervenția consulatelor”⁶⁸. Pentru a se avea o imagine completă a hotărîrilor Adunării în această problemă este necesar să se consemneze că în ședința din 21 decembrie 1857/2 ianuarie 1858 Adunarea, luînd cunoștință de propunerile comitetului orășenilor, a aprobat cu o majoritate absolută un amendament subscris de V. Mălinescu, D. Cozadini s.a. în următoarea cuprindere: „Toți acei care vor exersa comerț sau industrie în România să fie fără osebire supuși la toate îndatoririle către stat”⁶⁹. Soluționarea în sens național (printr-o măsură radicală) a încîlcitei probleme a jurisdicției consulare se va dovedi — în răstimpul dintre Unire și cucerirea independenței — extrem de dificilă și complexă (și nu relativ ușor de dezlegat cum pare a sugera raportul), pentru că de fiecare dată cînd a venit, într-un fel sau altul, la ordinea zilei, Puterile garante au acționat solidar pentru a menține ca mijloc de presiune asupra Principatelor în dauna intereselor legitime ale țării.

O ultimă problemă ce se încadrează, de asemenea, relațiilor internaționale a avut ca obiect „*sloboda întemeiere a legămintelor comerciale ale Principatelor*”. În ședința din 9/21 noiembrie Adunarea a adoptat cu votul tuturor prezenți (cărora li s-au adăugat în ședința următoare și cei care lipsiseră⁷⁰) următoarea încheiere: „Puterile garante să binevoiască a recunoaște vechiul și neprescriptibilul drept al Principatelor Unite de a regula ele singure relațiile lor comerciale cu alte staturi”⁷¹. În raportul care o motiva — prezentat în numele comisiei de C. Hurmuzachi și definitivat prin acceptarea unui amendament subscris de M. Kogălniceanu împreună cu alți patru deputați — făcindu-se iarăși referiri la vechile capitulații care asiguraseră Principatelor „toate drepturile care compun suveranitatea din lăuntru și cea din afară”, inclusiv „relațiile lor comerciale cu alte staturi”, se argumenta că Țările Române „niciodată n-au fost supuse... legislației comerciale a Turciei”. Ca dovedă peremptorie erau aduse tratatele comerciale încheiate de Moldova cu Polonia și Anglia în secolul XVI⁷². Totodată, se reamintea o seamă de dispoziții cuprinse în Regulamentul organic ce vădeau „neatirnarea și autonomia comercială a Principatelor”, precum și libertatea de comerț și de navigație garantată de tratatul de la Paris⁷³.

În încheierea acestei succinte prezentări trebuie reținute două constatări esențiale: 1) că statutul internațional al Principatelor stabilit prin tratatul de la Paris nu putea fi pus în discuție în nici un caz și sub nici o formă, indiferent dacă corespunde sau nu imperativelor națiunii române, iar cererea de a se respecta autonomia și neutralitatea țării incorporată programului unionist deja adoptat era inutil să fie adusă din nou în atenția Adunării; 2) că propunerile înfățișate mai sus vor fi ignorate sau nesocotite de Puterile garante. Dacă, totuși, în anumite privințe, s-au obținut unele rezultate — cum ar fi, de pildă, acreditarea agenților diplomatici români pe lîngă diverse state ori semnarea unor convenții comerciale — acestea s-au datorat abilității și perseverenței cu care tînăra diplomatie română a știut să aștepte momentul favorabil și să găsească mijloacele cele mai potrivite pentru a acționa în interesul statului național ce aspira puternic spre independență.

N O T E

¹ În ședința din 9/17 decembrie 1857 a comitetului proprietarilor mari din cadrul Adunării Moldovei, P. Mavrogheni preciza: „La alegeri chestia politică a absorbit pe toți; alegătorii noștri ne-au ales în această privire..., ei n-au desbătut chestia socială, și noi prin urmare nu-i putem da o soluție”. (Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, volumul VI, partea I, București, 1896, p. 515; în continuare se va cita *Acte și documente...*). Același argument completat cu alte idei era frecvent invocat de deputați ai Adunării Munteniei pentru a nu intra în dezbaterea programului de reforme (*Ibidem*, vol. VI, partea II, p. 61).

² M. Kogălniceanu, *Opere*. Ediție comentată de N. Cartojan, Scrisul românesc, Craiova, p. 130–131.

³ A se vedea mai ales: A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*. Volumul I. Partea II. *De la 1848 pînă la 1868*, București, 1910, p. 301–376; N. Iorga, *Istoria românilor*, volumul IX, *Unificatorii*, București, 1938, p. 312–327; *Istoria României*, vol. IV, Edit. Academiei R.P.R., 1964, p. 277–286 (autor: Dan Berindei); I. Vîntu și G. G. Florescu, *Uniunea Principatelor în lumina acelor fundamentale și constituționale*, Edit. Științifică, București, 1965, p. 93–119; Dan Berindei, *Locul istoric al Adunărilor ad-hoc*, în „Studii.

Revistă de istoric", tom. 19, 1966, nr. 1, p. 23–31; idem, *Epoca Unirii*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1979, p. 51–68; *Rolul maselor populare în fântâna Unirii Principatelor Române (1859)*, Edit. Politică, București, 1979, p. 216–270 (autor al capitolului: Nicolae Copoiu); *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România pînă la 1918*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1983, p. 78–90 (autor: Valeriu Stan); Damian Ilurezeanu, *Renasterea națională – fenomen constitutiv al formării României moderne (Adunările ad-hoc – 1857 – și problemele civilizației române moderne)*, în „Revista de istorie”, tom 42, 1989, nr. 1, p. 9–30.

⁴ În afara referirilor conținute în lucrările și studiile amintite în nota precedentă, a se consulta îndeosebi: Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țărani*, București, 1907, p. 284–317; Dan Berindei, *Problema agrară în dezbaterea Divanurilor ad-hoc și a Adunărilor Țării Românești (1857–1862)*, în „Studii. Revistă de istoric”, tom 11, 1958, nr. 1, p. 29–52, text revăzut și completat la N. Adâniloaie, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 79–107; N. Adâniloaie, *Tăranișina și Unirea*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Edit. Academiei R.P.R., 1960, p. 225–280; Constantin Corbu, *Rolul țărănimii în istoria României (sec. XIX)*, Edit. Științifică și Encyclopedică, București, 1982, p. 256–271; Grigore Chiriță, *Condiția politică a țărănumi în epoca Unirii. Contribuția ei la crearea României moderne (1856–1866)*, în „Revista de istorie”, tom 37, 1984, nr. 1, p. 18–24.

⁵ Studiul lui Valerian Popovici, *Probleme sociale în dezbatările Divanului ad-hoc al Moldovei*, în „Studii și cercetări științifice, Istorie”, Iași, X(1959), fasc. 1–2, p. 1–30 este depășit în inulte privințe. Informații documentare și interpretări pe tema reformelor social-economice și politice se află risipite în cercetările istorice amintite mai sus; această problematică nu și-a găsit, aşadar, o analiză adecvată, sistematică, într-un cadru unitar.

⁶ C. D. Aricescu, *Memoriile mele* (Arhivele Statului București, mss. nr. 807), f. 126.

⁷ *Ibidem*, f. 129.

⁸ *Ibidem*, f. 133.

⁹ *Ibidem*, f. 134.

¹⁰ *Acte și documente...*, vol. VI, partea II, p. 84–85.

¹¹ *Ibidem*, p. 86, 91–92.

¹² *Ibidem*, p. 101–102.

¹³ I. Roates, un alt subscríitor, declară că dacă „se înțelege de toată Adunarea că și țărani vor lua parte la Adunările obștești viitoare, apoi toți își retrag amendamentul” (*Ibidem*, p. 103). Abținându-se să dea năcar astfel de asigurări, Adunarea își dădea pe față adevăratul ei cuget în această chestiune.

¹⁴ *Ibidem* (Procesul verbal al ședinței nu cuprinde detalii asupra votului).

¹⁵ *Ibidem*, p. 141.

¹⁶ *Ibidem*, p. 323; *Documente privind Unirea Principatelor*, volumul I. *Documente interne (1854–1857)*. Volum întocmit de Dan Berindei (responsabilul volumului), Eleonora Alexiu, Trifu Seleac și Apostol Stan, Edit. Academiei R.P.R., București, 1961, p. 607. Pentru problema dacă era sau nu oportună luararea în dezbatere a principiilor de organizare internă, precum și pentru analiza raportului de forțe dintre grupările și curentele politice reprezentate în Adunare, a se vedea Dan Berindei, *Introducere la volumul mai sus menționat p. XL–XLIV*.

¹⁷ În problema: Adunarea trebuia să-și continue lucrările sau să aștepte hotărîrile Conferinței de la Paris? „Românul” arăta că „opiniile sunt împărțite” și „nu putem ști ce va hotărîri va luce Adunarea” („Românul”, an I, nr. 27, 9/21 noiembrie 1857, p. 1).

¹⁸ *Acte și documente...*, vol. VI, partea II, p. 522–523.

¹⁹ *Ibidem*, p. 525.

²⁰ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, p. 619.

²¹ Dimitrie A. Sturdza, *Însemnatatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României*, București, 1912, p. 473.

²² *Ibidem*, p. 474.

²³ *Ibidem*, p. 476.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 478.

²⁶ *Ibidem*, p. 480.

²⁷ *Acte și documente...*, vol. VI, partea II, p. 346.

²⁸ D. A. Sturdza, *Însemnatatea Divanurilor ad-hoc...*, p. 481. Rezumind discuțiile din întrunirea pregătitoare, C. D. Aricescu în memoriile sale arăta că toți cei prezenți fusese să de acord cu principiile enunțate, deoarece există doar numai în privința redactării raportului comisiei. În ședința Adunării din 25 noiembrie/7 decembrie el pretindea că Dimitrie Ghica ar fi citit „un raport al comisiunii care diferea de cel aprobat de adunarea preparatorie”;

din această pricină s-au iscat dezbatările care au avut loc (C. D. Aricescu, *Memoriile mele*, I, 143–145).

³⁹ Vezi discursul acestuia în *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, p. 628–631.

⁴⁰ *Acte și documente...*, vol. VI, partea II, p. 339–349.

⁴¹ Pentru repartiția nominală a voturilor, vezi *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, p. 633 – 634.

⁴² D. A. Sturdza, *Însemnatatea Divanurilor ad-hoc...*, p. 485; *Acte și documente...*, vol. VI, partea II, p. 349–360.

⁴³ *Ibidem*, p. 490–491.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 491. În ședința Adunării din 2/14 decembrie 1857 cînd a venit, iarăși, în discuție problema respectării autonomiei și a drepturilor națiunii, Ion C. Brătianu declară cu accente polemice evidente la adresa conservatorilor: „Tot ce vroesc este ca autonomia să nu mai fie violată, ca legea electorală să nu mai emane de la străini, ci de la noi. Diferența dintre noi constă în aceasta, că unii recunosc acest drept națiunii, dar nu totodată și acestei Adunări. Noi recunoaștem acest drept și Adunării, care îl ține de la națiune [...] Dacă nu vom face noi legea electorală, întreb cine o va face? Care este corpul constituit care poate reprezenta națiunea mai bine decât noi? Oricare ar fi fost misiunea ce ni se-ar fi dat de Puterile garante, este o necesitate absolută pentru noi de a face noi legea electorală; este totodată un drept care ni se-a acordat de națiunea” (D. A. Sturdza, *Însemnatatea Divanurilor ad-hoc...*, p. 489).

⁴⁵ Pentru cunoașterea coordonatelor esențiale ale autonomiei românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea, vezi Anastasie Iordache și Apostol Stan, *Apărarea autonomiei Principatelor Române, 1821–1859*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1987.

⁴⁶ Informațiile conținute în rapoartele înaintate în acele zile de consulul Franței la Iași V. Place ambasadorului francez de la Constantinopol Ed. Thouvenel referitoare la ezitările deputaților de a intra în dezbaterea problemelor reorganizării Principatelor, urmînd astfel atitudinea adoptată de Adunarea Munteniei, nu corespund realității, după cum apare evident exagerat rolul său de sfătuitor și îndrumător al fruntașilor politici moldoveni (*Documente privind Unirea Principatelor*, vol. VI, București, 1980, p. 98–101).

⁴⁷ *Acte și documente...*, vol. VI, partea I, p. 82–83.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 83.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 84.

⁵² *Ibidem*, p. 86.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 91.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 92.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 94.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 96.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 97.

⁶¹ Comisia I însărcinată cu dezvoltarea primelor șase puncte era formată din An. Panu, L. Catargiu, M. Costachi, P. Mavrogheni, D. Rallet, V. Sturdza și C. Hurmuzachi. Comisia a II-a, ce urma să se ocupe de celelalte șase puncte, avea următoarea componență: M. Kogălniceanu, D. Cozadini, D. Miclescu, V. Mălinescu, C. Rolla, I. Fotea, I. Hrisanti (*Ibidem*, p. 98). Se remarcă lipsa din ambele comisii a reprezentanților țărănimii și ai clerului.

⁶² *Ibidem*, p. 267.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 271–274. Pentru motivarea noilor propunerî s-a ales o comisie de urgență compusă din P. Mavrogheni, M. Kogălniceanu și An. Panu (*Ibidem*, p. 274).

⁶⁵ *Ibidem*, p. 324.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 211–218.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 314–323.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 324–325.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 333.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 327, 328.

⁷¹ *Ibidem*, p. 425–427.

⁷² *Ibidem*, p. 467–468.

⁷³ *Ibidem*, p. 301.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 303–307.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 308–312.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 307.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 183—186.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 187—191.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 481, 484. A se vedea și lucrarea Stelei Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781—1862*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1985.

⁷⁰ *Acte și documente...*, vol. VI, partea I, p. 209.

⁷¹ *Ibidem*, p. 207—208.

⁷² Împrejurările incheierii tratatului comercial cu Anglia și semnificațiile acestui document în privința autonomiei Țărilor Române au fost analizate de Paul Cernovodeanu, *Pivilegiul comercial acordat negustorilor englezi în Moldova la 1588 și răsunetul politic în anii Unirii Principatelor*, în „Revista de istorie” tom 31, 1978, nr. 6, p. 1041—1049.

⁷³ *Acte și documente...*, vol. VI, partea I, p. 202—207. Pentru dezbaterea problemelor de natură externă a se vedea și Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, Edit. Politică, București, 1965, p. 126—133.

PROBLÈMES DE LA MODERNISATION DE L'ÉTAT ET DE LA SOCIÉTÉ ROUMAINE DANS LES DÉBATS DES ASSEMBLÉES AD-HOC (I)

Résumé

Instituées par le traité de paix de Paris du 18/30 mars 1856, les Assemblées ad-hoc de Valachie et de Moldavie, par lesquelles les Roumains avaient la possibilité d'exprimer leurs désiderata „concernant l'organisation définitive des Principautés”, étaient des institutions délibératives, composées de députés élus qui provenaient de toutes les classes et couches sociales. Après avoir adopté en octobre 1857 le programme unioniste, relatif à la création de l'État national, identique dans les deux Principautés, elles ont obtenu le mandat qui leur permettait d'exprimer des opinions concernant la révision de lois en vigueur, la réforme des institutions politiques et la rénovation des structures socio-économiques. Les deux Assemblées ont abordé ces problèmes en adoptant des positions différentes. L'Assemblée de la Valachie décida de s'abstenir de débattre les questions d'organisation intérieure en se réservant le droit — vu l'autonomie du pays — d'élaborer elle-même la constitution de l'État après que le Congrès de Paris se fut prononcé sur le programme unioniste. En échange, l'Assemblée de la Moldavie, faisant fond sur la prémissse que sont devoir n'était pas de donner des lois, mais de formuler des idées et des normes qui constituent le fondement de l'organisation future des Principautés, a préparé, débattu et adopté pendant deux mois les principes essentiels de l'organisation et du fonctionnement de l'État roumain en cours d'édition, les directions de modernisation de la société. L'histoire roumaine plus ancienne ou contemporaine n'ayant pas analysé dans un cadre unitaire et d'une manière systématique ce programme de réformes, l'auteur essaie dans la présente étude de combler cette lacune. Dans ce but, il a réuni et analysé d'abord les problèmes soulevés par les relations avec d'autres États (parmi lesquels la correction des frontières des Principautés, le droit d'accréditer des agents diplomatiques auprès d'autres États et de signer des conventions commerciales, l'obligation des citoyens étrangers d'observer la juridiction du pays, la réglementation du tribut payé à la Porte etc.), pour aborder, dans la seconde partie de l'étude, les aspects de la restructuration et de la modernisation des institutions de l'État, des relations socio-économiques et politiques spécifiques de la société roumaine.

www.dacoromanica.ro

MISIUNI MILITARE ROMÂNEȘTI TRIMISE PESTE HOTARE ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

PAUL CERNOVODEANU

Odată împlinit, la 1859, obiectivul Unirii Principatelor prin dubla alegere la cîrma țării a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, procesul de emancipare a societății românești pe plan social și național, trebuia continuat și adîncit prin înființarea și buna funcționare a instituțiilor statale moderne, reclamate de reforme adecvate de ordin economic și administrativ. Una din preocupările permanente ce a stat în fața lui Cuza și a colaboratorilor săi, a fost aceea a creării unei armate capabile să apere interesele tînărului stat român, să slujească operei sale de refacere și modernizare și mai ales, să apere fruntariile țării împotriva oricărei încercări de intervenție străină¹. Deși puse, în urma Congresului de la Paris, din 1856, sub garanția colectivă a celor șapte mari puteri europene, Principatele Unite trebuiau să vegheze în permanență la respectarea drepturilor lor de autonomie, recunoscute pe plan internațional, apărîndu-le de amestecul nedorit al Porții otomane, puterea suzerană nominală sau de veleitățile de expansiune, prea puțin ascunse, ale Imperiului habsburgic. Iar într-o perspectivă mai îndepărtată, armata română trebuia să contribuie la desăvîrsirea procesului început prin unirea de la 1859 și anume la obținerea neaftîrnării depline.

Din rațiunile mai sus expuse, Alexandru Ioan Cuza și factorii de răspundere ai statului au decis, prin modificarea structurilor și organizarea corespunzătoare, să doteze tînăra noastră oștire nu numai cu echipamentul și instrucția militară necesară, dar să-i asigure totodată cadre de ofițeri bine pregătiți. Deși în Principate au funcționat, atît la București cît și la Iași, școli militare la un nivel satisfăcător pentru instruirea cadrelor de conducere a oștirii, totuși în condițiile de prefaceri accelerate prin care treceau toate statele europene, angajate intens pe calea dezvoltării capitaliste, s-au înregistrat o serie de evoluții importante și în arta militară, modernizîndu-se armamentul și tehnica de luptă, realizîndu-se progrese în instruirea trupelor, în diversificarea genurilor de arme și mai ales, în perfecționarea artilleriei și a rolului ei crescînd pe cîmpurile de luptă².

Tinînd seama de acest ansamblu de factori, domnitorul Cuza și miniștrii săi de război — în rîndul căroră s-au evidențiat Ioan Emanuel Florescu și Savel Manu — au hotărît, în cadrul unui întreg sir de măsuri bine chibzuite, adoptate pentru îmbunătățirea organizării și sporirii eficacității în luptă a tinerei noastre oștiri, să procedeze la trimiterea peste hotare a unor ofițeri români, în scopul instruirii lor și a dobîndirii cunoștințelor necesare pe care să le poată pune în aplicare la înapoirea lor în patrie. Franța lui Napoleon al III-lea era în acea vreme, țara de care Principatele Unite se simțeau cel mai strîns legate; ea le acordase un sprijin efectiv în recunoașterea Unirii pe plan internațional și constituia

în conjunctura politică de moment, principala putere pe plan militar din Europa, aureolată de victoriile obținute în timpul războiului Crimeii și a celui pentru unificarea Italiei. Dată fiind natura intensei cooperări politice româno-franceze în plină desfășurare, un mare număr de elemente din cadrele noastre ofițeresci — număr depășind cifra de o sută, după cum menționau documente oficiale din anii 1859—1866 — au fost trimise la specializare în diferite instituții militare din țara prietenă; era vorba de școala de stat major din Paris, de cele de cavalerie de la Saumur și Saint-Cyr, de cea de artillerie și geniu de la Metz, de tir de la Vincennes și chiar și de școala navală de la Brest³. Totodată, în 1861, sosea la București, o misiune militară alcătuită din ofițeri francezi care a activat pînă în 1869; ea era menită să contribuie la instruirea și organizarea pe baze moderne a oștirii noastre⁴. Exceptind Franța, majoritatea ofițerilor români au mers la instruire și în Italia, țară de care Principatele Unite se simțeau deosebit de strîns legate prin aspirațiile comune la libertate, reunificare și independentă; aici ei au activat în cadrul unor regimenter de cavalerie, în batalioane de bersaglieri precum și la școala de artillerie din Torino⁵. În sfîrșit, un număr mai restrîns de gradați, provenind mai ales din corpurile auxiliare (medicale, grănicerești ș.a.) și-au desăvîrșit pregătirea în școli din Viena și St. Petersburg⁶.

Dar în afara acestor militari trimisi, pentru instruire în instituții specializate de învățămînt peste hotare, autoritățile în drept din țara noastră au considerat necesar să permită ofițerilor români să profite și de experiența acumulată direct pe cîmpuri de luptă, spre a îmbina astfel cunoștințele teoretice dobîndite în școli cu punerea lor în practică în caz de război. De aceea, încă de la începuturile domniei sale, Alexandru Ioan Cuza — la sugestia inspirată a ministrului de război de la București, generalul I. Em. Florescu — și-a dat consumămintul la alcătuirea unor misiuni militare compuse din ofițeri tineri, aparținînd diferitelor genuri de arme, în special de infanterie, cavalerie, artillerie și de stat major, care să participe în calitate de observatori la desfășurarea unor operații de război pe diferite teatre de luptă din lume. Deoarece la începutul anului 1860 cînd Ministerul de Război a propus Consiliului de Miniștri și domnitorului trimiterea de astfel de misiuni pentru a asista la operații militare, nu exista decît un singur conflict armat mai însemnat și mai apropiat continentului european, anume cel din nordul Africii, între spanioli și marocani, domnitorul Cuza a aprobat la 11 februarie (st.v.) prin ordinul de zi no. 30 dat pe întreaga oștire, ca doi ofițeri români să fie atașați pe lîngă comandamentul spaniol, urmînd să li se asigure pentru acoperirea cheltuielilor de drum și întreținere o sumă de 700 de galbeni⁷. Tinind seama de exigențele care trebuiau îndeplinite de către ofițerii solicitantî, și anume de a figura printre primii absolvenți ai școlii militare cu cele mai bune calificative și, totodată, să posede o experiență de serviciu în armată de cel puțin 5 ani, ministrul Florescu a înaintat domnitorului un raport cu no. 555 din februarie 1860 în care era specificat că au fost aleși: din Țara Românească — locotenentii Gheorghe Slăniceanu și Grigore Borănescu, ambii din batalionul de geniu, iar din Moldova — căpitanul Dimitrie Lecca din batalionul de vînători și sublocotenentul Constantin Jorescu din regimul 1 de artillerie. Aceștora li s-a alăturat ulterior și locotenentul Alexandru Pleșoiu din al 4-lea regiment de linie (infanterie)⁸.

Ofițerii intruniți la 27 februarie/9 martie 1860 la reședința ministrului de război din București, au participat la o scurtă ceremonie oferită în cînstea plecării lor, cu care prilej generalul Florescu a toastat „în sănătatea acelora care merg să reprezinte armata noastră în țări străine și să le arate că și aceea este o armată care să silește cu orice chip să se pue pe calea celorlalte națiilor civilizate; beau în sănătatea acelora care se duc la atâtiva leghe departe de țara lor ca să adune pe cîmpul de bătaie cunoștințele trebuincioase unor buni ofițeri și a veni să le împrăștie apoi printre camarazii lor”⁹. Mulțumind pentru indemnurile primite, a răspuns apoi comandantul misiunii, căpitanul Dimitrie Lecca, că ofițerul cel mai înalt în grad. În aceeași zi, misiunea părăsea capitala îndreptindu-se spre Maroc.

Trebuie precizat că, deși de importanță locală, constituind unul din acele numeroase conflicte coloniale apărute mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea din agresivitatea puterilor europene dornice să acapareze teritoriile în continentul african și în alte regiuni ale lumii, războiul hispano-marocan izbucnit în anul 1859, la 22 octombrie, și care a durat șase luni, pînă în primăvara lui 1860, la 26 aprilie, s-a caracterizat prin rezistență dîrzbă opusă de trupele marocane, deși slab dotate și inferioare numeric, corpului expeditionar spaniol aflat sub comanda celor mai proeminente figuri militare ale regatului iberic din acel timp: generalul conte Leopoldo O'Donnell y Joris în calitate de comandant suprem și generalul Juan Prim y Prats, viitor președinte al Consiliului de Miniștri de la Madrid. Presa română a vremii (în special „Românul” lui C. A. Rosetti și oficiosul militar „Monitorul Oastei”) a reflectat în coloanele ei un anumit interes manifestat față de ostilitățile concentrate în extremul nord al Africii, în apropierea strîmtorii Gibraltar, în zona Tanger, Ceuta și Tetuan, unde trupele spaniole au suferit numeroase eșecuri agravate și de dificultățile terenului și ale climatului, după cum avea să o recunoască însuși generalul Prim cu prilejul interpelărilor ce au avut loc un an mai tîrziu în Parlamentul de la Madrid¹⁰. Totuși, în urma depunerii unui mare efort, a concentrării unei divizii de cavalerie, a opt batalioane din corpul de infanterie și a unui regiment de artillerie, generalul O'Donnell a izbutit să repurteze la 23 ianuarie/4 februarie 1860 o victorie hotăritoare la Tetuan asupra trupelor marocane conduse de principii Mulay Ahmad și Mulay el Abassi, care a grăbit sfîrșitul războiului. Acest succes a avut un oarecare răsunet în întreaga Europă și presa timpului a relevat faptul în numeroase articole. La rîndul său, „Monitorul Oastei” din București, publica în numărul său din 19 martie (st.v.) 1860 raportul comandantului O'Donnell, datat din 28 ianuarie/8 februarie 1860 asupra izbinzii de la Tetuan, în urma căreia a fost înălțat la gradul de mareșal; era reprodus chiar și un plan al bătăliei spre a fi studiat de ofițerii noștri¹¹. Din datele arătate mai sus se poate vedea că misiunea militară română condusă de căpitanul Dimitrie Lecca a ajuns prea tîrziu în zona ostilităților pentru a mai putea urmări operațiile militare, deoarece războiul era pe sfîrșite. În aceste condiții, ofițerii noștri au fost deplasăți în Algeria în scopul de a se iniția în modul de organizare al armatei franceze din acea regiune și mai ales a corpuriilor de vinători. Nu ni se pare lipsit de interes să se înnalțăm că în acea vreme, activă în rîndurile regimentului al II-lea al Legiunii Străine de pe lîngă armata franceză staționat în Algeria, un

tinăr român pe nume Constantin Pruncu ¹². În decursul a 5 ani de serviciu, din 1856 pînă în 1861, el a participat la 5 campanii, a fost angajat în 17 bătălii, cîştigînd gradul de caporal de voltijori, două medalii și, bineîntîles, o temeinică experiență militară. De aceea, cînd Pruncu și-a manifestat dorința să servească în armata română, cererea sa a fost aprobată prin înaltul ordin de zi al domnitorului Cuza, purtînd no. 318 din 19 octombrie (st.v.) 1861 și i s-a dat gradul de sergeant „cu dragon de aur”, fiind repartizat batalionului 1 de vînători ¹³. Mai tîrziu a trecut în regimentul al 2-lea de linie, apoi în regimentul al 8-lea. Constantin Pruncu a făcut o frumoasă carieră militară și s-a distins în timpul războiului pentru Independență, avînd gradul de căpitan și fiind citat pe ordin de zi de către generalul Cernat la 2/14 octombrie 1877 pentru vitejia dovedită în luptele pentru cucerirea redutei Grivița I ¹⁴.

Dar să revenim acum la misiunea de ofițeri români, aflată în primăvara anului 1860 în Algeria. Uîmîrind o completare cît mai utilă a instruirii ei, ministrul de război Florescu s-a adresat la 22 aprilie/4 mai omologului său francez, maresalul conte Randon, solicitînd să se îngăduie militariilor noștri să asiste pe teritoriul metropolitan la organizarea taberei de la Châlons precum și la manevre ale armatei teritoriale ¹⁵. Răspunsul favorabil a fost acordat la 17/29 mai, dată la care unul din membrii misiunii române, locotenentul Borănescu, se și afla la Paris ¹⁶. Ministrul de afaceri externe al Franței, Thouvenel, confirma la rîndul său, prin depeșă expediată la 19/31 mai consulului Hory de la București, aprobarea ministerului de război precum și dispozițiile date comandamentului superior al forțelor terestre și navale din Algeria, pentru detașarea membrilor misiunii militare române în tabăra metropolitană de la Châlons ¹⁷.

Despre activitatea depusă acolo de ofițerii noștri suntem informați printr-o scrisoare a locotenentului Slăniceanu, publicată în nr. 22 din 18 iunie (st.v.) 1860 al „Monitorului Oastei”, unde se arată primirea cordială făcută lor de către comandantul taberei, vestitul maresal Mac Mahon, veteran al războaielor Crimeii și Italiei, care i-a repartizat pe fiecare după specialitatea armei și anume : pe locotenentii Slăniceanu și Borănescu la reg. 6 de linie al diviziei I-a d'Autemare d'Erville, pe locotenentul Pleșoianu al divizia a 3-a, iar pe sublocotenentul Jorescu la cea de-a 2-a, spre a lua cunoștință de funcționarea tuturor armelor, infanterie, cavalerie și artillerie. Se spunea, în aceeași scrisoare, că bătrînul maresal a ținut să împărtășească ofițerilor români cîte ceva din experiența acumulată pe cîmpurile de luptă precum și că aceștia și-au exprimat speranța că la înăpoierea lor acasă vor aduce „un folos netăgăduit oastei Principatelor Unite” ¹⁸. Poate surprinde faptul că despre comandantul misiunii, căpitanul Dimitrie Lecca, nu este dată nici o relație.

Același locotenent Gheorghe Slăniceanu a mai trimis „Monitorului Oastei” un articol deosebit de interesant intitulat *Tabăra de la Salon (!) 16 august 1860*, publicat în nr. 37 din 8 octombrie (st.v.) 1860 al periodicei, în care povestește vizita efectuată în tabără la 4/16 august de către împăratul Napoleon al III-lea, cu care prilej au fost executate manevre militare cu întregul efectiv atlat acolo (regimente de cavalerie, infanterie, și artillerie) ; unul din exerciții, precizează autorul articoului, a constat în repetarea tacticei adoptate de armata franceză în marea bătălie de la

Austerlitz (2 decembrie 1805), cîștigată de Napoleon I asupra armatelor austro-ruse¹⁹.

După evacuarea taberei de la Châlons s-a încheiat și misiunea grupului de 5 ofițeri români care s-a înapoia în curînd în patrie. Faptul era consemnat de „Monitorul Oastei” în numărul său 32 din 11 septembrie (st.v.), subliniind satisfacția acestora de a reveni în țară după o absență de 6 luni, aducînd — după felul în care s-au exprimat — „fructele ce au putut culege...cît au fost în contact cu cea dintîi armată din lume”²⁰.

Destinul ulterior al unora din membrii primei misiuni militare române trimisă peste hotar în timpul domniei lui Cuza-vodă este cunoscut, dacă ar fi doar să amintim de numele lui Gh. Slăniceanu și al lui Gr. Borănescu²¹, figuri de prim plan ale armatei române în timpul războiului pentru Independență. În schimb, am dori să insistăm numai în treacăt, asupra figurii sublocotenentului Constantin Jorescu, destul de puțin cunoscută literaturii noastre militare de specialitate, unde a fost confundat, rînd pe rînd, cu un oarecare locotenent Tănase Florescu, ori cu un inexistent Forescu, ba chiar cu majorul erou Dimitrie Giurescu, căzut la Rahova. De fapt, Constantin Jorescu, născut în 1836, publicist unionist care a avut de suferit de pe urma articolelor curăjoase publicate în „Steaua Dunării” în cursul anului 1856, a intrat în armată, absolvind cu succes cursurile școlii de ofițeri din Iași și obținind gradul de sublocotenent în regimentul 1 de artillerie. Pentru meritele sale a fost selecționat să facă parte din membrii misiunii militare, trimisă în Maroc²². După întoarcerea în țară, împreună cu camarazii săi, Jorescu, ridicat între timp la gradul de locotenent, dorind să se perfeccioneze în continuare în arta artilleriei și a fabricării gurilor de tun, a obținut prin înalt ordin domnesc nr. 121 din 16 aprilie (st.v.) 1861, învoirea, pe termen de 2 ani să meargă „în una din fonderile statelor europene pentru a studia atît organizarea lor cît și arta vărsării (adică a turnării) tunurilor”²³. La început, a fost atașat capsulariei de război din Paris, dar nesimtindu-se în strictă sa specialitate, ofițerul român a obținut de la Ministerul de Război din București, în septembrie 1861, învoirea de a fi detașat pe lîngă „fonderia” de tunuri din Torino. Ajuns la destinație, în octombrie 1861, locotenentul Jorescu a urmărit procesul de fabricare al tunurilor la arsenalul din oraș, urmînd și cursuri libere de mineralogie și chimie. Rechemat în țară prin ordin primit în septembrie 1862, tînărul ofițer a înaintat la întoarcere, superiorului său, colonelul Gherghel, două memorii foarte apreciate privind organizarea artilleriei italiene, modul de turnare al tunurilor precum și desenele mașinilor și instrumentelor folosite în procesul de producție²⁴.

Consulul Italiei la București, Annibale Strambio, comunica Ministerului de Război al Principatelor Unite la 11/23 octombrie 1862 satisfacția guvernului său pentru modul în care locotenentul Jorescu se achitase de îndatoririle sale la arsenalul regal din Torino și de învățămîntele trase acolo în folosul dotării armatei române. Diplomatul insista chiar pentru ca tînărul ofițer să fie retrimis în Italia. Pe timpul cînd se afla la Torino, el achiziționase o bibliotecă de specialitate militară care, după tragicul și timpuriul său sfîrșit, a fost donată de mama sa, regimentului 1 de artillerie, în care slujise fiul ei²⁵. Prin ordinul de zi pe ostire nr. 153 din 26 iunie (st.v.) 1863 al domnitorului, locotenentul Jorescu, mutat de

la 15 aprilie la Direcția stabilimentelor de artilerie, a fost numit comandant al bateriei pedestre nr.1 a regimentului 1 de artilerie²⁶. Tânărul ofițer, a cărui carieră devenise atât de promițătoare, a început însă din viață la vîrstă de numai 27 de ani, la 5/17-august 1863, în urma unui duel stupid. Presa a deplins sfîrșitul tragic și neașteptat al lui Jorescu, care a fost înmormântat cu onoruri militare după ce „represintase armia noastră atât de bine în Italia și-i făcu onoare cu purtarea sa în toate părțile”²⁷.

A doua misiune militară română trimisă peste hotare în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, compusă dntr-un mai mare număr de ofițeri și care au putut urmări într adevar operații pe cîmpuri de luptă, a fost aceea atașată pe lîngă armata piemonteză în cursul războiului pentru desăvîrșirea unității Italici din anii 1860–1861. Dorind „instrucția ofițerilor în conducerea și administrația trupelor în campanie”, în timpul operațiilor militare „ce se urmează în Italia”,... „Măria Sa a hotărît trimiterea unei misiuni de ofițeri din toate armele” – se scria în nr. 41 din 22 octombrie (st.v.) 1860 al „Monitorului Oastei”²⁸. Consiliul de Miniștri aprobase încă de la 14 iulie trimiterea unui grup de 6 ofițeri în misiune în Piemont, numărul lor fiind ridicat apoi la 8²⁹. Componența misiunii militare române, care a părăsit țara la 22 octombrie 3 noiembrie 1860 cu destinația Torino (prin Pesta, Viena, Veneția și Milano), era următoarea: Iuliu Dunca, căpitan în regimentul 1 de artilerie și comandantul ei, apoi căpitanul Pavel Cernovodeanu din regimentul 2 de lăncieri, căpitanul Nicolae Holban din regimentul 6 de linie, locotenentii Gheorghe Anghelescu și Ion Algiu din corpul de stat major, sublocotenentii Atanasie Dimitrescu din regimentul 1 de artilerie, Teodosie Paleologu din regimentul 4 de linie și Al. Crupenschi din regimentul 1 de lăncieri³⁰.

Trimiterea acestei misiuni a provocat nemulțumiri în rîndul puterilor garante, dintre care unele nu vedeaau cu ochi buni ridicarea pe plan militar a Tânărului stat român și-si ascundeau criticele sub pretextul îpocrisit al violării constante de către Principatele Unite a prevederilor Convenției de la Paris din 1858 care le limitau autonomia. Astfel, consulul Rusiei la București, Nikolai Karlovici Giers, primea la 22 noiembrie/4 decembrie 1860, că răspuns la informarea făcută cabinetului imperial de la St. Petersburg la 4/16 noiembrie, o notă din partea cancelarului Gorceakov prin care îi aducea la cunoștință nemulțumirea țarului Alexandru al II-lea la auzul vîstii trimiterii unei misiuni de ofițeri români, spre a urmări operațiile de război din Italia. Țarul considera inopportună acțiunea lui Cuza și se arăta neliniștit și față de alte manifestări de independentă ale domnitorului³¹. Dar opozitia guvernelor străine nu a influențat cu nimic hotărirea adoptată de Ministerul de Război din București și aprobată de principie.

Ajuns la Torino împreună cu camarazii săi de aime, comandantul misiunii, căpitanul Dunca, se grăbea să raporteze domnitorului Cuza la 1/13 noiembrie, despăgubindu-se împotriva lui la Ministerul de război al cabinetului piemontez, de unde căpătaseră permisia de a se deplasa pe teatrul de luptă din sudul țării, unde era înfrîntă rezistența trupelor regatului celor Două Sicilii, ultim obstacol reațional în calea desăvîrșirii unificării Italiei³². Dunca preciza că alături de trupele regulate piemonteze luptau și voluntarii lui Garibaldi, în rîndurile căror se aflau și străini, revoluționari

maghiari exilați la 1848—1849 și cîțiva englezi. Lt. Generalul Alliaud din Ministerul de război de la Torino, confirmă cele raportate de Dunca într-o scrisoare expediată generalului I.Em.Florescu la 12 noiembrie în care preciza că ofițerii români fuseseră îndreptați către statul major al trupelor piemonteză stabilit la Neapole, pe lîngă generalul Manfredo Fanti, „spre a ti atașați fiecare după arma lor la diferitele ... corpuri ce se atlă în campanie”. În orașul de la poalele Vezuviului, misiunea militară română a poposit la „Hotel de la Grande Bretagne” și a fost primită în audiență solemnă, a doua zi, de regele Victor Emanuel al II-lea, aflat la palatul Capo di Monte ³³. După aceea militarii noștri s-au deplasat cu trenul la sfîrșitul lunii noiembrie la cartierul general de la Mola di Gaeta întuicît ascidiul importantei cetăți Gaeta de către piemontezii, comandanți de generalul Cialdini, începuse încă de la 26 octombrie/7 noiembrie 1860. Gaeta, asezată într-o peninsula bine apărată din toate părțile, nu era vulnerabilă decât pe o porțiune de o jumătate de kilometru. În cetate se afla însuși regele Francisc la II-lea, ultimul Bourbon aflat pe tronul celor Două Sicilii, care, alături de trupele sale comandate efectiv de generalul Bosco, opuneau o rezistență disperată. Despre luptele înverșunate de la Gaeta, cu un istoric al fortăreței, locotenentul Eustație Pencovici, editor al „Monitorului Oaștei”, a publicat un interesant articol în ziarul său purtînd numărul 6 din 26 ianuarie (st.v.) 1861, însoțindu-l și de un plan de situație al cetății ³⁴. După părăsirea Gaetei de către regele Francisc și escorta sa, imbarcați la bordul unei șalupe franceze, citadela a capitulat în fața piemontezilor la 1/13 februarie 1861, după o rezistență de două luni și jumătate. La luptele de la Gaeta au fost prezenți toți ofițerii români trimiși în misiune, în vreme ce la asediul fortăreței Messina care a căzut exact cu o lună mai tîrziu, adică la 1/13 martie, au asistat doar locotenenții de stat major Gheorghe Anghelescu și Ion Algiu ³⁵. Pentru activitatea lor meritorie, aceștia doi din urmă au fost decorați de către regele Victor Emanuel al II-lea al Italiei cu ordinul militar al Casei de Savoia, în gradul de cavaler. La 1/13 aprilie 1861 locotenentii Anghelescu și Algiu erau primiți sărbătoarește în țară iar „Monitorul Oaștei” publica în nr. 22 din 27 aprilie (st.v.), o scrisoare primită de generalul I.Em.Florescu, din partea omologului său italian generalul Fanti, prin care acesta elogia comportarea celor doi militari români ³⁶. Restul ofițerilor s-a întors la București, cîteva săptămîni mai tîrziu, fiind distinși la rîndul lor, cu diferite ordine și decorații italiene pentru destoinicia arătată pe frontul de la Gaeta. Astfel, căpitanul Pavel Cernovodeanu i s-a conferit ordinul Sf.Mauriciu și Lazăr în gradul de cavaler precum și Medalia comemorativă a războiului pentru independență și unitatea Italiei 1860—1861, pe cînd căpitanilor Dunca și Holban și locotenenților Crupenschi și Dumitrescu, doar amintita medalie comemorativă ³⁷.

Făcînd bilanțul pozitiv al rezultatelor obținute de cele două misiuni militare românești trimise în Maroc, respectiv Algeria și Franța în 1860 și în Italia în 1860—1861, ministrul de război, generalul Florescu consemena următoarele în *Espunere de îmbunătățirile cele mai însemnatice introduse în armata Principatelor Unite de la 24 ianuarie 1859—1 iunie 1861*: „Sunt stături puternice și ajunse la un grad destul de însemnatice și care trimit cu toate acestea în toți anii ofițerii din cei mai capabili spre a studia îmbunătățirile ce se introduc în armatele celorlalte stături;

eu cit mai cu seamă această măsură era de mare trebuință la noi, care abia ne punem pe calea reorganizării. În două rânduri se trimise oficieri în misii; întii cu ocazia resbelului din Maroc, cinci oficieri studiară pe pămîntul Africei organisarea și administrarea trupelor ispaniole și franceze în campanie și al duoilea cu ocazia resbelului independenței italiene, unde o misie compusă din opt tineri oficieri, ne aduse idei precise atât asupra operațiilor armatei studiate chiar pe cîmpul de bătaie, cit și despre administrația sa în acest timp. Mai multe scrisori ce mi-au adresat atît generalul Cialdini, comandantul trupelor, cit și generalul Fanti, ministrul de resbel al Italiei, este dovada cea mai vie și mai mulțumitoare pentru orice român despre conduită, activitatea și singele reacții cu care oficieri <i>nostri</i> sciură a înfrunta pentru întîlia oară focurile Gaetei și Messinei”³⁸

Ca și în cazul primei misiuni, mulți ofițeri ce se distinsese în Italia, au devenit luptători de seamă ai războiului nostru pentru Independență din 1877–1878, cum au fost Dunca, Anghelescu, Algiu, Cernovodeanu și Holban³⁹.

Un alt teatru îndepărtat de război, în care s-a evidențiat un ofițer român, a fost și cel din Mexic. Acolo, Napoleon al III-lea al Franței, asistat la început de Marea Britanie și Spania, a căutat să răstoarne guvernul revoluționar republican al lui Benito Juarez și să creeze un imperiu „latin” aliat europenilor, sub conducerea lui Maximilian, fratele împăratului Franz Iosif al Austriei, în intenția de a extinde influența puterilor continentale în Lumea Nouă și a contrabalansa pe aceea a Statelor Unite. Profitind de războiul de secesiune, izbucnit în republica americană, în 1861 și de imposibilitatea Washington-ului de a replica în spiritul doctrinei Monroe, ajutîndu-l pe Juarez împotriva interventiilor străini, corpul expediționar francez debarcat la Vera Cruz la 22 februarie/16 martie, 1862, sub comanda generalului conte Charles de Lorencez, și-a început marșul spre Mexico, capitala țării, la 7/19 aprilie. Acestui corp expediționar al lui Lorencez îi era atașat, ca locotenent stagiar de stat major, George Bibescu (1834–1902), fiul fostului domnitor omonim al Țării Românești, și care intrase în armata franceză. Într-o lucrare publicată la Paris, cîțiva ani mai tîrziu⁴⁰ și care a cunoscut mai multe ediții precum și o traducere în limba română⁴¹, tinărul Bibescu făcea o relatare destul de amănunțită a primei campanii din Mexic condusă de generalul Lorencez care, biruitor în lupta de la Cumbres (16/28 aprilie 1862) avea să fie înfrînt categoric de trupele republicane mexicane la Puebla (23 aprilie/5 mai) și silit să se retragă spre Vera Cruz, baricadîndu-se în fortăreața de la Orizabava⁴². Înlocuit de Napoleon al III-lea de la conducerea corpului expediționar francez, Lorencez, împreună cu statul său major din care făcea parte și locotenentul Bibescu, a părăsit Mexicul la 13/25 octombrie 1862⁴³.

Un alt ofițer, ce a aparținut de astădată chiar armatei române și care a luat parte, cu autorizația autoritatilor de la București, la operațiunile desfășurate de trupele franceze în Mexic, a fost Aristide Iarca (1835–1874). Intrat în școala militară din București, în anul 1852, el a absolvit-o cu distincție în 1856. Nu mult după aceea, ca tinăr ofițer de cavalerie, Iarca a primit încuviințarea Ministerului de Război să-și perfecționeze cunoștințele urmînd cursurile școlii de cavalerie de la Saumur din Franța. Într-un raport al comandantului acestei instituții, datat din 20

octombrie/1 noiembrie 1861, publicat în „Monitorul Oastei” nr. 1 din 3 ianuarie (st.v.) 1862, se făceau aprecieri pozitive asupra lui Iarca, considerat ca „un ofițer foarte capabil” cu „calificative superioare” obținute la examene⁴⁴. După absolvirea cursurilor la Saumur, ofițerul român a cerut să fie detașat pe lingă armata franceză din Algeria, fiind admis în rândurile corpului 3 de vinători aflat sub comanda colonelului François-Charles du Barail⁴⁵. În Africa, datorită activității sale meritorii, Iarca a fost înaintat la gradul de căpitan al armatei române, trimițind totodată de acolo o interesantă corespondență redacției „Monitorului Oastei” și care a fost publicată între 30 ianuarie și 23 februarie (st.v.) 1863, sub forma unei suite de articole cu titlul *Feluri în Algeria — Vinătorul de Africa*⁴⁶. În primăvara anului 1863, căpitanul Iarca a însoțit corpul 3 de vinători de Africa, trimis să lupte în Mexic în cadrul corpului expeditionar francez, aflat acum sub comanda supremă a generalului de divizie Élie Forey. Aici ofițerul român s-a distins în bătălia de la Atlisco (2/14 aprilie 1863), împotriva trupelor generalului republican Uraga. Într-o ciocnire cu regimetele de husari Iturbide, căpitanul Iarca aflat în fruntea unei șarje de cavalerie, a fost rănit la coaste de o lance și la cap de un foc de pistol tras din apropiere de generalul Porfirio Garcia de Leon pe care ofițerul român a reușit, totuși, să-l ucidă. Pentru faptele sale de arme ieșite din comun, el a fost citat prin ordin de zi de generalul Forey și decorat cu crucea de cavaler a Legiunii de onoare. În ordinul de zi se specificau următoarele: „Dl. Iarca, căpitan din armata română, servind cu acest grad în regimentul nr. 3 de vinători de Africa, a fost mereu în fruntea șarjelor, atacul său a produs admirația tuturor prin avintul și bravura sa, distingându-se prin susținerea mai multor lupte corp la corp în bătălia de la Atlisco”⁴⁷. Conferirea înaltei distincții franceze a fost adusă și la cunoștința armatei române prin înaltul ordin de zi al domnitorului Cuza purtând nr. 519 din 8 iunie (st.v.) 1863⁴⁸. „Monitorul Oastei” în nr. 36 din 6 iulie reproducea chiar un articol apărut în ziarul francez „La Patrie” cu privire la desfășurarea bătăliei de la Atlisco și la bravura de care dăduse dovedă căpitanul Iarca⁴⁹. În numele domnitorului, agentul diplomatic al Principatelor Unite la Paris, maiorul Iancu Alecsandri, a trimis o depesă de felicitare lui Iarca, în Mexic, la 17/29 iunie 1863. Drept răspuns, Alecsandri a primit la 14/26 august din partea comandanțului regimentului 3 de vinători de Africa, du Barail (înaintat între timp la gradul de general), o scrisoare plină de aprecieri călduroase la adresa distinsului ofițer român care, după succesul expediției și intrării trupelor franceze în Mexico, capitala țării, s-a înapoiat în patrie⁵⁰. La revenirea la București, Aristide Iarca a căpătat, prin înalt ordin de zi nr. 809 din 21 august (st.v.) 1863, al domnitorului, permisiunea de a purta ordinul Legiunii de onoare franceze și totodată să aibă gravat pe epoleti cifrul principelui Cuza⁵¹; peste cîteva zile, printr-un alt ordin domnesc, cu nr. 846 din 26 august (st.v.), căpitanul Iarca a fost înaintat la gradul de maior, urmînd să activeze în cadrul regimentului 2 de lăncieri⁵².

Prin calitățile sale, Aristide Iarca a urcat treptele ierarhiei militare pînă la gradul de colonel care i-a fost decernat la 23 august/4 septembrie 1869, fiind numit în același timp și comandant al școlii speciale de cavalerie⁵³. La moartea sa prematură survenită la 15/27 februarie 1874, marele patriot și om de stat Mihail Kogălniceanu a rostit un discurs

emoționant în Camera deputaților la 18 februarie/2 martie, ce a fost reprezentată printr-o importanță delegație la funeraliile regretatului ofițer⁵⁴. La ceremonie a asistat și consulul Franței, Schefer, care a înaintat apoi un raport mișcător Ministerului Afacerilor Externe de la Quai d'Orsay la 19 februarie/3 martie, relievind meritele defunctului și rugând să fie adus și la cunoștința generalului du Barail, fost comandant al lui Iarca în Algeria și Mexic, căre în acea vreme deținea portofoliul războiului în guvernul de la Paris⁵⁵.

În sfîrșit, ultima misiune militară incredințată unui ofițer român peste hotare, în timpul domniei lui Cuza, a fost aceea a căpitanului de stat major Emmanuel Boteanu, trimis pe lîngă armata nordistă (unionistă), să urmărească desfașurarea războiului civil din Statele Unite care preocupa de multă vreme cabinetele și opinia publică europeană. Chiar și în presa noastră, în ziarele „Românul”, „Naționalul” și „Dimbovița”, precum și în articolele de specialitate publicate în „Monitorul Oastei” și „România militară”, erau analizate circumstanțele în care izbucnise acest conflict, mijloacele uriașe puse în luptă, noile tehnici aplicate, ampoarea ciocnirilor armate⁵⁶ etc. Opinia publică din Principatele Unite simpatiza cu unioniștii, reprezentanți ai statelor industrializate din nord, conduse de guvernul legitim de la Washington, căre luptau împotriva sudiștilor (confederații) strinși în jurul autorităților rebele secesioniste de la Richmond (Virginia) ce apărau interesele mariilor proprietari de bumbac folosind mină de lucru gratuită a sclavilor negri⁵⁷. În uriașă incleștere — determinată în parte și de dorința de a extirpa flagelul sclaviei negrilor în Statele Unite — armatelor nordiste li s-au alăturat numeroși voluntari, veniți din Europa să lupte pe îndepărțatele cîmpuri de bătălie din America, în numele idealurilor de libertate și de apărare a demnitatei umane. În rîndul acestor voluntari s-au numărat și cîțiva români, printre care ardeleanul Gheorghe Pomuț, un emigrant revoluționar plecat în urma evenimentelor de la 1848—1849 din Transilvania și Ungaria, naturalizat cetățean american și ridicat chiar, după încheierea războiului, la gradul de general brigadier⁵⁸. La fel, un maramureșan, pe nume Nicolae Dunca, căpitan, vechi combatant în rîndurile ostașilor lui Garibaldi, luptînd pentru unificarea Italiei și care, atasat mai întii brigăzii I-a din divizia Blancker—New York, a generalului Julius Stahl—Szánvald în 1861, și numit apoi aghiotant la statul major al generalului maior John Fremont, în martie 1862, a participat la intreaga campanie desfășurată în sud-estul Virginiei, căzînd eroic în bătălia de la Crosskeys (27 mai/8 iunie 1862)⁵⁹. În sfîrșit, moldoveanul Eugen Ghica, căpitan în regimentul 5 de voluntari din Statele Unite, de sub comanda colonelului Ladislav Zulavsky, în brigada I-a condusă de generalul brigadier Daniel Ullmann, a făcut apoi parte, de la 18/30 aprilie 1863 din compania I-a de infanterie a trupelor de culoare („Corps d'Afrique”) constituite din negri eliberați luptînd împotriva foștilor lor opresori; Ghica a luat parte la campania generalului maior Nathaniel Banks în Louisiana, fiind succesiv detasat în garnizoanele din Baton—Rouge, New Orleans și Port Hudson pînă la 19/31 decembrie 1863, dată la care a fost eliberat la cerere și s-a înapoiat în patrie⁶⁰.

În fine, convins de necesitatea de a delega un ofițer român de stat major pe lîngă armata unionistă, noul ministru de război al Principatelor Unite, generalul Savel Manu, făcea domnitorului Cuza următoarea ex-

punere de motive în cuprinsul raportului său din 10/22 octombrie 1865 : „Proportiile colosale ce resbelul Statelor Unite din America a luat în timp de 3 ani, inventiile mașinilor de resbel, perfecționate cu această ocazie, au atâas privirea lumiei ; astfel că nu e stat astăzi în Europa care să nu fi trimis ofițeri pentru a urmări îndeaproape operațiile lor ; am crenut dar necesar a ruga pe Înălțimea Voastră a încuviința trimiterea căpitanului Boteanu din corpul de Stat Major pentru un an de zile în Statele Federale de la Nordul Americii, după ce va urmări mai întâi operațiile armatei franceze din Sudul Algeriei”⁶¹. Prin înaltul ordin de zi cu nr. 1344, dat peste două zile, la 12/24 octombrie 1864, Alexandru Ioan Cuza încuviința trimiterea căpitanului Emanuel Boteanu în Algeria și Statele Unite, asigurîndu-i o diurnă de 1 galben pe zi și alți 150 de galbeni pentru cheltuieli de întreținere⁶². Alegerea făcută de generalul Manu era foarte fericită ; tinărul ofițer român urmase cu succes cursurile Școlii de Stat Major de la Paris sub comanda generalului de Vaudrimey, încă din 1861, distingîndu-se prin calitățile și rivna sa la învățătură. Căpitanul Boteanu și-a început misiunea întreținându-se spre Paris, de unde, conform ordinului primit, ar fi trebuit să meargă în Africa spre a urmări operațiunile militare din Algeria. Deoarece campania franceză în această colonie luase sfîrșit, ofițerul român și-a modificat planurile și a hotărît să se îndrepte direct spre Statele Unite. Prin intermediul maiorului Iancu Alecsandri, agentul diplomatic al Principatelor Unite la Paris, el a primit o scrisoare de recomandare din partea ambasadorului american în Franța, Dayton, către secretarul de stat William Seward. Înarmat cu acest document, Boteanu s-a imbarcat spre America la 9/21 noiembrie 1864⁶³ după ce făcuse un scurt păsări la Liverpool (11/23 noiembrie). Frecvențele furtuni și un cumplit uragan care a bîntuit peste ocean în timpul traversării au făcut ca în loc de 12 zile să trebuiască 24 de zile pentru a sosi la New York, abia la 5/17 decembrie, unde căpitanul Boteanu a rămas pînă la 17/29 ale lunii pentru — așa cum scria el în țară — „a mă prepara de o campanie de iarnă la care mă așteptam foarte puțin, sperînd a petrece iarna în Africa”⁶⁴. Ofițerul român a plecat apoi la Washington, fiind primit cu amabilitate la Departamentul de Stat care l-a îndrumat spre Departamentul de Război ; aici a avut loc la 30 dec. 1864/11 ianuarie 1865 o întrevedere între Boteanu și secretarul-adjunct Dana, căruia trimisul nostru i-a explicat că scopul misiunii sale era acela de „a studia arta războiului, sperînd că observarea operațiilor militare să-i aducă mult profit în perfecționarea cunoștințelor dobîndite pe plan teoretic în Franță”⁶⁵. În cele din urmă, căpitanul român a fost atașat pe lingă statul major al generalului maior George Meade, comandant al armatei Potomacului, care, împreună cu trupele cunoscutului general Ulysses Grant, responsabilul operațiilor, urmău să dea lovitura de grație armatelor sudiste în Virginia de Est. Între 23—25 ianuarie/4—6 februarie 1865, Emanuel Boteanu a putut urmări una din grelele bătălii angajate de armata Potomacului de-a lungul rîului Hatchers Run. Adăugînd numeroase detalii în legătură cu luptele în care trupele unioniste au rezistat cu dîrzenie atacurilor disperate ale armatei generalului Robert Lee, comandantul suprem al forțelor sudiste, căpitanul român își încheia, raportul înaintat superiorilor săi de la București la 26 ianuarie/7 februarie 1865, apreciind favorabil calitățile soldaților și ofițerilor nord-americani. Acest raport,

Însotit și de o hartă indicind pozițiile ocupate de cele două armate, a apărut în „Monitorul Oastei” nr.8 din 16 martie (st.v.)⁶⁶; în aceeași gazetă apărea în nr.12 din 28 aprilie (st.v.) un al doilea raport al lui Boteanu, datat din 3/15 martie și întocmit de asemenea în cantonamentul din apropierea orașului asediat de unioniști și care purta numele de Petersburg. Căpitanul Boteanu avea acum prilejul să facă mai bine cunoscute pozițiile beligeranților în urma incursiunii victorioase efectuate de generalul major William Sherman în Sud, fiind în același timp și martor al pregătirilor pentru atacul final împotriva confederaților pe frontul Potomacului. Cea mai mare parte a acestui raport adresat generalului Manu era consacrată, însă, observațiilor făcute cu privire la felul cum era organizată armata nordistă; mai figurau de asemenea numeroase comentarii asupra originii conflictului și aprecieri asupra zdrobitoarei superiorități a unioniștilor prin care el vedea o evidentă explicație a victoriilor dobândite. Îi reținuseră desigur atenția și unele detalii prin valearea lor practică, ca de pildă, sistemul de recrutare, structura unităților combatante, eficiența rețelei de aprovizionare a frontului⁶⁷. Ba era schițat chiar — cum arăta un sac de campanie, la a cărei primă experimentare fusese invitat să asiste, de către șeful de stat major, generalul major Webb⁶⁸. Cercurile militare din țara noastră au mai putut lua cunoștință și de alte noi detalii în legătură cu misiunea căpitanului Boteanu pe teatrele de luptă din nordul continentului american și din alte două mesaje trimise de el în cursul săptămînilor ce au urmat. Astfel, unul din acestea a fost publicat în „Monitorul Oastei” nr.14 din 17 mai (st.v.) și constituia reproducerea unei scrisori adresată tot din imprejurimile acelui Petersburg american, la 15/27 martie 1865, tatălui său, colonelul Emanuel Boteanu⁶⁹. Entuziasmul tînărului ofițer își găsea aici prilejul să se manifeste nestin-gherit în descrierea luptelor la care așistase în urmă atacurilor furibunde ale sudiștilor într-o supremă încercare de a străpunge frontul de pe Potomac și cleștele din jurul orașului Petersburg. Se poate vedea că obser-vatorul român nu a pregetat să se expună primejdifulor și — dornic să urmărească cît mai de aproape trupele angajate în luptă — să se deplaseze pînă în linia întîia pentru a examina tranșeele și să poată urmări inversunata încleștare dintre cei doi beligeranți. Cu multă emoție, el mări turisea că socotește „mai bine să văd moartea și primejdia aici, fără nici o răsplătire, decit să fi fost în altă parte a lumii unde nu puteam face nimic, căci dacă aceste <a> îmi vor permite a mă întoarce în țară, voi avea neapărat o mare experiență militară”.

Asupra atacului neașteptat pe care confederații l-au lansat la Fort Stadman în ziua de 13/25 martie precum și viguroasei reacțiuni inițiate de generalul Grant, Emanuel Boteanu va mai reveni și în ultimul său raport întocmit la 4/16 aprilie 1865, cînd se atla de pe acum, împreună cu statul major al acestuia, în localitatea Burksville (Va.) după capitularea lui Lee la Appomattox (28 martie/9 aprilie). Ca și cele precedente, acest raport a fost reprodus în „Monitorul Oastei” din 2 iunie (st.v.) avînd numărul 16.⁷⁰ Așa cum aprecia ofițerul — războiul era acum virtual ciș-tigat de Nord — dar rapiditatea cu care avuseseră loc ultimele operațiuni militare pe frontul Potomacului și care au determinat prăbușirea rezistenței trupelor confederațe, îl impresionaseră adinc pe observatorul român care avea să le consacre unele comentarii. Despre deznodămîntul

de la Appomattox el scria în concluzie că „această campanie, una dintre cele mai bine combinate și din cele mai riguroșe executate pe acest continent, face cea mai mare onoare generalului Grant”. Misiunea ofițerului român avea să se încheie astăzi, mai curind decât se prevăzuse; resimțea însă o mare satisfacție din faptul că fusese martorul a atât de multe hotărîtoare în ultimele luni de campanie. Aștepta acum un ordin de rechemare în țară sau hotărîrea de la București prin care să i se indice o misiune nouă, în Africa de Nord sau în Mexic, „unde — atirma el — deși nu e un resbel regulat, luptele de *guerilero* dau mult de lucru” trupelor împăratului Maximilian și corpului expediționar francez aflat pe atunci sub comanda maresalului Bazaine, mai înainte ca el să fie retras definitiv, astăzi că Boteanu a mai rămas cîteva luni în Statele Unite, după cum reziese din înaltul ordin domnesc nr. 1588 din 19 noiembrie/1 decembrie 1865, interval în care a vizitat o serie de manufacturi militare, arsenale și fortificații, după care s-a înapoiat în țară⁷¹. Între timp, prin încheierea cu succes a misiunii îndeplinite, el fusese înălțat în gradul de maior prin înalt ordin de zi nr. 1153, la data de 4/16 septembrie⁷². Ca și majoritatea camarazilor lui de arme trimiși anterior peste hotare în misiuni militare, Emanuel Boteanu avea, la rîndul său, să se distingă în războiul pentru Independență în luptele de la Grivița, Rahova și Smîrdan⁷³.

Este firesc că, în concluzie, să ne putem întreba care au fost avantajele obținute de armata noastră prin trimiterea unor ofițeri români în misiuni pe diferite cîmpuri de luptă din lume, rînd pe rînd, în Maroc, Algeria, Italia ba chiar și dincolo de Atlantic, în Mexic și Statele Unite ale Americii? Nu începe îndoială că discernămîntul de care au dat dovadă domnitorul Alexandru Ioan Cuza și colaboratorii săi militari, generalii Ioan Emanuel Florescu și Savel Manu, a fost just. Tinerii ofițeri instruiți în țară, apoi, în cea mai mare măsură, în școli de specialitate din Franța, au avut posibilitatea să studieze — pe diterite teatre de război de pe trei continente, în condiții variate de climă, teren, pregătire tehnică, genuri de arme tolosite, efectivele aruncate în foc etc. — noile metode de luptă, echipamentul, armamentul, serviciile de aprovizionare și dotare a multor armate străine pentru a ajunge să înțeleagă și să familiarizeze cu evoluția strategiei și a tacticii în războiul modern. Această verificare a cunoștințelor teoretice pe cîmpurile de luptă a fost extrem de folositoare pentru cadrele noastre ofițeresti, care, odată înapoiate în patrie, au perfecționat instruirea trupei și a gradaților în școlile militare din București și Iași, au elaborat lucrări de specialitate și au acționat hotărît pentru dotarea tehnică și modernizarea armatei noastre, pentru dezvoltarea artilleriei și a altor arme, pentru tăurirea unei ostiri capabile să răspundă la marile necesități ale țării. Și într-adevăr, acest nucleu al armatei noastre moderne făurit în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza a stat la baza propășirii ulterioare a ostirii care și-a trecut cu atită succese greule examen de foc constituit de războiul pentru Independență prin care fiile țării, vărsându-și cu bravură singele, i-au asigurat neatârnarea și dezvoltarea întotdeauna de mai tirziu.

NOTE

¹ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IX *Unificatorii*, Bucureşti, 1938, p. 373—379.

² Vezi în special Teodor Popescu, *Modernizarea forţelor armate româneşti în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Revista de istorie”, 32 (1979), nr. 1, p. 79—102, cu bibliografia problemei între p. 80—82.

³ General I. Em. Florescu, *Espunere de îmbunătăşirile cele mai însemnătoare introduse în armata Principatelor Unite de la 24 ianuarie 1859 — 1 iunie 1861*, Bucureşti, 1861, p. 10—12; „Monitorul Oastel”, ziar oficial al Principatelor Unite, (citat ulterior M.O.) I (1860) vol. II, nr. 23 (29 iunie), p. 354—355; nr. 26 (23 iulie) p. 402—403; II (1861), vol. I, nr. 13 (27 februarie), p. 203 și nr. 26 (28 mai), p. 395—396; III (1862), vol. 5, nr. 1 (3 ianuarie), p. 11—13; nr. 18 (22 martie), p. 310—311; nr. 20 (3 aprilie), p. 355—356; IV (1863), vol. I, nr. 9 (11 ianuarie), p. 124; nr. 11 (26 ianuarie), p. 155; nr. 14 (8 februarie), p. 196—197; nr. 21 (18 martie), p. 400; V (1864), vol. II, nr. 2 (14 ianuarie), p. 39—40; nr. 30 (12 august), p. 467; nr. 31 (19 august), p. 473; VI (1865), vol. II, nr. 4 (9 februarie), p. 50—51; nr. 6 (25 februarie), p. 82; „România militară. Ştiinţă, Artă și istorie militară”, an I, vol. I, ian.-febr. 1864, p. 3—4 și p. 115—118; Ulysse de Marsillac, *Histoire de l'armée roumaine*, Bucarest, 1871, p. 105—106; A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iaşi, 1903, p. 168; Col. Laurențiu Bârzotescu, *Armata română în trecut și prezent*, Bucureşti, 1926, p. 9—10; Lt. col. V. Nădejde, *Centenarul Renașterii armatei române (1830—1930)*, Iaşi, 1930, p. 124; Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă* (ed. a II-a), Bucureşti, 1970, p. 426 și Alexandru Ioan Cuza, Bucureşti, 1973, p. 108; Elena Pălănceanu, *Cu prinire la măsurile luate de Alexandru Ioan Cuza în anii 1859—1861 pentru unificarea și organizarea armatei* în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară” (citat ulterior SMMIM), tom. 4—5 (1971—1972), p. 126—141; Ion Fetcu, *Armata română în timpul lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866)*, în ibidem, tom. 7—8 (1974—1975), p. 216—217; Dumitru Preda, *Contribuții privind corpul ofițerilor din armata română în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866)*, în ibidem, tom. 12 (1979), p. 212—213, etc.

⁴ General Radu Rosetti, *Relations entre l'armée française et l'armée roumaine în Hommage à M. de Saint-Aulaire*, Bucureşti, 1930, p. 95; R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, Bucureşti, 1931, p. 121—122 și Marcel Emerit, *Le dossier de la première mission militaire française en Roumanie în „Revue Roumaine d'Histoire”*, V (1966), nr. 4, p. 575—586.

⁵ M. O., III (1862), nr. 13 (24 februarie), p. 195—196; V (1864), vol. II, nr. 22 (4 iunie), p. 336—337; VI (1865), vol. II, nr. 33 (25 sept.), p. 467; Andrei Oțetea *Risorgimentul și Unirea Principatelor* în „Analele Academiei R.P.R.”, XI (1961), p. 367—375; Dan Berindei, *Presa din Principale și lupta pentru unitate a poporului italic în anii 1859—1860* în ibidem, p. 393—394; V. Maciu — T. Bugnariu, *Lupta poporului român și unirea Italiiei* în „Studii. Revistă de istorie”, XIV (1961), nr. 1, p. 129—150; cf. și studiile citate la nota 3.

⁶ M. O., VI (1865), vol. II, nr. 14 (17 mai), p. 194; nr. 36 (11 octombrie), p. 509—510 s.a.

⁷ M. O., I (1860), vol. I, nr. 2 (13 februarie), p. 18.

⁸ Ibidem, nr. 4 (27 februarie), p. 56—57.

⁹ Ibidem, nr. 6 (5 martie), p. 93.

¹⁰ „Românul”, IV (1860), nr. 6 (6 ianuarie), p. 10; nr. 38 (8/20 februarie), p. 117; M.O., I (1860), vol. I, nr. 2 (13 februarie), p. 18; nr. 4 (27 februarie), p. 56—57; nr. 6 (5 martie), p. 93; II (1861), vol. I, nr. 7 (31 ianuarie), p. 107—109. Vezi asupra acestui conflict, în special, Ricardo Pieltain de la Peña, *Panorama de la guerra de África (1859—60)*, în „Revista de Historia Militar”, Madrid, IV (1960), nr. 6, p. 89—151 + il. + 1 hartă, cu toată bibliografia aferentă.

¹¹ M.O., nr. 8 (19 februarie), p. 114—115, 120 iar planul la p. 120—121.

¹² Major C. Pruncu, *Din campaniile mele. Crimeia (1855) — Algeria (1856—1857), Italia—Maroc (1859)*, Birlad, 1900, 134 p. Date biografice la Valentin Borda, *Călători și exploratori români*, Bucureşti, 1985, p. 366—368.

¹³ M.O., II (1861), vol. II, nr. 60 (1 noiembrie), p. 907.

¹⁴ Dan Berindei, Leonida Loghin, Gh. Stoean, *Războiul pentru independență națională 1877—1878. Documente militare*, Bucureşti, 1971, p. 281, doc. 227; p. 409, doc. 384.

¹⁵ Biblioteca Academiei Române *Arhiva Cuza*, mapa X, f. 121.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, mapa X, f. 123—123 v°; R. V. Bossy, op. cit., p. 121.

¹⁸ M.O., I (1860), vol. II, nr. 22 (18 iunie), p. 348—349.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 37 (8 octombrie), p. 588—592.

²⁰ *Ibidem*, nr. 32 (11 septembrie), p. 509.

²¹ Col. dr. Florian Tucă, Mircea Cociu, Dr. F. Chirea, *Bărbați ai datoriei 1877—1878*.

Mic dicționar, București, 1979, p. 23—24, 242—243.

²² G. Misail, *Locotenentul Constantin Jorescu*, Iași, 1864, p. 7—18.

²³ M.O.. II, (1861), vol. I, nr. 23 (29 aprilie), p. 364.

²⁴ G. Misail, *op. cit.*, p. 31—35.

²⁵ *Ibidem*, p. 36—37.

²⁶ M.O., IV (1863), vol. I, nr. 25 (18 aprilie), p. 443 și nr. 35 (28 iunie), p. 593.

²⁷ *Ibidem*, nr. 43 (23 august) p. 717—718 și G. Misail, *op. cit.*, p. 1—2.

²⁸ M.O., I (1860), vol. II, nr. 41 (22 oct.), p. 712.

²⁹ *Principalele Unite — Monitorul. Ziar oficial al Țării Românești*, 1860, nr. 256 (28 octombrie), p. 241. Vezi și L. Bârzotescu, *op. cit.*, p. 11 și V. Nădejde, *op. cit.*, p. 125.

³⁰ M.O., I (1860), vol. II, nr. 41 (22 oct.), p. 712. În *Amintiri din viață. Memoriile* (Bibl. Acad. Rom., fond Arhivă, A. 642), cap. 4 și 5, relative la campania din Italia, scrise de Gheorghe Anghelescu (1839—1915), devenit mai tîrziu general de divizie, autorul omite în mod surprinzător prezența căpitanului Cernovodeanu și a sublocotenentului Crupenschi din rîndurile misiunii militare trimise în Piemont, cf. Col. dr. Niculae Niculac, *Din memoriile generalului Gheorghe Angelescu cu privire la participarea misiunii militare române și contribuția acesteia la „luptele pentru unificarea Italiiei” între anii 1860—1861* în SMIM, nr. 14—15, 1981—1982, p. 152.

³¹ Copia depesii lui Giers, anexată raportului nr. 10 din 23 noiembrie 1860 al consulului francez Tillos din București către Ministerul Afacerilor Externe, Thouvenel, la Paris, cf. *Ministère des Affaires Etrangères — Archives diplomatiques*, PC — Turquie — Bucharest, vol. 21, f. 104 ap. Arhivele Statului București, *Microfilme Franța*, rola 9.

³² Biblioteca Academiei Române *Arhiva Cuza*, mapa X, f. 133—133 v°.

³³ M.O., an I (1860), vol. II, nr. 48 (2 decembrie), p. 867—868; Col. dr. Niculae Niculac, *op. cit.*, p. 152—153.

³⁴ M.O. II (1861), vol. III, nr. 6 (26 ianuarie), p. 84—91 iar planul între p. 88—89. Mai vezi și R. di Laura, *L'assedio e la resa di Gaeta (1860—1861)* (ed. a 2-a), Caserta, 1925; L. Mondini, *Gaeta, Fine dei Bourboni di Napoli in „Nuova Antologia”*, aprilie 1961, p. 439—454; Piero Pieri, *Storia militare del Risorgimento. Guerre e insurrezioni*, Torino, 1962, p. 722—725 etc.

³⁵ Teodor Popescu, *În acele zile pe forturile Gaetei și Mesinei*, în „Magazin istoric”, IV (1970), nr. 12, p. 80; P. Pieri, *op. cit.*, p. 725—726. Lt. Gh. Anghelescu fusese tot timpul atașat companiei a III-a de geniu, comandanță de căpitanul Brunetti, lucrând la fortificații cf. Col. dr. Niculae Niculac, *op. cit.*, p. 153—154.

³⁶ M.O., II (1861), vol. III, nr. 22 (27 aprilie), p. 351—352; „Românul”, V (1861), nr. 120 (18/30 aprilie), p. 391; T. Popescu, *op. cit.*, p. 80—81; Col. Niculae Niculac, *op. cit.*, p. 154—155.

³⁷ M.O., VI (1865), vol. II, nr. 37 (22 octombrie), p. 251; nr. 40 (17 noiembrie), p. 571—572. Gh. Anghelescu susține că și căpitanilor Dunca și Holban precum și sublocotenentului Paleologu li s-au conferit ordinul f. Mauriciu și Lazăr în gradul de cavaler, cf. Col. Niculae Niculac, *op. cit.*, p. 154.

³⁸ General I. Em. Florescu, *Espunere de îmbunătășirile... introduse în armata Principatelor Unite...*, p. 10—11.

³⁹ F. Tucă, M. Cociu, F. Chirea, *op. cit.*, p. 2—3, 7—9, 59—60, 94—95, 143—144.

⁴⁰ Le Prince Georges Bibesco, *Le corps Lorencez devant Puebla 5 Mai 1862. Retraits des cinq milles*, Paris, 1872, 32 p. și *Au Mexique. Combats et retruits des six milles*, Paris, 1887, 287 p.

⁴¹ G. Bibescu, *Retragerea celor cinci mii. Războiul Mexicului*, București, 1885, 31 p. Asupra intervenției franceze în Mexic vezi și Etienne Micard, *La France au Mexique*, Paris, 1927; C. Schefer, *La grande peinture de Napoléon III. Les origines de l'expédition du Mexique (1862—1862)*, Paris, 1939 etc.

⁴² Le Prince Georges Bibesco, *op. cit.*, p. 112, 150—169; vezi și planurile bătăliilor de la Cumbres (28 aprilie 1862), (p. 120—121) și Puebla (5 mai 1862) (p. 150).

⁴³ *Ibidem*, p. 253—255. Alte aspecte și ecouri din presa română privitoare la evenimentele din Mexic la I. D. Suciu, *Apuntes funeranțe de la époque de la guerra mexicana (1862—1867)*, în „Revue roumaine d'histoire”, VI (1967), nr. 5, p. 789—804.

⁴⁴ M.O., III (1862), vol. 5, nr. 1 (3 ianuarie), p. 13.

⁴⁵ *Ibidem*, IV (1863), vol. I, nr. 52 (29 octombrie), p. 868.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 13 (20 ianuarie), p. 187—192); nr. 14 (8 februarie), p. 203—208; nr. 16 (21 februarie), p. 229—232; nr. 17 (23 februarie), p. 241—244.

⁴⁷ *Ibidem*, 1874, nr. 5 (4 martie), p. 153.

⁴⁸ *Ibidem*, IV (1863), nr. 33 (17 iunie), p. 552. În ziarul „Românul”, VII (1863), 10–11 iunie, p. 510–511 se publica chiar un articol destinat publicului: Iarg cititor, popularizind faptele de arme ale căpitanului român: „Dl. Iarca, locotenent în al 2-lea regiment de lăncieri, a fost trimis în Franță spre a urma cursurile școlii de cavalerie din Saumur. După absolvire d. Iarca a dobândit permisiunea de a servi doi ani în rîndul vinătorilor de Africa. În toamna anului trecut regimentul la care era atașat d. Iarca fu rindut pentru expediția mexicană și Domnitorul a încurajat plecarea lui. Jurnalele au descris contribuția strălucită a cavaleriei franceze în luptele din Mexic. D. locotenent Iarca și-a ținut cu demnitate locul și purtarea sa vitejească a fost semnalată printr-un raport al colonelului regimentului de vinători din Africa, comunicată la timp guvernului principal de Ex. Sa Mareșal Randon, ministru de război al Franței. La 24 ianuarie Măria Sa Alexandru Ioan I la propunerea generalului Florescu l-a înălțat pe locotenentul Iarca la rang de căpitan. Eri o depeșă telegrafică de la d. I. Alecsandri, agentul Principatelor Unite la Paris, anunță Exc. Sale general Florescu, că d. căpitan Iarca, în urma unci isprăvi strălucite a fost numit căpitan al legiunii de onoare de către M. Sa impăratul Napoleon al III-lea. Căpitanul Iarca a fost ușor rănit la obraz. Demn apreciator al conduit căpitanului Iarca, Măria Sa Alexandru Ioan I a dat ordin ca depeșa telegrafică care relata acest fapt atât de onorabil pentru armata română, să fie citită dinaintea brigăzii de cavalerie de la lagărul de Cotroceni din care face parte regimentul de care aparține căpitanul și oschit să se aducă la cunoștiința întregiei armate printr-un ordin de zi general”.

⁴⁹ M.O., nr. 36 (6 iulie), p. 608–612.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 52 (29 octombrie), p. 867–868

⁵¹ *Ibidem*, nr. 44 (31 august), p. 732.

⁵² *Ibidem*, nr. 45 (5 septembrie), p. 742. Vezi și L. Bârzotescu, *op. cit.*, p. 10 și V. Nădejde, *op. cit.*, p. 125.

⁵³ M.O., 1874, nr. 5 (4 martie), p. 153 și 154.

⁵⁴ *Monitorul Oficial al României*, nr. 47 (27 februarie/11 martie 1874), p. 299, coloana 4. Cf. și Mihail Kogălniceanu, *Opere*, IV, *Oratorie*, II, 1864–1878, parte: a III-a (1870–1874), (ed. Georgeta Penclea), București, 1982, p. 392–393. Vezi și *Necrologul* publicat în M.O., 1874, nr. 5 (4 martie), p. 153–154.

⁵⁵ Ministère des Affaires Étrangères, *France, Archives Diplomatiques, C.P.C., Turquie, Bucharest*, 1874, vol. 38, f. 130–132 ap. Arhivele Statului București, *Microfilme Franța*, rola 17.

⁵⁶ Pentru care vezi în special I. D. Suciu, *The Echo in Romania of the U.S. Civil War* în „*Revue roumaine d'histoire*”, IV (1965), nr. 4, p. 739–763 și Dumitru Almaș, *Români în războiul civil din Statele Unite* în „*Analele Universității București*”, *Istorie*, XV (1966), p. 109–120.

⁵⁷ Din enorma bibliografic referitoarcă la acest subiect a se reține în primul rînd publicația oficială *War of the Rebellion. Official Records of the Union and Confederate Armies*. War Department, Government Printing Office, Washington 1880–1901 și lucrările clasice ale col. G. J. Fischer, *Campaigns of the American Civil War*, West Point, U.S. Military Academy Printing Office, 1914 și John C. Ropes, *The Story of the Civil War* (Completed by Col. William R. Livermore), New York, 1933 etc.

⁵⁸ Cf. Paul Cernovodeanu – Ion Stanciu, *The Romanians and the American Civil War* în „*Revue roumaine d'histoire*”, XIX (1980), nr. 4, p. 602–607.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 608–616.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 616–620. Mai vezi pentru Pomuț, Dunca și Ghica și Stelian Popescu-Boteni, *Relații între România și S.U.A. pînă în 1914*, Cluj-Napoca, 1980, p. 170–177 și Adrian-Silvan Ionescu, *Images of Romanians in the American Civil War*, în „*Revue roumaine d'histoire*”, XXII (1983), nr. 1, p. 71–78; idem, *Doi moldoveni pe frontul războiului de Secesiune în „Memoria Antiquitatis”*, Muzeul de Istoric – Piatra Neamț, IX–XI (1977–1979), p. 363–378.

⁶¹ M.O., V (1864), vol. II, nr. 38 (15 octombrie), p. 603.

⁶² *Ibidem*, p. 604.

⁶³ Ministerul Afacerilor Externe, arhiva istorică, dosar 234/1863–1864, f. 205.

⁶⁴ M.O., VI (1865), vol. II, nr. 8 (16 martie), p. 123.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 123–124.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 120 (hartă cu asediul orașului Petersburg).

⁶⁷ *Ibidem*, nr. 12 (28 aprilie), p. 168–176.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 175–176. Schiță cu înfățișarea sacului de campanie și harta marșului armaticei generalului Philip H. Sheridan, în *ibidem*, vol. I, nr. 9 (29 aprilie), p. 174.

⁶⁹ *Ibidem*, vol. II, nr. 14 (17 mai), p. 203–208.

⁷⁰ *Ibidem*, nr. 16 (2 iunie), p. 235—240.

⁷¹ *Ibidem*, nr. 41 (27 noiembrie), p. 588. Boteanu a avut prilejul să studieze dotarea tehnică superioară a armatei nordiste, în special a tipului perfectionat de pușcă Peabody, comunicind aceste observații forurilor militare române competente la întoarcerea sa în țară, cf. Cornel Scafeș, *Din istoricul dotării armatei române — pușca Peabody*, în SMMIM, nr. 10 (1977), p. 187—195.

⁷² M.O., VI (1865), vol. II, nr. 30 (11 septembrie), p. 434. Pentru activitatea lui Boteanu în S.U.A. în afara studiilor și lucrărilor anterior citate ale lui D. Almas, P. Cernovodeanu, I. Stanciu și St. Popescu-Boteni mai vezi și Adrian-Silvan Ionescu, *Un observator român al Războiului Civil american*, în „SMMIM”, nr. 14—15 (1981—1982), p. 142—148.

⁷³ Fl. Tucă, M. Cociu, F. Chirea, *Bărbați ai datoriei, 1877—1878*, p. 27.

MISSIONS MILITAIRES ROUMAINES ENVOYÉES À L'ÉTRANGER SOUS LE RÈGNE D'ALEXANDRU IOAN CUZA

Résumé

· La création d'une armée à même de défendre les intérêts du jeune État roumain, de soutenir l'œuvre de reconstruction et de modernisation et surtout de défendre les frontières du pays contre n'importe quelle tentative d'intervention étrangère a été l'un des objectifs majeurs qui ont préoccupé le prince régnant Alexandru Ioan Cuza et ses collaborateurs après l'Union des Principautés en 1859.

Pour des raisons déjà exposées, Cuza et les éléments responsables de l'État ont décidé, par la modification des structures et une organisation adéquate, non seulement de doter notre jeune armée de l'équipement et de l'instruction militaire nécessaires, mais aussi d'assurer un nombre correspondant d'officiers bien instruits ; c'est pour cela qu'on a envoyé à l'étranger, notamment en France et en Italie, de jeunes cadres qui devaient acquérir l'instruction et les connaissances nécessaires pour être mises en pratique à leur retour dans le pays. En même temps, le prince régnant et ses ministres de la guerre — parmi lesquels se sont distingués Ioan Emanuel Florescu et Savel Manu — ont consenti à la création de missions militaires formées d'officiers doués, ayant diverses spécialités militaires, comme l'infanterie, la cavalerie, l'artillerie et l'état-major, qui participèrent en qualité d'observateurs aux opérations qui avaient lieu sur divers théâtres de guerre dans le monde. La première mission, qui comptait parmi autres les lieutenants Gheorghe Slănicănu et Grigore Borănescu du bataillon du génie, a été envoyée au Maroc, en Algérie et au camp militaire de Châlons en France le 27 février/9 mars 1860.

La deuxième mission, formée de 8 officiers commandés par le capitaine Iuliu Dunca, du I^e régiment d'artillerie, a été attachée auprès de l'armée piémontaise pendant la guerre menée pour le parachèvement de l'unité de l'Italie en 1860—1861.

Un autre théâtre de guerre, où s'est distingué un officier roumain, le capitaine de cavalerie Aristide Iarca, a été celui du Mexique (1863) ; pour la bravoure dont il a fait preuve dans la bataille d'Atlisco (2/14 avril), le capitaine Iarca a été décoré par le commandant du corps expéditionnaire français, le général Élie Forey, avec la Croix de chevalier de la Légion d'honneur.

Enfin, la dernière mission assignée à un cadre militaire pendant le règne de Cuza a été celle du capitaine d'état-major Emanuel Boteanu, envoyé auprès de l'armée unioniste pour assister en tant qu'observateur à la fin de la guerre civile des États-Unis, qui avait préoccupé d'une manière peu commune l'opinion publique et les cabinets européens.

La vérification des connaissances théoriques sur les champs de bataille a été extrêmement utile pour nos officiers qui, dès leur retour dans le pays, ont perfectionné l'instruction des soldats et des gradés dans les écoles militaires de Bucarest et de Iași, ont élaboré des ouvrages de spécialité, ont agi avec décision pour la dotation technique et la modernisation d'une armée nationale en état de répondre aux grandes nécessités du pays.

CONTRIBUȚII LA ÎNCEPUTURILE TELEGRAFIEI ȘI PoșTEI MODERNE ÎN ROMÂNIA

NICOLAE PERCIUN

În 1853 liniile telegrafice europene se extind pînă aproape de hotările Țării Românești și Moldovei. Pe linia Viena—Sibiu la 20 apr./2 mai 1853 au fost deschise stațiile : Lovrin, Timișoara și Sibiu¹. Pe o altă linie, cîteva săptămîni mai tîrziu, era stabilită comunicația : Viena—Cernăuți. Anul următor la 2/14 septembrie intra în serviciu stația Brașov.

În 1854, la propunerea Austriei, începea introducerea telegrafului în Principate. Construirea liniilor și așezarea stațiilor revenea în sarcina Țării Românești și Moldovei. Personalul de specialitate trebuia însă dat de Austria care năzuia, întîrziind formarea de personal român, să detină vreme mai îndelungată controlul serviciului.

Comunicația telegrafică București—Brașov—Viena a fost deschisă la 20 nov./2 dec. 1854 iar comunicația Iași—Cernăuți—Viena la 14/26 februarie 1855². Pînă la finele anului 1855 au mai intrat în serviciu stațiile : Giurgiu, Galați, Brăila, Timiș, Ploiești, Birlad, Tecuci și Focșani.

La stația Iași, odată cu deschiderea acesteia, a fost numit în funcție de conducere, pe lîngă personalul austriac, Leopold Librecht. Obiectiuni asupra numirii sale nu se puteau formula, poseda cu prisosință aptitudinile și cunoștințele necesare. Ferdinand Teirich, directorul telegrafului din Moldova a putut ușor ocoli directivele guvernului său și la 19 feb./3 martie 1855 într-un cadru solemn Librecht era instalat în nou post. Despre acest eveniment, cu totul remarcabil pentru vremea accea, „Gazeta de Moldavia” relata :³

„...Cu scopul de a însuși Moldovei nu numai exploatația acestei instituții ci și ale ei cunoștințe tehnice Prea I. Domn încă de mai înainte s-a îngrijit de a forma întru aceasta elevi pămînteni. Acel întîiu a căruia cunoștințe s-a recunoscut de a putea folosi acest ram este d. Leopold Librecht de mai înainte amploaiat la Departamentul lucrărilor publice și care a făcut în parte și studii la biroul telegrafic din Viena și care pe lîngă aceasta cunoaște limba : Română, Franceză, Italiană, Germană și Engleză. După recomandarea D. Teirich....Depart. l-a numit amploaiat la acest birou”.

„Instalarea s-a făcut eri în ființă Eks. A. Vornicu K. Negri ministrul Depart. și a Vornic. Ralet ministrul cultului și conform cu statutele instituției telegrafice L. Librecht a depus jurămîntul de credință și discreție....”.

Cu numirea lui Librecht, se deschidea calea promovării personalului localnic, acțiune care a continuat apoi susținut. Cu înțelegerea și sprijinul lui F. Teirich s-a organizat școlarizarea noilor cadre. În luna

¹, „Revista istorică”, tom 1, nr. 1, p. 41—60, 1990

mai ⁴ au fost autorizați 7 telegraftiști ⁵ pentru stațiile care luau ființă pe liniile în construcție : Iași — Tecuci— Galați și Tecuci — Focșani. În iunie 1855, Librecht a fost numit directorul biroului telegrafic din Galați ⁶ deschis la sfîrșitul lunii. Unul din telegraftiștii autorizați l-a condus la stația Focșani. Acestea au nemulțumit peste măsură guvernul Austriei ⁷ și A.Teirish, care s-a dovedit prieten sincer al românilor, a fost înlocuit și rechemat la Viena ⁸. Dar formarea personalului localnic nu mai putea fi stăvilită.

În Țara Românească, unde comunicația telegrafică București—Viena a fost deschisă la 20 nov./2 dec. 1854 ⁹, primii telegraftiști români au intrat în serviciu în primăvara anului 1856 ; austriecii au păstuat însă conducerea în toate stațiile ¹⁰ pînă la plecarea lor în 1858, invocînd incapacitatea românilor de a îndeplini munci de asemenea complexitate și răspundere.

C. Librecht a condus stația Galați pînă la 15 decembrie 1856, după cum se arată în atestatul eliberat la 20 ian. 1857 de Minist. Lucrărilor publice și semnat de P. Domici ¹¹. Actul poartă mențiunea : „...au meritat totdeauna mulțumirile Guvernului”. A trecut apoi inspector al telegrafului ¹². La Comisia europeană a Dunării care și-a început activitatea la 23 oct./4 nov. 1856 cu sediul la Galați. Cult, intelligent, ¹³ energetic cutezător, cu simț al măsurii și realității excelent, cunoșător al profesiunii, extrem de activ ¹⁴, cu o mare putere de muncă ¹⁵, s-a impus ca un foarte bun bun organizator și conducător. Avea acum un rost în țară și putea privi cu încredere viitorul. Îi plăceau oamenii și locurile. S-a căsătorit cu o româncă. ¹⁶ Pe la 1858 s-a născut fiul său Alexandru. Gîndea să rămînă aici pentru totdeauna. Unirea și independența, propășirea și buna stare a poporului erau acum și năzuințele sale.

Așa l-a cunoscut Alex.I.Cuza la Galați, l-a apreciat și între ei s-au stabilit strînse și trainice relații. Înțelegeau și simțeau la fel nevoia prefacerilor adinci care trebuiau infăptuite în țară pentru ușurarea și ridicarea vieții celor mulți împotriva minorității care deținea pămîntul și puterea și lupta cu înverșunare pentru a-și păstra privilegiile.

După alegerea lui Alex.I.Cuza domn, telegraful devinea de cea mai mare nevoie pentru guvernarea țărilor, pentru apărarea și desăvîrșirea Unirii. În lipsa drumurilor bune și căilor ferate era singurul mijloc în măsură să facă legătura repede între cele două Principate care s-au aflat atâtă vreme despărțite și continuau să rămînă fiecare cu guvern și adunare legiuitoră aparte. Pentru a răspunde acestei cerințe, telegraful trebuia dezvoltat și temeinic reorganizat în cea mai scurtă vreme. Comunicațiile extinse în toate localitățile importante, trebuiau să se constituie într-o rețea unică și să devină sigure, operative și ferite de unelțurile adversarilor. Departe de a răspunde acestor nevoi, telegraful trecea atunci prin mari prefaceri și întîmpina însemnate deficulăți.

Spre sfîrșitul anului 1858, în ambele Principate întregul personal austriac a fost silit să părăsească țara. În Moldova, în locul directorului A.Strigel, demis ¹⁷ în noiembrie 1858, a fost numit A. Lupașcu ¹⁸. În Țara Românească prof. Simion Marcovici ¹⁹, la 3 dec. 1858, l-a locul inspectorului E. Hinterholzer îndepărtat pentru incapacitate. Personalul se redusese la mai puțin de jumătate ²⁰. Numai cu mari eforturi și sacrificii

lucrindu-se aproape fără odihnă se făcea față, românii dovedind capacitatea de a duce aceste servicii singuri chiar în asemenea situații.

Liniile telegrafice construite în mare parte în grabă și prost întreținute provocau frecvente și prelungite intreruperi a comunicațiilor²¹. Rețelele erau insuficiente, răminând în afară multe centre importante. În Moldova, pentru 15 județe erau 14 stații telegrafice. În Tara Românească pentru 17 județe erau numai 5. Nici o linie nu se construise, la vest de București. Regulamentele erau incomplete. Lipseau atribuții de serviciu clare și precise. Taxarea depeșelor se făcea după aprecierea personalului stațiilor. Controlul unităților era practic inexistent²².

O situație cu totul anormală dăinuia de mai multă vreme în serviciul internațional. În 1854 Tara Românească iar în 1855 Moldova, cu sprijinul Austriei, au aderat la Uniunea telegrafică germano-austriacă²³ ceea ce le conferea, în serviciul telegrafic, drepturi egale cu cel al statelor făcind parte din Uniune. Aceasta se petrecea la intrarea trupelor austriecе în Principate. Silită în 1857 să-și retragă trupele, Austria încheie cu Turcia o convenție telegrafică²⁴, în prevederile căreia Principatele erau considerate făcind parte integrantă din teritoriul otoman. Autonomia le era nesocotită iar statutul de membru al Uniunii abolid. Turcia nu mai plătea tranzitarea corespondenței sale pe liniile Principatelor. Reglarea conturilor în trafic internațional, care pînă atunci se făcea direct cu țările vecine, trebuia să se facă de administrația otomană. Turcia trata cu înțirzieri atît de mari aceste operații, încit Austria ajunsese să amenințe cu intreruperea comunicațiilor.²⁵

Rezolvarea acestor probleme implica o muncă săvîrșită cu stăruiniță autoritate și competență. A.Lupașcu și S.Marcovici erau oameni pricepuți în treburile lor dar puțin cunoscători ai telegrafului. În febr. 1859 domnitorul apelează la C.Librecht. Acesta lasă serviciul său comod de la comisia europeană a Dunării și vine la Iași pentru a prelua de la A.Lupașcu conducerea telegrafului.²⁶ La scurtă vreme C.Librecht, sergent în armata belgiană,²⁷ a fost luat în evidențele ostierei.²⁸ Tot atunci, în urma raportului Depart. din Năuntru al Țării Românești a fost emis decretul nr.54 din 31 martie 1859, prin care se făcea o dublă numire :²⁹ Librecht care era deja director central al telegrafului din Moldova a fost numit inspector de telegraf în Tara Românească, în locul lui S.Marcovici și totodată : „Inspector general și șeful responsabil al administrațiilor de telegraf din Tara Românească și Moldova”. În acest fel cele două administrații erau de fapt unificate deși formal și-au păstrat existența de sine stătătoare pînă la 1 august 1862. Cu aceste măsuri începea o vastă și rodnică activitate încununată cu succese remarcabile.

La incepul lunii aprilie 1859 au fost deschise cursuri speciale de telegrafie pentru formarea și specializarea personalului. S-a elaborat și pus în aplicare de la 1 mai statutul pentru organizarea și funcționarea instituției. S-au întocmit tabele complete de tarife interne și externe.³⁰ Au fost stabilite ierarhia funcțiunilor și atribuții precise de serviciu introducindu-se o riguroasă disciplină asemenea celei militare.³¹ S-au instituit examene de concurs pentru angajarea și promovarea personalului. Din luna iunie 1859 a devenit obligatoriu pentru toți salariații, portul uniformei.³² O nouă salarizare asigura ıenumerarea bună pe măsura exi-

gențelor impuse. Librecht exigent și sever era drept și înțelegător, ținea la personal³³ și se preocupa să-i asigure condiții bune de muncă și trai.

La Turnu Severin, austriecii aveau un birou telegrafic pentru navigație, care funcționa în cadrul unei concesii acordate de Barbu Știrbei Domnitorul nu a mai admis tolerarea unui birou străin pe teritoriul țării și în urma tratativelor purtate a fost preluat, în prima jumătate a anului 1859, de administrația română³⁴ păstrindu-se legătura cu liniile Austriei prin Orșova.

Fără întârziere au fost începute lucrările de extindere a rețelelor, eșalonate pe trei ani. În 1859 s-au construit 452 km. linii. Cu prioritate s-a realizat linia Craiova—Turnul Severin și la 10/22 iulie 1859 era deschis biroul telegrafic Craiova, comunicând cu Principatele făcîndu-se prin Orșova—Brașov³⁵. Spre sfîrșitul anului a fost terminată și linia Ploiești—Tîrgoviște—Craiova. Au fost date în funcțiune stațiile: Doiohoi, Bolgrad, Tîrgoviște, Rîmnicu—Sărat, Pitești, Cimpulung și Slatina.³⁶ Din iunie pînă în sept. 1859 a funcționat un birou telegrafic și la Tabăra militară Florești.³⁷ S-a stabilit comunicația cu liniile otomane prin Ismail—Tulcea afară de cea prin Giurgiu—Ruse.

În 1860 au fost construite 447 km. linii și înființate stațiile: Oltenița, Călărași, Turnu Măgurele, Caracal, Calafat, Rîmnicu Vilcea și Tîrgu Jiu. S-a realizat comunicația cu Rusia prin Huși—Cărpieni și încă o legătură cu Austria prin Mihăileni. Au fost reconstruite 384 km linii aflate în stare precară.³⁸ A fost editată „Charta telegrafică și poștală a Principatelor Unite alcătuitură de Administrația generală a Telegrafelor București”. Charta cuprinde schema liniilor și stațiilor telegrafice și de poștă cu arătarea datelor mai importante privind instalațiile și serviciile.

În 1861 au fost construite 496 km. linii iar 404 km. reconstruite. Pentru comunicația cu vestul țării s-a realizat linia directă București—Pitești, care dubla legătura de pînă atunci prin Ploiești—Tîrgoviște. Au fost deschise stațiile: Cahul, Reni, Coțroceni — reședința domnitorului, Tîrgu Ocna, Curtea de Argeș, Găiești și Mizil.³⁹

De la 19 ian. 1862, s-a trecut la organizarea exploatarii după reglementările cuprinse în convenția telegrafică încheiată între Franța, Belgia și Prusia la Bruxelles la 30 iunie 1858⁴⁰ și care înlocuiau reglementările austriice în vigoare pînă atunci. Totodată, au fost reduse tarifele spre a face telegraful mai accesibil populației. Traficul intern a crescut apreciabil.

Demersuri energice au fost întreprinse pentru abolirea convenției austro-turce din 1857 și încheierea unei noi convenții privind serviciul telegrafic internațional, care să țină seama de autonomia Principatelor, interesele și drepturile lor legitime. În mai 1860, s-a reușit să se întrunească în acest scop la Timișoara o comisie cu participarea Austriei, Turciei, Serbiei și Principatelor Unite. Nu s-a putut ajunge însă la vreo înțelegere din cauza poziției intransigentei a delegaților Austriei și Turciei care invocau puterea de lege pentru Principate, prevederilor convenției din 1857⁴¹. C. Librecht investit cu depline puteri pentru închiderea noii convenții, nu cedează.⁴² Demersurile au continuat cu o și mai mare stăruință și hotărîre. Austria și Turcia nu se mai puteau opune și comisia s-a întrunit din nou la Timișoara. De această dată cererile Principatelor au fost în întregime acceptate.⁴³ La 4/16 iunie s-a încheiat „Convenția de la

Timișoara între Austria, Turcia, Serbia și România pentru reglarea serviciului telegrafic internațional".⁴⁴ În preambul se prevedea: „Rețelele liniilor telegrafice ale țărilor reprezentate de plenipotențiarii sus zisi constituind teritoriile telegrafice cu totul independente... Guvernele sus zise își rezervă facultatea de a încheia convențiuni telegrafice între ele și cu alte state”. Autonomia Principatelor era deplin recunoscută și ele obțineau drepturi egale în serviciul telegrafic cu cele ale Austriei și Turciei. Buna organizare și funcționare a serviciului telegrafic a sporit autoritatea Principatelor la tratative. Opinia creată ne era atât de favorabilă încât în documentul încheiat s-a trecut — „România” iar Librecht semna — „delegat român”. Era pentru Principate o strălucită afirmare peste hotare. În țară a fost primită cu firească înmulțuire și mindrie. Nu erau deloc neglijabile nici avantajele bănești pe care avea să le aducă. Turciei îi revinea obligația să plătească tranzistarea corespondenței sale prin teritoriul Principatelor, la fel cum trebuiau să plătească celelalte țări.

După patru luni conturile restante cu Austria și Serbia au fost lichidate. Turcia refuza însă aplicarea convenției, pretinzând valabilitatea în continuare pentru Principate a convenției austro-turce din 1857.⁴⁵ Semnasea convenția la Timișoara, dar socotea să impună apoi Principatelor interesele sale cum îi va conveni. Procedase astăzi în multe rînduri pînă atunci, Domnitorul nu admitea însă acceptarea unor asemenea încălcări. Alte lungi negocieri și atitudinea intransigentă a României au făcut Turcia să consimtă în cele din urmă aplicarea noii convenții. Se ivi însă o altă dificultate. Administrația otomană nu avea evidențe pentru traficul cu Principatele. Un delegat a fost trimis la Constantinopole cu documentele necesare și după o muncă de trei luni au fost lichidate și aceste conturi, rezultînd o datorie a Turciei către Principate de 800000 franci.⁴⁶

Din 1860 au fost purtate tratative cu Rússia și în dec. 1860 s-a încheiat în prima versiune un aranjament telegrafic menit să înlesnească corespondența și să reglementeze problemele de contabilitate.⁴⁷ Era prima convenție încheiată de Principate.⁴⁸

Cu înaltul ordin de zi din 28 martie 1860 „sergentul din Bateria de Artillerie Librekt” a fost avansat sublocotenent și trecut la Statul Major General.⁴⁹ Devinea militar de carieră. Era acesta o pasiune a sa. Alex.I.Cuza l-a luat adjutant domnesc cum era și C.Davila. În 1861 a fost avansat locotenent, în 1863 căpitan iar în 1864 major.⁵⁰ Versiunea mult răspîndită după care domnitorul l-a înălțat pe Librecht de la gradul de soldat la cel de sublocotenent în trei zile și nu are temei.

Și anul 1863 a fost bogat în realizări. A fost stabilită comunicația cu Serbia prin Turnu Severin – Cladova.⁵² S-au deschis stațiile Tîrgu Frumos și Fălcicu. S-a înființat biroul telegrafic de stat separat de cel privat prin scindarea biroului telegrafic din București. În baza prevederilor convenției colective de la Timișoara din 1862, la 4/16 iunie 1863 a fost încheiată convenția telegrafică cu Serbia.⁵³

Preocuparea domnitorului de a înzestră țara cu instituții moderne bine organizate și prospere se încununa cu cele mai bune rezultate. Telegraful își ducea activitatea la nivelul instituțiilor din țările avansate ale Europei.⁵⁴ Serviciul se făcea corect, prompt și acurat. Starea tehnică a instalațiilor se păstra bună. Liniile noastre atrăgeau un important trafic internațional. Biroul din Galați bunăoară tranzita lu-

nar mai bine de 1400 depeșe internaționale,⁵⁵ Un volum mult mai marea tranzita biroul din București. Corespondența Angliei cu Indiile trecea pe la noi prin Huși—Cărpineni.⁵⁶ Veniturile sporeau an de an. Telegraful își acoperea cheltuielile iar un excedent din venit revenea visiteriei. Personalul era adinc devotat domnitorului și inaccesibil or căror uneltiri. Telegraful constituia un sprijin însemnat în guvernarea țării și infăptuirea marilor reforme inițiate de domnitor. În împrejurări exceptionale telegraflui răspundeau cu mare înțelegere, neprecupeșind nici un efort pentru a duce la bun sfîrșit munca ce le revenea. Alex.I.Cuza putea conta deplin pe șefii de stații prin care era informat de ce se petreceau în țară și cum erau primite și îndeplinite hotărîrile sale. Conducătorilor de stații li se încredințau importante misiuni confidențiale, cum a fost bunăoară dispoziția telegrafică dată în preajma decretării legii rurale.⁵⁷ „La șefii de stații din România”. „Raferiți secret d-lui insp. gen.a telegrafelor limbajul și atitudinea prefectilor și subprefecților în cestiunea rurală. Ministrul Cogălnicianu”.

M. Kogălniceanu a petrecut în multe rînduri bună parte din zile și nopți la biroul telegrafului de stat de unde urmărea, îndruma și conducea operativ mari acțiuni care se desfășurau în țară secondat cu însuflare și sîrguință de telegraflui întregii rețele.⁵⁸ Așa a fost bunăoară la plebiscitul din mai 1864. Rezultatele scrutinului au fost colectate la stațiiile telegrafice, care le-au transmis în timp extrem de scurt la București.⁵⁹ Telegraflui au lucrat fără întrerupere zile și nopți. La 21 mai/1 iunie situația era încheiată și în cadre solemn prezentată domnitorului. În aceeași zi, drept mulțumire din partea guvernului, a fost oferit telegraflorilor aflați în București un banchet.⁶⁰ Un tablou cu fotografiile participanților se păstra la Muzeul P.T.T. din Palatul Poștelor. Pentru simțămîntul înalt al datoriei, spiritul de sacrificiu și munca ireproșabilă, întregul personal de telegraf a fost gratificat, cu o sumă egală unui salar pe anul 1864.⁶¹

Dincolo de uluirea și fascinația cu care a fost primită noua minune a tehnicii, M. Kogălniceanu vedea clar de la început așa cum foarte puțini o sesizau atunci, prefacerile profunde și de amploare pe care le va aduce, această revoluționare a comunicațiilor, în viața popoarelor. Cu un entuziasm nestins el acorda telegrafului marea importanță care i se cuvenea. Folosea mult telegraful în corespondența oficială și particulară și a sprijinit prin toate mijloacele dezvoltarea și ridicarea instituției. Prețuia munca lui Librecht și trata cu el problemele de serviciu în bună înțelegere. Aceasta spre deosebire de C. Davila care îl nemulțumea prin stilul său de lucru.⁶² În călătoria pe care a făcut-o în Oltenia, el a vizitat și stațiile telegrafice, întîlnindu-se cu vrednicii și devotații săi colaboratori. La 21 aug./3 sept. 1864 trimitea din Craiova această telegramă, publicată pe prima pagină a Monitorului Oficial.⁶³

„D-lui Major Librecht Inspector general al telegrafelor”

„În toate județele ce am vizitat m'am convins cu placere că funcționarii telegrafici se deosebesc dintre toți funcționarii prin inteligență, onorabilitate și devotamentul către Înălțimea Sa Domnul”.

„Registrele și casele lor am găsit în bună regulă. Telegraflui au știut a-și atrage în toate orașele stima orășenilor ca funcționari demni și

ca oameni de bună societate. Pentru acest bun rezultat nu pot dar decit a vă exprima cea mai desăvîrșită a mea mulțumire și recunoștință și vă autoviza comunica aceasta deosebitiilor sefi de stațiuni Telegrafice „M.Cogălniceanu”.

Domnitorul putea fi mulțumit. Măsurile hotărîte de el s-au dovedit că se poate de bune. Meritul mare era de a fi știut ce să ceară și să aleagă omul potrivit căruia să-i încredeze munca acordindu-i increderea, sprijinul și libertatea de acțiune. Așa cum l-a lăsat pe C. Davila să se ocupe de serviciul sanitar, lui C. Librecht i-a dat în seamă telegraful apoi și poșta. Și nu i-a fost ușor : — „Lumea vedea cu ochi răi un belgian înălțat la demnitatea de aghiotant domnesc și numit director general al poștelor și telegrafelor, pe un francez doctorul Davila pus în capul tuturor serviciilor medicale . . .”.⁶⁴ Trecuți în rîndul favoriților și nesocotindu-se realizările muncii lor li se aduceau critici de bună seamă exagerate⁶⁵ : „Erau din acești favoriți directori peste așezăminte publice, Librecht și Davila, mai ales acolo unde erau, așezămîntul reprezenta Stat în Stat, ministrul nu putea să se amieste. Astfel era Telegraful și Școala de Medicină scoase din or ce control al guvernului. Un ministru nu putea numi un medic în așezămînt”. Prin firea sa C. Davila intra ușor în conflict cu autoritățile sau membrii guvernului. Domnitorul în toate împrejurările i-a ținut partea și l-a apărat. De la Librecht nu ne-am rămas cunoscute asemenea conflicte, iar de or fi fost le-a purtat singur de grije. El avea însă o activitate politică însemnată. A servit pe Alex. I. Cuza cu credință și a sprijinit infăptuirea reformelor sale. Detesta și trata cu necruțare adversarii domnitorului. I-a supravegheat, le-a stat în cale, le-a zădărcinit șuflările⁶⁶. Cind de partea lor a trecut puterea, i-a adus multe și grele acuzații în mare parte exagerate pentru al defâima și osindu învinuind și defaimind pe această cale pe domnitor.

În vreme ce telegraful era o instituție bine organizată, în plină dezvoltare, care în afară de serviciul bun aducea și însemnate venituri, poșta era rămasă mult în urmă. Trimiterile poștale se făceau neregulat, odată pînă la cel mult trei ori pe săptămînă numai în interiorul țării cu mijloace rudimentare fără un orar precis⁶⁷ și ajungeau la destinație cu mari întîrzieri sau chiar deloc.⁶⁸ Serviciile de poștă funcționau numai în orașe și nu erau extinse în localitățile rurale unde trăia mai bine de 80% din populație. Locuitorii satelor erau nevoiți să facă drum de zeci de km. pentru a trimite o scrisoare și să recurgă la diferite aranjamente pentru a primi răspuns. Lipsa acestor servicii constituia, după cum spunea Librecht :⁶⁹ „Una din necuviințele cele mai grele pentru comune . . . principala stăvilă a înfloririi lor”. Poșta cu străinătatea se făcea de Austria și Rusia în baza incuviințării date de Turcia. Birourile de poștă cu străinătatea, austriece și rusești, se aflau mai în toate orașele țării.⁷⁰ Aceste birouri după ce erau mijloace de pătrundere în viața Principatelor, aduceau apreciabile venituri încit Austria și Rusia se opuneau îndîrjit la desființarea lor, pretextând nepuțința românilor de a face acest serviciu cu priceperea și răspunderea necesară.⁷¹

Lipseau reglementări precise pentru funcționarea serviciilor de poștă. Atribuțiile personalului și ierarhia funcțiilor nu erau riguroș stabilite. Cheltuielile depășeau veniturile trebuind acoperite din buget. Calificarea personalului era insuficientă, iar disciplina redusă. Se obișnuia în vremea aceea să se spună⁷² : un tînăr de la oraș de nu era pentru învățătură era bun pentru poștă.

Domitorul voia să se introducă și în această instituție simțul răspunderii, ordinea, competența, punctualitatea. Au fost încercate măsuri și s-au obținut oarecare rezultate, dar departe de cetebuiea. Era nevoie de un om priceput și energetic care să-și asume această muncă și să o ducă la bun sfîrșit.

De mai multă vreme se pusese la noi în discuție unificarea poștei cu telegraful. Ministerul de finanțe al Moldovei propunea în noiembrie 1859⁷³: elaborarea unei legi a poștelor, din cele două Principate și "... să se întrunească birourile poștale cu cele telegrafice spre a se crăta guvernul de un îndoit număr de așa-numite și de case poștale". Asemenea organizare o susținea C. Librecht. Funcționarea acestor servicii împreună, ceea ce în concepția sa se impunea de la sine dată fiind înrudirea lor mare, trebuia să aducă numeroase avantaje printre care și importante economii. Dar o întreprindere de asemenea proporții implică riscuri iar o nereușită ar fi adus grele prejudicii. Nicăieri în Europa și nici în altă parte nu erau întrunite poșta cu telegraful⁷⁴ și oamenii se întrebau de ce tocmai noi ne-am găsit să facem ceea ce nu se mai încercase de nimeni pînă atunci. Apoi Librecht nu lucrase la poșta și trecea drept necunosător. De aceea soluția a fost primită cu îndoială și neîncredere, unii socotind-o chiar încercare nesăbuită. O puternică opoziție venea de la personalul de telegraf⁷⁵ din echipajele de a nu fi coborât la nivelul celui de la poștă. Librecht era însă ferm convins de utilitatea soluției. Charta pe care a editat-o în 1860 și purta semnatura sa prezenta deopotrivă date atât despre serviciul telegrafic cât și cel poștal de parcă ar fi fost o singură instituție. La 1 august 1862 poștele din Principate au fost unificate dar guvernul a ocolit să treacă la unificarea cu telegraful. Din oct. 1863 prim ministrul și ministrul de interne, lucrări publice și agricultură era M. Kogălniceanu. El cunoaștea bine serviciile de telegraf și poștă, în tinerețe a fost și antreprenor de drumuri poștale. Cunoștea și pe Librecht. La indemnul domitorului el va rezolva și această problemă.

În sedința Consiliului de Miniștri din 29 aug. 1864, prezidată de domitor, M. Kogălniceanu a prezentat raportul, întocmit în temeiul unui studiu amănunțit, cu propunerea de a se unifica telegraful cu poșta.⁷⁶ Avantajele scontate erau mari. Utilizarea mai bună a personalului și localurilor trebuia să aducă o economie anuală estimată la 500 000 lei. Dar ce era cel puțin tot atât de important se urmărea o bună organizare și îmbunătățirea serviciilor de poștă.⁷⁷ Raportul a fost aprobat. În aceeași zi au fost emise două decrete:⁷⁸ nr. 1093 care prevedea: „... Serviciul Telegrafelor și cel al Poștelor se întrunesc sub denumirea de Direcționea Generală a Telegrafelor și Poștelor” și nr. 1904 prin care: „... D. Major Librecht este numit Director General al Telegrafelor și Poștelor”. La 1/13 sept. 1864 noua direcție generală își începea activitatea instalată în hotelul Hilei⁷⁹ aflat în str. Colței—Bulevard 1848 de acum, peste drum de grădina bisericii Sf. Gheorghe Nou. România a fost prima țară în care s-a introdus această formă de organizare.⁸⁰ Unificarea, urmărită cu atenție și interes în Europa, a început curînd să se extindă. În anii următori fuziunea poștei cu telegraful, la care mai tîrziu s-a adăugat telefonia creindu-se administrațiile P.T.T., s-a făcut⁸¹ în :Spania (prin 1866), Anglia (1868), Germania (1876), Franța (1878), Rusia (1884) Ungaria (1887), Italia (1889). În țările avansate ale Europei, poșta cu vechimea de secole, bine organizată cu puternice tradiții, a preluat telegraful și instituțiile s-au numit — „poștă și telegraf”. La noi precum-

pănitor a fost telegraful și Direcțjunea generală creată s-a numit, la înființare, a „telegrafelor și poștelor” — D.G.T.P. care s-a păstrat pînă la 1 ian. 1901 cînd a intrat în exploatare noul Palat al Telegrafelor și Poștelor,⁸² devenit și el de atunci — Palatul Poștelor.

Cu înființarea D.G.T.P. s-a trecut deodată la rezolvarea tuturor problemelor importante. Măsuîi bine gîndite, elaborate cu grijă, corelate între ele, concepute pentru a dura, veneau să se aplice în termene scurte, cu cele mai bune rezultate. La 5 dec. 1864 era deja promulgată legea telegrafo-poștală. Era cea dintii lege căle stabilea principiile de bază ale organizării și funcționării serviciilor reunite de telegraf și poștă. Legea instituia monopolul statului pentru serviciile telegrafo-poștale creind temeiul legal pentru acțiunea care se întreprindea tot atunci în scopul preluării de către D.G.T.P. a poștei cu străinătatea. Legea a intrat în vigoare de la 1 ian. 1865.⁸³ Noi instrucțiuni și regulamente puse în aplicare la aceeași dată asigurau îndeplinirea corectă a prevederilor legale.⁸⁴ Poșta a fost organizată asemenea telegrafului. Întregul personal a fost cuprins în corpul telegrafo-poștal. Stabilindu-se atribuții amănunțite și precise de serviciu și ierarhia funcțiilor, s-a introdus o disciplină riguroasă și în unitățile de poștă. Din luna febr. 1865 a devenit obligatoriu portul uniformei.⁸⁵ Renumerarea bună de la telegraf a fost extinsă și personalului poștal. Pentru desăvîrșirea fuziuni, personalul de poștă a fost obligat să-și însușească cunoștiințele serviciului de telegraf, iar cel de telegraf — serviciului de poștă.⁸⁶

O luptă grea a trebuit dusă cu antreprenorii de drumuri poștale pentru a le impune îndeplinirea corectă a obligațiilor contractuale privind efectuarea regulat și în bune condiții a curselor.⁸⁷ Asigurîndu-și sprijinul oamenilor politici cu influență, antreprenorii își sporeau apreciabil veniturile, încălcînd prevederile contractuale. Pentru licitația care s-a ținut la 1 martie 1865 contractele de arendare a serviciului de poștă cu cai au fost modificate. Cu toată opunerea îndirijită a antreprenorilor, noile contracte s-au încheiat la prețuri mai scăzute rezultînd o economie de 277 410 lei⁸⁸ care s-a folosit pentru crearea de noi stații releu și sporirea numărului cailor.

În toiu acestei munci, Librecht găsea vreme pentru frecvente controale inopinante a curselor poștale în drumurile lor și a unităților de poștă. Acorda operativ sprijin unde erau întîmpinate greutăți și trata cu mare exigență abaterile constante. Întimplări petrecute cu prilejul acestor controale au rămas în amintirea personalului vreme îndelungată devenind legendare.⁸⁹

Personalul de poștă își însușea cu repeziciune disciplina, simțul răspunderii și datoriei. Cadrul în care se desfășura muncă, bine organizat, îndemna la îndeplinirea corectă a îndatoririlor de serviciu. Serviciul prestat devinea corect, acurat și punctual.

Odată cu fuziunea a fost inițiată și acțiunea pentru preluarea poștei cu străinătatea despre care Librecht arăta într-o dare de seamă:⁹⁰ „... Aceste poște funcționează pe temeiul unor tratate încheiate de Austria și Rusia cu Înalta Poartă. Punerea lor în aplicatie în țara noastră putea fi admisă în trecut căci eram într-o stare anormală politică și nu ne putem opune la nici o încălcare a drepturilor noastre autonome decit prin protestări care nu se țineau în seamă or cînd interesul celor alte state

putea fi vătămat prin exercițiul acestor drepturi. Astăzi însă cînd Convențunea de la 7/19 aug. 1858 vine prin Art. 2 a recunoaște dreptul nostru : „de a ne administra în libertate și în afară de or ce amestec al Sublimei Porti” și prin Art.9 că : „tratatele internaționale ce Curtea Supremă le va fi încheiat sau va încheia cu puterile străine vor fi aplicabile Principatelor în totul ce nu vor atinge a lor imunitate” astăzi s-ar fi considerat o mare culpă din partea Guvernului I.S. a mai tolera exercitarea unor asemenea servicii în țară”.

C. Librecht era hotărît să rezolve cit mai repede această problemă. La 12 oct.1864 înainta Ministerului de interne, agricultură și lucrări publice raportul nr.2394 din care reproducem :⁹¹ „... Măsurile și îmbunătățirile ce succesiv s-au luat, regularea serviciului poștal de scrisori și cai, unificarea serviciului poștal cu cel telegrafic, îmi dau certitudinea că în curind vom avea toată precizia și exacitatea dorită și fără nici un obstacol s-ar putea face, sunt încredințat, poșta și pentru străinătate și vice-versa cu atât mai mult că legea poștală, temeiul acestui serviciu, se află în studiu Consiliului de Stat”.

„În această privință fiind o indelungată corespondență între guvernul României cu cabinetele M.M.L.I. Împăratul rușilor și al Austriei, pentru încetarea poștelor internaționale, sunt de opinie atât din punct de vedere politic că și material, ca serviciul poștal internațional cu începere de la 1 ianuarie viitor să înceteze definitiv, rămânând a se face de poșta română, luând subsemnatul toată responsabilitatea și acestui serviciu cu cuvenita regularitate și precizie”.

„Dacă și d-stră împărtășiți opiniunea mea, vă rog d-le ministru pe de o parte să faceți a se comunica de îndată într-un mod decisiv prin d. ministrul de externe, guvernamentelor Statelor limitrofe ce au asemenea servicii în țară, iar pe de altă parte, să mă autorizați a mă ocupa fără amânare cu pregătirea instrucțiunilor și tarifelor necesare astfel ca la 1 ianuarie să pot începe funcționarea oprind cu desăvîrșire trecerea curierilor străini”. Raportul a fost aporobat cu rezoluția : „Aprob cu plăcere o asemenea propunere care de mult se urmărea a se raliza, se va face o fortificare cuvenită agentilor Rusiei și Austriei prin ministerul de externe. Cogălniceanu”.

Librecht era pentru această măsură de autoritate care să pună măriile puteri, de la care nu aștepta nici bunăvoiță nici înțelegere, în fața faptului împlinit. Poșta cu străinătatea ar fi fost neîndoilenic preluată la 1 ian.1865. Ar fi intervenit însă complicații și poate contra măsuri pe care guvernul a voit să le evite preferind o soluție negociată. De aceea s-a cerut Rusiei și Austriei încheerea de convenții poștale. Librecht a fost numit comisar deplin înputernicit pentru încheierea convențiilor.⁹² Cum însă răspunsurile nu veneau, Consiliul de Miniștri în ședința din 8 aprilie a fost nevoie să ia hotărîrea de a se face de către administrația română poșta cu străinătatea cu începere de la 1 mai 1865.⁹³ S-a emis și creditul de 616 680 lei pentru înființarea și funcționarea serviciului.⁹⁴ Devenind evident că pină la urmă hotărîrea va fi aplicată, atitudinea Rusiei și Austriei se schimbă. Consimt să ducă tratative. Soluția negociată fiind preferabilă, va fi acceptată după cum arăta Librecht :⁹⁵ „...Pe asemenea baze tratându-se chestiunea Guvernele statelor vecine ...au aderat la suprimarea citatelor servicii dispunsând în acest mod pe Guvern de la suprafața mai întii poștele și în urmă a încheia convențiile”.

Guvernul răminind ferm decis să aplice la nevoie măsura la care se angajase, anul 1866 trebuia să aducă rezolvarea definitivă a problemei. Evenimentele de după 11 feb. au întrerupt fără termen tratativele. Acțiunea odată începută trebuia însă soluționată și serviciul va fi preluat de la străini dar abia la 19 mart./1 apr. 1869.⁹⁸ Pentru organizația serviciului vor fi aduși, la 15 nov. 1868 din Elveția, trei funcționari superiori pentru o perioadă de 6 luni care s-a prelungit pe un an, apoi pe încă unul.⁹⁷ C.Librecht nu avusese nevoie de vre-o asistență străină și voia să rezolve problema la numai patru luni de la înființarea D.C.T.P. Oameni de specialitate care au cunoscut bine activitatea lui Librecht apreciau astfel acțiunea pe care o inițiaseră: „...Dar ceea ce dă dreptul la un titlu de glorie lui Librecht care era străin de țara noastră este stăruința ce a depus-o pentru desființarea poștelor străine ce funcționau în țară.”⁹⁸

La 1 ian. 1865 intra în vigoare⁹⁹ „Regulamentul Pentru ficsarea taxelor telegrafo-poștale a corespondenței interioare din România”. Tarifele erau radical modificate în încercarea, nu lipsită de riscuri, de a spori veniturile prin accesul căt mai larg al populației la servicii. Tariful telegrafic, diferențiat pînă atunci după distanță, a devenit același pentru întreg teritoriu al țării. O telegramă de 20 cuvinte costa 4 lei 20 parale (doi sfanți) față de un galben (aproximativ 33 lei :) căt costa o depeșă de la București la Iași și doi galbeni — de la Turnu Severin la Dorohoi. Tariful poștal a fost redus aproape la o treime. O scrisoare „loco” costa 5 parale iar pentru tot cuprinsul țării 20 parale. Noile tarife au fost o mare înlesnire pentru populație și guvernul primea numeroase scrisori de mulțumire. Corespondența a sporit mult. Cea telegrafică s-a întrebat încît cu firele existente nu se putea face față. De acea Consiliul de Miniștri în ședință din 14/26 apr. 1865 a hotărât înființarea a: „...încă o sirmă generală în toată țara” pe stilpii existenți. Măsura reducerii tarifelor a fost încununată cu deplin succes. Veniturile au crescut apreciabil.¹⁰⁰

Cu începerea anului 1865, calendarul Gregorian (stil nou), introdus de mai înainte la telegraf, a devenit obligatoriu pentru toate unitățile telegrafo-poștale.¹⁰¹ Era cu 12 zile înaintea calendarului Iulian (stil vechi) folosit de administrațiile de stat și populație.

De la 3 ian. 1865 își începea apariția „Buletinul Telegrafo-Poștal” editat de către D.G.T.P. Apărea în medie de două ori pe lună. Era o publicație de înalt nivel profesional și servea pentru difuzarea largă și cunoașterea de întregul corp telegrafo-poștal a dispozițiilor, ordinelor, legilor și măsurilor care priveau domeniul de activitate al acestuia. Membrii corporului beneficiau de reducere la costul abonamentului.

O realizare de mare însemnatate, rod al unei deosebite stăruințe, a fost înființarea serviciului de poștă rurală. La 26 fev. 1865 era publicat decretul nr.357 pentru organizarea și funcționarea serviciului¹⁰², iar în iunie luau deja ființă oficiile de poștă rurală¹⁰³ în județele: Botoșani, Prahova, Dâmbovița, Dolj, Gorj, Ialomița, Olt apoi Ilfov, Muscel, Buzău, Iași și Teleorman. Celelalte județe nu au prevăzut fondurile necesare pentru anul în curs. Se împlinea astfel o năzuință a lui Librecht¹⁰⁴ ca un locuitor fără „...așă părăsi vatra ci chiar din comună să poată adresa și primi răspuns de la un capăt la altul al țării”. Locuitorii satelor care trăiseră pînă atunci în izolare, puteau acum comunica și afla vești zilnic din țară și din întreaga lume. Măsura a fost primită cu mare mulțumire.

Pentru desfășurarea bună a noului serviciu a fost întocmit¹⁰⁵ „Nomenclatorul localităților rurale” care ușurează munca de cartare și reduce durata ajungerii la destinație a trimiterilor. Astfel odată cu aplicarea unei măsuri se rezolva și tot ce îi era auxiliar.

De la 20 ian. 1865 lua ființă serviciul de abonamente la jurnalele din țară iar de la 1 mai și pentru cele din străinătate.¹⁰⁶

La 1 martie 1865 se deschidea la Paris Conferința internațională de telegrafie avind ca obiect adoptarea unor tarife uniforme. România a primit invitația de participare.¹⁰⁷ Devenise cunoscută în Europa prin buna organizare a serviciului și mai cu seamă prin unificarea poștei cu telegraful. Se știa că Librecht se va bucura de atenția participanților și își va impune cu autoritate punctele de vedere în eventualitatea participării la Conferință. Pentru a evita o asemenea situație Turcia a impus ca delegatul român să fie asistentul delegației otomane și cu drept de vot doar consultativ.¹⁰⁸ Era un nou abuz. Librecht a refuzat participarea.¹⁰⁹ România a aderat însă la Convenția telegrafică internațională încheiată în cadrul Conferinței, cu data de 27 iunie 1865¹¹⁰ neînind seama de opunerea Turciei care voia ca această aderare să se facă coordonată cu guvernul otoman.¹¹¹

Spre a se înlesni locuitorilor capitalei folosirea serviciilor, la 1 aug. 1865 au fost deschise birourile succursale telegrafo-poștale :¹¹² Podul Moșoaiei (Calea Victoriei), Podul de Pămînt (Calea Plevnei), Podul Calicilor (Calea Rahovei) și Podul Tîrgului de Afără (Calea Moșilor) care funcționau în afara de biroul central din str. Biserica Enei. Birourile au fost înființate fără a fi sporit numărul salariaților din capitală.¹¹³ Atunci s-a introdus și taxa pentru corespondență telegrafică „loco” de 2 lei 10 parale pentru o telegramă de 20 cuvinte”.¹¹⁴ Drumul de parcurs pînă la biroul telegrafo-poștal devinea în medie același pentru toate zonele orașului.. Pentru înlesnirea celor afalți la tratament în stațiuni au fost înființate birouri poștale balneare de sezon la : Slănic, Balta Albă, Călimănești și Ștefanesti.¹¹⁵

Noua direcție generală angajată în rezolvarea atitor probleme a trebuit să infrunte și mari calamități care s-au abătut asupra liniilor telegrafice. La 17 dec. 1864 depunerile de polei însoțite de vînt au produs ruperi masive a conductoarelor de cupru și intreruperea comunicațiilor pe multe linii.¹¹⁶ Repunerea în funcție a liniilor a implicat un mare volum de lucru. Pentru a se evita lucrări provizorii și cheltuieli suplimentare, restabilirea comunicațiilor să făcut prin înlocuirea conductoarelor de cupru avariate cu conductoare de fier.¹¹⁷ Rezistența la rupere a noilor conductoare era de peste 8 ori mai mare. S-a luat de asemenei hotărîrea de a se înlocui conductoarele de cupru de pe toate liniile cu conductoare de fier în cadrul lucrărilor de reconstrucție. Toate liniile construite pînă în 1859 aveau conductoare de cupru moale de 2 mm diametru cu rezistență la rupere de 25 kg.f/mm.p. iar conductibilitatea electrică aproximativ 50 % din cea a cuprului pur.¹¹⁸ Acesta era sistemul austriac de construcție care în condițiile climaterice ale Europei centrale putea da rezultate satisfăcătoare, dar s-a dovedit cu totul necorespunzător pentru țara noastră, unde se produc depunerile mari de polei pe conductoare aeriene și bîntuie vînturi puternice, mai cu seamă în partea de sud-est a teritoriului. Conductoarele din fier galvanizat s-au introdus în Principate, după

sistemul francez, la construirea liniei Ploiești – Tîrgoviște – Craiova – Turnu Severin, după proiecte parțial întocmite în 1858.¹¹⁹

În 1856 au fost deschise stațiile telegrafice : Leova, Bechet, Cîmpina, Văleni de Munte și Urziceni. Față de 1 ian.1859, la sfîrșitul anului 1865 numărul stațiilor telegrafice a crescut de la 19¹²⁰ la 57¹²¹ iar lungimea liniilor de stîlpi de la 1605 km. la 2907 km. Lungimea firelor a sporit însă de peste trei ori. Au fost înființate noi curse de cariole și diligențe. Au intrat în serviciu noi stații releu și a fost sporit numărul cailor. Au fost emise mărci poștale cu efigia domnitorului.¹²² De la 1 ian.1866 s-a introdus evidența statistică pentru trimiterile poștale.¹²³

Obținându-se o apreciabilă îmbunătățire în siguranță, regularitatea și promptitudinea serviciului poștal, Turcia în iunie 1865 își facea cunoscută intenția de a încheia cu România o convenție poștală.¹²⁴ La 12/24 iunie 1865 a fost încheiată convenția telegrafică cu Austria¹²⁵ iar la 16/28 dec. 1865 cu Rusia.¹²⁶ O nouă convenție cu Serbia,¹²⁷ care înlocuia pe cea din 1863, s-a încheiat la 18/30 dec.1865.

Noua administrație bine încheiată, în continuă dezvoltare și progres venea să satisfacă în cea mai largă măsură nevoile administrațiilor de stat și populației. Era o mîndrie a țării. În memoriile regelui Carol I se află această însemnare făcută la 27 iunie 1866 :¹²⁸ „În România ce e drept serviciul poștal și telegrafic e foarte bine întocmit ; căi ferate însă nu există pînă acum și căile de comunicație sunt foarte defectuoase”.

Într-o întreprindere chiar bine organizată, pentru a menține aceeași nivel al activității tot trebuie depusă, cu competență, o muncă susținută pentru a compensa degradarea inerentă oricărui proces lăsat în voie. Dar, pentru a crește nivelul activității pe căi cu totul noi de organizare și încă cu mijloace restrînse e nevoie de talent, pasiune și muncă imensă. Așa s-a obținut întocmirea foarte bună a serviciului poștal și telegrafic, iar contribuția au adus-o : domnitorul, guvernul, conducătorul instituției. și totuși aceste realizări rămîn și acum aproape necunoscute.

Const.Minescu intrat în serviciu la D.G.T.P. în 1872, fost subdirector general, în lucrarea : *Istoria poștelor române* face această caracterizare :¹²⁹ „Librecht om intelligent, energetic, activ, bun organizator a desfășurat în timpul directoratului său una din cele mai rodnice activități și a reușit să pună noi și solide baze pentru organizarea și dezvoltarea administrației poștelor și telegrafelor în toate direcțiile”.

Despre serviciul de poștă și telegraf din aceea vreme avem și alte mărturii. La dezbatările parlamentare cu prilejul alcăturirii bugetului pe 1867 s-a luat măsura reducerii salariilor impuse de economii. În luările de cuvînt în ședința Camerei Deputaților din 23 ian.1867 cu privire la salariile personalului telegrafo-poștal s-au făcut referiri și la starea acestor servicii.¹³⁰ M.Kogălniceanu care cunoștea cel mai bine întreaga situație arăta : „...funcționarii telegrafti sunt mult mai învățați decît în unele state și stațiunile noastre pot corespunde la toate trebuințele mai bine decît în țările vecine...Așa dar serviciul nostru telegrafic e foarte bun și tocmai pentru aceasta am putut încheia convențiuni cu statele străine și dacă nu am putut încheia și în privința poștelor causa era reaua organizație a lor căci cînd le-am propus ni s-a zis : organizați serviciul poștal bine, garanțați-ne pentru bani și trimiteri prin poștă căci am garantat și noi... și vom încheia o asemenea convenție și pînă nu s-a unit poștele cu telegraful

n'am putut veni la o înțelegere". Iar C.I.Brătianu afirma : "...știți că telegraful nostru comunică cu telegraful din toată lumea și dacă serviciul nostru ar fi rău organizat ar fi cea mai rea recomandare pentru noi... Serviciul nostru telegrafic e mai presus chiar decit serviciului telegrafic din Austria".

Ridicarea instituției la un asemenea nivel era în cele din urmă rodul muncii întregului colectiv de salariați telegrafo-poștali. Domnitorul, M.Kogălniceanu, C.Librecht au inițiat, îndrumat, organizat și condus munca, au avut încredere în acești oameni, le-au descurățuat și mobilizat energiile oferindu-le cadrul pentru remarcabile realizări. Dar munca au săvîrșit-o cei mulți ridicăți din popor. Oameni de rînd s-au văzut deodată îndeplinind activități cu aceeași pricepere, îndemnare, hărnicie și răspundere și cu aceleași rezultate bune cum le făceau colegilor din țări mari cu vechi tradiții. Erau deci la fel de înzestrăți și vrednici. Acestea constituiau dovezi evidente desobit de convingătoare care veneau să înfrîngă îndoicilele în propiile puteri care stăpineau încă pe mulți.¹³¹ Ele insuflau încredere și cutezanță. Creștea cu putere convingerea în dreptul și nevoia de a năzui și lupta pentru a ne conduce și gospodări țara singuri, de sine stătător. Instituția însăși răminea pe de altă parte îndemn și model pentru creerea și ridicarea altora la fel de utile și prospere.

În pragul anului 1866 Librecht își dădea bine seama de cursul evenimentelor. Cunoștea intenția domnitorului de a renunța la domnie, după cum îi erau bine cunoscute uneltile Coaliției care se formase pentru a-l înlătura. Se aștepta la prefacerile mari care aveau să vină. Continua însă neabătut munca care îi absorbea gîndurile, energia și timpul. Erau atîtea de făcut. Știa bine ce a realizat și ce contribuție puta aduce. Gîndea că vor trage cum se cuvine în cumpăna realizările muncii sale. Se bîzuia pe rațiune și judecata dreaptă care vor birui, stăvilind patimele. Ar fi putut trece din vreme de partea Coaliției, cum au făcut-o alții. De bună seamă serviciile sale ar fi fost bucuros primite. Nu va călca însă în nici o împrejurare fidelitatea față de domnitor.

Deodată se prăbuși însă totul. În noaptea de 10/11 feb.1866 maiorul C. Librecht a fost arestat. Reformat din armată și destituit din funcție, averea i-a fost confiscată.¹³² Fără întîrziere a început desființarea a tot ce era cu puțință din cele ce realizase, de real folos, cu pricepere și trudă — măsuri asupra căror se va reveni doar în anii următori. A fost suprimat Buletinul Telegrafo-Poștal. sistată extinderea serviciilor de poștă rurală pentru a se desființa mai tîrziu și unitățile ce luaseră ființă,¹³³ închis biroul telegrafului de stat, desființîndu-se cele patru birouri sucursale din capitală.¹³⁴ Spre surprinderea și satisfacția guvernelor Austriei și Rusiei nu s-a mai urgentat preluarea poștei cu străinătatea. Se îndepărtau din serviciu numeroși salariați, socotîți apropiati lui. Erau acțiuni scăpate controlului. În asemenea stare i-a fost pornit și procesul.

Se făcea atunci mare vilvă de multe și grave nereguli ce s-ar fi săvîrșit sub domnia lui Alex. I. Cuza : mari delapidări, încalcări a legilor, secătuirea visiteriei, grave abuzuri, proastă gospodărie și altele. Era firesc să urmeze tragerea la răspundere a vinovaților. A fost arestat însă numai C. Librecht.¹³⁵ Era străin și singurul neînrudit cu vreunul din membrii Coaliției. „Românul” remarcă într-un editorial :¹³⁶ „Plăti-va Librecht pentru toți ? Este drept, este moral ca numai unul să fie lovit pe cînd cul-

pabilii cei mai numeroși și însemnați de o răspundere mult mai grea stau nesupărați?" Asupra lui trebuiau să cadă acum toate acuzațiile drepte și nedrepte. Era făcut : dezertor, trădător, spion, provocator, delapidator, desfrinat și altele. Osindirea lui grea ar fi dat temei campaniei duse importiva domnitorului. Si guvernul se silea să obțină această osindire.

La 12 febr. a început percheziția la locuința lui C.Librecht. „Românul” relata să s-ar fi găsit o avere de două milioane promițind publicarea senzaționalelor documente care să-i dezvăluie proveniența, pentru a nu mai pomeni apoi nimic de toate acestea.¹³⁷ La 14/26 febr. Locotenenta Domnească a numit comisia care să cerceteze socotelile telegrafului și poștei cît s-au administrat de Librechrt.¹³⁸ Cu data de 12/24 martie rezultatul cercetărilor a fost înaintat ministerului de interne.¹³⁹ Investigațiile care trebuiau să cuprindă perioada anilor 1859—1866 s-au limitat la anul 1865 și parte din 1864. Pentru ceilalți ani dosarele se aflau depuse la Înalta Curte de Conturi peste care comisia nu a trecut. Dar și aşa s-a ajuns să i se pună în cont 3 303 148 lei 37 parale. Exprimată cu precizie contabilă fabuloasa sumă a fost stabilită prin aprecieri. Toate cheltuielile socotite de comisie nejustificate s-au trecut la delapidări. Acuzațiile aveau în parte temei, dar dimensiunile lor au fost exagerate.

Procesul a fost judecat la 14/26 martie 1866. Curtea din București îl condamnă la 10 ani recluziune și plata a 1 567 880 lei despăgubiri.¹⁴⁰ Face recurs. Rămas în stare de arest îl vizitează C. A. Rosetti.¹⁴¹ Librechrt nu cere clemență, nu oferă supunere. În august, Curtea de Casătie a casat sentința.¹⁴² Procesul urma să se judece în sept. la Focșani. Guvernul îi urmărește îndeaproape desfășurarea.¹⁴³ Procurorul Curții din Focșani a fost înlocuit.¹⁴⁴ Măsura părea însă insuficientă Librechrt era bine cunoscut în Moldova. Procesul se transferă la Craiova. Condamnarea devine tot mai îndoieinică. Încep amărurile pentru a fi menținut cît mai mult în detenție. Vor veni alte guverne și nu se va mai ști cine să de-a socoteală pentru cele petrecute. După mai bine de un an, la 3 mai 1867 se judecă procesul. La ora 2 noaptea jurații Curții din Craiova în număr de 12, cu excepția unuia singur, îl declară pe Librechrt nevinovat.¹⁴⁵

La pronunțarea verdictului a fost organizată o puternică manifestare de simpatie și solidaritate. „Santinella română” relata :¹⁴⁶ „... În data Librechrt cu muzica regimentului în cap împreună cu mai mulți ofițeri din reg.I cu graduri de la colonel și pînă la sublocotenent și câțiva jurați și avocați și admiratorii săi au mers în grădina Neron unde s-a dat un banchet care a ținut pînă la 8 ore dimineața”. Era în aceasta expresia opiniei și sentimentelor ofițerilor garnizoanei și prin ei a bunei părți din populația orașului pentru Librechrt dar mai mult era exprimarea admirării și devotamentului față de Alex. I. Cuza, disocierea de guvern și prințul străină.

În fața acestei situații penibile guvernul a trecut la măsuri care măcar apparent să-i lase mai puțin șirbite autoritatea și prestigiul. În grabă sînt trimise comisii de cercetare, rapoartele cărora să fie temeiul sanctiunilor drastice care se vor aplica. Cum însă dovezi de vinovăție nu se puteau găsi concluziile se intemeiau doar pe „opinia publică” și „indignarea orășenilor”.

Ministrul justiției C. A. Crețulescu înainta prințului Carol raportul care se încheia astfel :¹⁴⁷ „... Deosebit de juriul care a judecat acea ca-

usă și-a pronunțat verdictul de achitare, doi membri ai curții Constantin Otnescu și Barbu Bălcescu precum și procurorul general D. Scarlat Murgescu erau acuzați de opinia publică că prin influența lor ar fi adus acel rezultat". Cu decretul regal nr. 992 din 14 iulie 1867 C. Otnescu și B. Bălcescu au fost destituiți.¹⁴⁸ La rîndul său ministrul de război G. Adrian arăta în raport:¹⁴⁹ „Înădă ce am fost înștiințat că cu ocazia unea procesului Librecht oficerii din garnizoana Craiova au ținut o conduită nepotrivită... am și trimis la fața locului... care cercetind cu deamănumul și cu nepărtinire să-mi înainteze rezultatul investigațiilor... A doua zi după nenorocita achitare au împins curtosia până a preumbila pe Librecht în tăsură alături de soția domniei sale, în chiar trăsura în care M. V. atât făcut intrarea solemnă în Craiova ceea ce a provocat indignarea generală a orășenilor”. Din corpul garnizoanei au fost aleși zece ofițeri în frunte cu colonelul N. Lupașcu comandantul diviziei III teritoriale și colonelul Bogonos comand. reg. I inf., toți puși în stare de inactivitate.¹⁵⁰ Era cu neputință să fie sanctionați toți.

Înversunare împotriva lui C. Librecht se întețea. Nu mai putea rămîne în țară. În plină putere de muncă se avîntă în acțiuni care vor „uumi o lume”.¹⁵¹ În 1868 era în Spania. Cunoscut peste horate prin ceea ce făcuse în țară, generalul Prim conducătorul revoluției, care a izbucnit atunci, îl numește cu gradul de colonel în Statul Major¹⁵² al armatei sale. În sept. se distinge în bătălia de la Albeca contra armatei lui Don Carlos. Pentru fapte strălucite de arine i se conferă titlul de „comite d'Albeca”.¹⁵³ În 1870 revine pentru scurtă vreme în țară. Se judeca procesul ce îl avea cu statul pentru despăgubiri bănești.¹⁵⁴ Revine la Paris și în timpul războiului franco-german se înrolează. În „Legiunea străină” a lui Garibaldi¹⁵⁵ pentru apărarea Franței. În luptele purtate ar fi căzut rănit. Spre sfîrșitul vieții a publicat lucrarea¹⁵⁶: *Les vues de la guerre moderne*. A murit la Londra prin 1890 în mără sărăcie.¹⁵⁷ În 1898 a murit și fiul său Alexandru Librecht d'Albeca. Era guvernatorul posesiunii franceze Dahomey.¹⁵⁸

N O T E

¹ N. Perciun, *Les premiers lignes télégraphiques dans les Principautés Roumaines*, în „Noesis”, vol. VI, București, 1980, p. 72.

² Ibidem.

³ „Gazeta de Moldavia”, an XXVII, nr. 15, 21 febr. 1855, p. 57. Cezar Libsecht era belgian de origine. A venit în Moldova prin 1853 (Gredenic Damé *Istoria României contemporane* București 1901, p. 72) stabilit la Iași a intrat în serviciu la Departamentul lucrărilor publice. Elanul, aptitudinile, puterea de muncă îl îndemnau la însăptuire mari iar în țară totul era de făcut:

⁴ Idem, nr. 36, 9 mai 1855, p. 143.

⁵ Idem, nr. 43, 2 iunie 1855, p. 167.

⁶ Ibidem. Spre sfîrșitul secolului trecut, după ce Librecht murise, au început să se pună în circulație diverse versiuni despre el cum e bunăoară cea pe care o dă D. R. Rosetti în *Dictionarul contemporanilor* din 1897, p. 116: „... început prin a fi servitor în casa unui boier din Moldova care i-a dat creștere și apoi l-a băgat în serviciul telegrafic din Galați”.

⁷ Leonid Boicu, *Introducerea telegrafiei în Moldova* în „Studii și cercetări științifice. Istoric — Iași”, an VIII (1957) fasc. 2 p. 298.

⁸ „Gazeta de Moldavia”, an XXVII, nr. 43, 2 iunie 1855, p. 167.

⁹ Constantin Minescu, *Istoria poștelor române*, București, 1916, p. 208—209

¹⁰ „Revista Telegafelor, Telcoanelor și Poștelor”, an 8, nr. 4, ian. 1915, p. 11.

¹¹ „Arhiva Cuza Vodă” mapa XLIII, f. 74.

¹² „Rev. Telegafelor, Telcoanelor și Poștelor” an IV, nr. 4, apr. 1929, p. 148.

- ¹³ F. Damé, *Istoria României contemporane*, Bucureşti, 1901, p. 72.
- ¹⁴ D. R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, Bucureşti, 1897, p. 116.
- ¹⁵ „Bulet. Soc. pensionarilor P.T.T.” an. VII, nr. 1–3 1944, p. 9.
- ¹⁶ „Resbooul” an 20, nr. 6335, 13 mart. 1898.
- ¹⁷ „Steaoa Dunării” nr. 69–70, 1 nov. 1858, p. 192.
- ¹⁸ „Rev. Telegrafelor, Telefoanelor și Poștelor”, an 9, nr. 4 ian. 1916, p. 177.
- ¹⁹ „Reforma”, an 9, nr. 6 (713), 12 febr. 1867, p. 17.
- ²⁰ „Rev. Telegrafelor, Telefoanelor și Poștelor”, an 8, nr. 4, ian. 1915, p. 13.
- ²¹ Gustav Nether, *Evoluția telegrafelor și poștelor în România*, în „Arhiva Organul Soc. științifice și literare din Iași, an XV, nr. 3, mart. 1901, p. 122.
- ²² „Arhiva Cuza Vodă”, LIII, f. 210.
- ²³ „La Voix de la Roumanie” nr. 25, 3 iulie 1852, p. 98.
- ²⁴ D. A. Sturdza, *Însenătarea divanurilor ad-hoc*, Bucureşti 1911, vol. IV, p. 171
- ²⁵ „Arhiva Cuza Vodă” LIII, f. 210.
- ²⁶ Const. Minescu, *Op. cit.* p. 255.
- ²⁷ *Ibidem*.
- ²⁸ D. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 116.
- ²⁹ „Monitorul oficial”, nr. 48, mai 1 1859, p. 189.
- ³⁰ „Arhiva Cuza Vodă”, LIII, f. 211.
- ³¹ Gustav Nether, *op. cit.*, p. 123.
- ³² „Bulet. Telegrafo-poștal” an I, nr. 7, 14 febr. 1865, p. 49
- ³³ G. Nether, *op. cit.*, p. 123.
- ³⁴ „Arhiva Cuza Vodă” LIII, f. 210.
- ³⁵ „Monitorul oficial”, nr. 79, iulie 10 1859, p. 314.
- ³⁶ „Arhiva Cuza Vodă” LIII, f. 213.
- ³⁷ „Monitorul oficial”, nr. 74, iunie 29 1859, p. 293.
- ³⁸ „Arhiva Cuza Vodă”, LIII, f. 213.
- ³⁹ *Ibidem*.
- ⁴⁰ „Monitorul oficial”, nr. 15, 19 ian. 1862, p. 57.
- ⁴¹ „Arhiva Cuza Vodă”, LIII, f. 223.
- ⁴² Apostol Stan, *Les Principautes unies et les conférences télégraphiques de Timișoara* în „Revue roumaine d'histoire”, tom. X, nr. 1, 1971, p. 64.
- ⁴³ „Arhiva Cuza Vodă”, LIII, f. 224.
- ⁴⁴ „Monitorul oficial”, nr. 267, 4 dec. 1862, p. 1105–1106.
- ⁴⁵ „Arhiva Cuza Vodă”, LIII, f. 224.
- ⁴⁶ *Ibidem*, p. 225.
- ⁴⁷ Dan Berindei, *Un moment din legăturile româno-ruse în timpul lui Cuza Vodă. Aranjamentul telegrafic din 1860*, în „Analele Româno-Sovietice seria istorie”, nr. 1–2, 1958, p. 77–80.
- ⁴⁸ Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești tradiționale*, București, 1965, p. 164.
- ⁴⁹ Ioan Popovici, *Organizarea Armatei Române*, Roman, 1902, part. III, vol. I, p. 207
- ⁵⁰ D. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 116.
- ⁵¹ *Ibidem*.
- ⁵² „Arhiva Cuza Vodă”, LIII, f. 213.
- ⁵³ F. C. Nanu, *Condica tratatelor și altor legăminte ale României* București, 1937, vol. II, p. 668.
- ⁵⁴ „Rev. Poștelor Telegrafelor și Telefoanelor”, an. III, nr. 1 ian. 1915, p. 19.
- ⁵⁵ „Arhiva Cuza Vodă”, XLIV, f. 279.
- ⁵⁶ „Monitorul oficial”, nr. 22, 27 ian. 7 febr. 1867, p. 141.
- ⁵⁷ „Arhiva Cuza Vodă”, XXIV, f. 79.
- ⁵⁸ „Rev. Telegrafelor, Telefoanelor și Poștelor”, an 3, nr. 6 15 mart. 1910, p. 200.
- ⁵⁹ G. Nether, *op. cit.*, p. 118.
- ⁶⁰ „Rev. Telegrafelor, Telefoanelor și Poștelor”, an. 3, nr. 6, 15 mart. 1910, p. 200.
- ⁶¹ G. Nether, *op. cit.*, p. 123.
- ⁶² Dan Berindei, *Despre relațiile dintre Carol Davila și Mihail Kogălniceanu* în „Ocro-
- tirea sănătății în R.P.R.”, nr. 3 1956, p. 275.
- ⁶³ „Monitorul oficial”, nr. 187, 22 aug./3 sept. 1864, p. 843.
- ⁶⁴ F. Damé, *op. cit.*, p. 72–73.
- ⁶⁵ D. Boilintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, Ediția a III-a, București, 1869, p. 63.
- ⁶⁶ „Bulet. Soc. Pensionarilor P.T.T.”, an VII, nr. 1–3 1944, p. 9–11.
- ⁶⁷ G. Nether, *op. cit.*, p. 118.
- ⁶⁸ „Monitorul oficial”, nr. 22, 27 ian./8 feb. 1867, p. 141.

⁶⁹ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I, nr. 26, 31 dec. 1865, p. 210.

⁷⁰ „Aurora electrică”, an I, nr. 6, nov. 1889, p. 397.

⁷¹ Ion Ghica, *Scrisori către Alexandri*, București, 1940, p. 26.

⁷² G. Nether, *op. cit.*, p. 118.

⁷³ C. Minescu, *op. cit.*, p. 219.

⁷⁴ G. Nether, *op. cit.*, p. 118.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ „Monitorul oficial”, nr. 194, 31 aug./12 sept. 1864, p. 869.

⁷⁷ „La Voix de la Roumanie”, an IV, nr. 44, 22 sept. 1864, p. 1.

⁷⁸ „Monitorul oficial”, nr. 194, 31 aug./12 sept. 1864, p. 869. În numărul festiv al ziarului „Universul” din 1909, Alex. G. Bacaloglu publica această versiune despre cariera lui Librecht: „Acest Librecht a fost adus în țară de un proprietar din Moldova... vine la Galați și intră în serviciul telegrafic mai întâi ca funcționar inferior apoi la criză de oameni tehniči ajunge șef de stație. Cuza fiind părcălabul județului în 1856, Librecht, prin maniera lui insinuantă, leagă prietenie cu părcălabul. Cuza ajunge Vodă și aducându-și aminte de Librecht îl cheamă la București și îl numește Inspector ge. al telegrafelor — maxima funcție”.

„După puțin timp cînd poștele se unesc cu telegraful acest obscur om de vremuri ajunge deodată director general” (apud „Revista Telegrafică Telefonică și Poștală” an VIII, nr. 5 febr. 1915, p. 29).

În 1897 i se recunoșteau încă merite: „...bărbat de activitate și deșteptăciune netăgăduite Librecht se poate considera ca organizatorul serviciului nostru telegrafo-poștal”. (D.R. Rosetti, *op. cit.*, p. 116). Acum nu mai avea nimic vrednic de luat în seamă. Era versiunea definitivă.

⁷⁹ „Monitorul oficial”, nr. 234, 20 oct./1 nov. 1864, p. 1100.

⁸⁰ G. Nether, *op. cit.*, p. 124.

⁸¹ N. Perciun, *L'unification des services des telegraphes et postes en Roumanie*, „Nocesis”, vol. X, București 1984, p. 50.

⁸² *Ibidem*, p. 51.

⁸³ „Bulet. Telegrafo-poștal”, nr. 1 3 ian. 1865, p. 1.

⁸⁴ Idem, nr. 26, 31 dec. 1865, p. 209.

⁸⁵ Idem, nr. 7, 14 febr. 1865, p. 49.

⁸⁶ „Monitorul oficial”, nr. 205, 15/27 sept. 1864, p. 929.

⁸⁷ „Bulet. Soc. pensionarilor P.T.T.”, an VII, nr. 1–3, 1944, p. 9.

⁸⁸ C. Minescu, *op. cit.*, p. 244.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 231.

⁹⁰ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an 1, nr. 26, 31 dec. 1865, p. 209–210.

⁹¹ „Monitorul oficial”, nr. 229, 13/25 oct. 1864, p. 1071.

⁹² „Bulet. Telegrafo-poștal”, an 1, nr. 1, 3 ian. 1865, p. 6.

⁹³ „Monitorul oficial”, nr. 80, 14/26 apr. 1865, p. 365.

⁹⁴ Idem, nr. 82, 16/28 apr. 1865, p. 373.

⁹⁵ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I, nr. 26, 31 dec. 1865, p. 210.

⁹⁶ „Telegraful și Poșta”, an II, nr. 7, apr. 1, 1869, p. 99.

⁹⁷ Gh. Enciu, *Poșta și telecomunicațiile în România*, București, 1984, p. 47.

⁹⁸ „Bulet. Soc. pensionarilor P.T.T.” an, VII, nr. 1–3, 1944, p. 9.

⁹⁹ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I, nr. 1, 3 ian. 1865, p. 4.

¹⁰⁰ Idem, nr. 26, 31 dec. 1865, p. 209.

¹⁰¹ Idem, nr. 1, 3 ian. 1865, p. 6.

¹⁰² Idem, nr. 10, 7 mart. 1865, p. 73.

¹⁰³ Idem, nr. 15, 4 iulie 1865, p. 116–117.

¹⁰⁴ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I, nr. 26, 31 dec. 1865, p. 210.

¹⁰⁵ Idem, nr. 21, 30 sept. 1865, p. 172.

¹⁰⁶ Idem, nr. 3, 20 ian. 1865, p. 17.

¹⁰⁷ Idem, nr. 26, 31 dec. 1865, p. 210.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I, nr. 16, 18 iulie 1865, p. 125.

¹¹¹ *Istoria României în date*, București, 1972, p. 217.

¹¹² „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I, nr. 18, 11 aug. 1865, p. 141.

¹¹³ Idem, nr. 26, 31 dec. 1865, p. 210.

¹¹⁴ Idem, nr. 20, 3 sept. 1865, p. 161.

¹¹⁵ Idem, nr. 18, 11 aug. 1865, p. 142.

¹¹⁶ „Bulet. Telegrafo-Poștal”, an I, nr. 3, 20 ian. 1865, p. 24.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I nr. 18, 15 sept. 1908, p. 289.

¹¹⁹ „Bulet. oficial”, nr. 93, București 21 nov. 1858, p. 369.

¹²⁰ „Rev. Soc. Corpului P.T.T.”, an II, nr. 6–8, 1920, p. 36.

¹²¹ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I, nr. 20, 3 sept. 1865, p. 162 și nr. 24, 14 nov. 1865, p. 194.

¹²² Th. Aslan, *Studiu asupra monopolurilor în România*, București, 1906, p. 61.

¹²³ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an I, nr. 25, 23 dec. 1865, p. 206.

¹²⁴ M. Mitilinеu, *Colecțiune de tratatele și convențiunile României cu puterile străine*, București, 1874, p. 118.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 114–116.

¹²⁶ „Bulet. Telegrafo-poștal”, an II, nr. 1, 8 febr. 1866, p. 1–2.

¹²⁷ M. Mitilinеu, *op. cit.*, p. 121–123.

¹²⁸ *Memorile Regelui Carol I al României*, București, 1892, Part. I, p. 119.

¹²⁹ C. Minescu, *op. cit.*, p. 231.

¹³⁰ „Monitorul oficial”, nr. 22, 27 ian./18 febr. 1867, p. 141.

După 1866 serviciile de poștă și telegraf se deteriorează pentru vreme de mai mulți ani. M. Kogălniceanu venit la conducerea ministerului de interne în nov. 1868, în: „Espinarea despre situația României” prezentată Corpurilor legiuioare spre sfîrșitul anului 1869, arată despre telegraf: „...deplorabilă stare în care am găsit liniile și aparatele și imposibilitatea materială, în care am fost pus prin bugetul votat de fosta Adunare pentru a le putea restabili și înmulții astfel incit să poată corespunde dezvoltării ce ia din zi în zi acest serviciu d'o influență atât de mare asupra civilizației popoarelor” („Telegraful și Poșta”, an II, nr. 24, 15 dec. 1869, p. 370). Starea nesatisfăcătoare în care se aflau aceste servicii a fost expusă și în articolul: „Mijloacele de comunicație” apărut în „Trompetă Carpaților”, an VI, nr. 673, 13/25 oct. 1868, p. 2269. Iată două fragmente: „Serviciul telegrafic se face sub regimul d-stră cel moral cu promititatea, exactitatea și onestitatea cu care se făcea sub regimul cel imoral?...”, Pleca poșta din București în toate direcțiile pe toată ziua sub regimul răsturnat de d-stră și astăzi abia pleacă din cind în cind, numai pentru unele locuri, câte o cariolă, cu câte două trei mărtoage”.

¹³¹ „Pressa”, an II, nr. 96, 5 iunie 1869, p. 383.

¹³² D. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 116.

¹³³ „Telegraful și Poșta”, an II, nr. 24, dec. 15 1869, p. 372.

¹³⁴ „Monitorul oficial”, nr. 36, 16/28 febr. 1866, p. 166.

¹³⁵ D. Bolintineanu, *Cuza Vodă și oamenii săi*, ediția IV, București, 1870, p. 153.

¹³⁶ „Românul”, 17 martie 1866, p. 101.

¹³⁷ „Românul” 14 și 15 feb. 1866, p. 5.

¹³⁸ „Monitorul oficial”, nr. 36, 16/28 febr. 1866, p. 161.

¹³⁹ Idem, nr. 61, 17/29 martie 1866, p. 272.

¹⁴⁰ „Reforma”, an VIII, nr. 19, 17 martie 1866 prima pag.

¹⁴¹ „Constituționalu”, an 8, nr. 32, 30 iulie 1866, p. 10.

¹⁴² „Reforma”, an VIII, nr. 41, 11 sept. 1866, p. 48.

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ „Reforma” an VIII, nr. 39, 4 sept. 1866, p. 33.

¹⁴⁵ „Sentinella română”, an IV, nr. 60 22 mai 1867, p. 279. Librecht rămâne însă vinovat de greșeli săvîrșite în activitatea sa de adjutanț domnesc și obținerea unor venituri pe căi ilicite. Vinovăția i-a fost însă mult exagerată. Cei răspunzători de actul de la 11 feb. 1866 au lăsat despre Librecht doar imaginea unui om corupt, fără a avea merite și vre-o activitate profesională remarcabilă, pus numai pe afaceri și căptuială.

¹⁴⁶ „Sentinella română”, an IV, nr. 60, 22 mai 1867, p. 279.

¹⁴⁷ „Monitorul oficial”, nr. 159, 16/28 iulie 1867, p. 883.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ „Monitorul oficial”, nr. 169, 29 iul. /10 aug. 1867, p. 923.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ „Rev. poștelor telegrafelor și telefonoanelor”, an III, nr. 1 ian. 1928, p. 19.

¹⁵² D. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 116, După F. Damé, *op. cit.*, p. 73 ar fi fost șeful Statului Major.

¹⁵³ D. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 116.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 117.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București 1940, p. 489.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁵⁸ „Resboiul”, an 20, nr. 6335, 13 mart. 1898.

LES DÉBUTS DE LA TÉLÉGRAPHIE ET DE LA POSTE MODERNE ROUMAINES

Résumé

Dès l'élection du prince régnant Alexandru Ioan Cuza, le télégraphe, qui devenait toujours plus urgent pour le gouvernement des Principautés, pour la défense et le parachèvement de l'Union, devait être réorganisé et soumis à un processus de développement continu. Le prince régnant assigna cette tâche, au début de l'année 1859, à C.Librecht. Bientôt toutes les localités importantes bénéficièrent d'un service télégraphique dont la qualité égalait celle des services européens.

Le prince régnant désirait améliorer de la même manière la poste, qui n'avait point progressé. L'unification du télégraphe avec la poste, solution envisagée dès 1859, à même de résoudre ce problème, était ajournée d'une année à l'autre à cause du grand nombre d'opposants. C'est M.Kogălniceanu qui réalisera cette union. Le 1er/13 septembre 1864, on créait la Direction Générale des Télégraphes et des Postes, dont la direction fut assignée à C.Librecht. Ainsi, cette action fut couronnée de succès.

ANIVERSAREA SEMICENTENARULUI UNIRII PRINCIPATELOR ROMÂNE (1909)

CONSTANTIN I. STAN

Eveniment de o importanță deosebită în istoria noastră națională, Unirea Principatelor a avut ample reverberații în conștiința românilor.

Cînd se împilneau 23 de ani de la acest măret act istoric, la 24 ianuarie 1882, un grup de intelectuali transilvăneni în frunte cu Gheorghe Secăsanu și Gheorghe Ocăseanu au pus bazele societății „Carpați”. Ea avea drept scop dezvoltarea conștiinței și culturii naționale în rîndurile românilor de pretutindeni, înfăptuirea unității naționale depline, creșterea prestigiului românilor pe plan internațional. Adoptarea acestei denumiri are o valoare de simbol deoarece exprima idealul făuririi unității naționale românești¹.

Solemnitatea întemeierii societății, care a avut loc în sala „Orfeu” din Capitală a constituit un nou prilej pentru organizarea unei puternice manifestări a solidarității naționale. Ea s-a desfășurat sub președinția bănățeanului Vasile Maniu, membru al Academiei Române, care a rostit cu această ocazie o emoționantă cuvântare, evidențiind scopul nobil al societății, caracterul său profund patriotic².

Prin statute s-a hotărît ca ziua de 24 ianuarie să se serbeze de către societate și secțiuni, ca zi de aniversare a înființării sale³.

Peste aproape un deceniu se puneau bazele *Ligii pentru unitatea culturală a românilor*, iar întemeierea oficială a avut loc la 24 ianuarie 1891, cu prilejul sărbătoririi Unirii Principatelor în Aula Universității din București. La crearea „ligii” un rol important l-a jucat studențimea bucureșteană, 11 studenți intrînd în comitetul acestei societăți. Între aceștia se remarcă studenții ardeleni Ion Lupulescu, Simion C. Mândrescu și Ion Buzan, veniți la studii în capitala României⁴.

Scopul fundamental al Ligii Culturale, așa după cum reiese din statutele ei, era acela „de a întreține pe baza culturii naționale conștiința de solidaritate în întreg neamul românesc, pentru ca frații români de pretutindeni să aibă deplină libertate în materie de învățămînt, limbă națională și culturală”⁵. Ea a jucat un rol deosebit de important în stringerea legăturilor culturale între români de pe ambele versante ale Carpaților, pregătind astfel realizarea unității spirituale între toți fișii patriei străbune.

La începutul secolului XX, Unirea Moldovei cu Muntenia apărea tot mai mult ca o primă și necesară etapă în calea făuririi României Mari, ca un moment de afirmare și înălțare a națiunii române. Pe această linie se înscrie aniversarea în 1909 de către toți români a semicentenarului Unirii din 24 ianuarie 1859. Cu această ocazie a fost emisă o medalie comemorativă și a fost organizată o expoziție istorică în care se găseau urmă în care a fost ales și hainele lui Al.I. Cuza de domn⁶. Tot acum a fost editat un volum omagial intitulat *Unirea — 24 ianuarie 1859 cu pri-*

¹ „Revista istorică”, tom 1, nr. 1, p. 61—71, 1990

Ieul implinirii a 50 de ani de la Unire, Bucureşti, 1909, iar Nicolae Iorga a publicat două lucrări aniversare⁷.

În ziua de 24 ianuarie 1909 erau prezenți în Iași și reprezentanți ai studentilor din București, Bucovina și Transilvania. După amiaza s-a deschis expoziția din „Sala elefantului”, iar seara, la Teatrul Național, au luat cuvântul istoricii N.Iorga și A.D. Xenopol. Cel dintii a urmărit să restituie meritele deosebite ale lui Alexandru Ioan Cuza și ale principalului său sfetnic, Mihail Kogălniceanu. Relevind rolul „domnului Unirii”, marele istoric aprecia că el „a fost om nou” care a venit „la vremuri noi ca să îndeplinească hotărît fapte noi”. Întreaga sa activitate a fost subordonată unui scop unic, el avind însușirea „de a întrebunța fiecare clipă care trece, ca să nu piardă nici un singur prilej prielnic și a întrebunțat mijloacele sale proprii, mijloacele unei generații întregi, a întrebunțat tot sprijinul ce-i putea veni din afară ca să intemeieze un adevărat neam într-o țară adevărată”. Cuza a fost secondat magistral de către Mihail Kogălniceanu. Pe baza ideilor sale naționale s-a intemeiat România de la 1840 pînă la 1859, deci în decurs de aproape douăzeci de ani. Ele s-au răspîndit „și au alcătuit crezul unei generații întregi”. Evidențind caracterul logic, practic al acestor idei, Iorga preciza în continuare: „Niciodată minte de român n-a cuprins atîtea cunoștințe bine rînduite, atîta înțelepciune de caracter practic, n-a cuprins atîta spontaneitate genială, atîta avînt al cuvintului, ca și al ideii, n-a cuprins atîta cavalerism, gata să alunge orice scrupul și orice prejudecăți cînd era vorba de marile interese naționale, ca Mihail Kogălniceanu”. În final, celebrul istoric ii situa pe cei doi în galeria marilor bărbați politici ai Europei: „Au și alte popoare oameni mari, poate mai mari decît noi, cu toate că greu ar căuta cineva în rîndurile suveranilor din a doua jumătate a veacului al XIX-lea o atît de frumoasă figură ca a lui Cuza, cu toate că greu ar căuta cineva în rîndurile oamenilor de stat din Europa veacului al XIX-lea o așa de frumoasă minte cum a fost a lui Mihail Kogălniceanu”⁸.

În monografia de popularizare dedicată Unirii Principatelor, N.Iorga reliefa că actul din 24 ianuarie 1859 „nu are un caracter nepregătit, pro-vidențial, căzut din ceruri”, nu este rezultatul bunăvoiinței marilor puteri europene, ci este îndelung pregătit pentru îndeplinirea lui, „s-au dat multe lupte, s-au dăruit multe suferințe, acelea a căror realizare a stat multă vreme în crezul unui popor, în rugăciunea lui de dimineață și de seară”⁹.

Al doilea vorbitor de la Teatrul Național din Iași, Alexandru D. Xenopol, evidenția că „Unirea țărilor române a răsărit dintr-o nepilduită îndrăzneală a oamenilor ce au îndepărtit-o și care au pus la cumpănă întreaga noastră ființă ca stat și popor”. Renumitul istoric sublinia că actul din 24 ianuarie 1859 a fost o adevărată redescoperire a românilor, deoarece „a scos neamul românesc din lîncezeala și əmorteaala în care trăia și a-l aduce în rîndul celor slăvite pe pămînt”. Xenopol arăta, în continuare, că prin dubla alegere a lui Al.I.Cuza în Moldova și Muntenia, românii au încălcat fățis prevederile Convenției de la Paris, considerat de vorbitor drept „actul nostru de naștere că stat în puterea lui, noi ciștigam dreptul de a trăi, scăpînd de urgisitul protectorat indoit al Turciei și al Rusiei și dobîndind voia de a cugeta românește, de a ne dezvolta firea și a ne îngriji interesele după cum credem noi că ar fi mai bine (...)”. Pro-

fesorul ieșean afirma pe bună dreptate că „pe atunci eram slabii, fără armată, fără bani, fără organizare”. Cu toate acestea „am îndrăznit să înfruntăm voința a șapte mari puteri și am trecut alături de actul internațional întrunind voturile ambelor adunări asupra alesului partidului național”. Acțiunea îndrăzneață a românilor era determinată de justețea cauzei lor : „Eram slabii ca putere materială — arăta A.D.Xenopol — dar eram mari și puternici ca idee, aveam credință în dreptatea cauzei noastre ; aveam încredere în steaua ce ne călăuzează”. Tânărul stat avea să consolideze prin domnia lui Cuza, „om vrednic și iubitor de neam”, care a dus „la îndeplinire Unirea desăvîrșită a țărilor surori”¹⁰.

Evidențind rolul maselor populare, al oamenilor simpli, Xenopol declară într-un interviu acordat unui reporter al ziarului „Dimineata”, în acele zile aniversare, că „Este cunoscut cum oamenii mărunti din Iași frâmântau pămîntul cu picioarele în Piața Unirii, jucind din răspuțeli hora Unirii”. Acest atașament deplin la actul Unirii dezvăluie totodată satisfacția, entuziasmul delirant am putea spune al maselor la actul Unirii, deziderat de veacuri al românilor. Așa se face că autorul interviului îl consideră „un moment de uitare de sine (...), dar fără de acest moment de nebunie patriotică, Unirea n-ar fi fost ”¹¹.

A doua zi, 25 ianuarie, la Teatrul Național, au avut loc alte serbări, în Aula Universității ieșene au vorbit din nou Iorga și Xenopol, iar dintre studenți a fost mult aplaudat Tânărul ardelean Silviu Dragomir, cunoscutul istoric de mai înzestrat, deoarece a pus „multă simțire și patriotism în vorbire”¹².

În paralel cu acțiunile de la Iași au fost organizate ample serbări și la București. Cu acest prilej, Comitetul executiv al Clubului central al meseriașilor a hotărât ca semicentenarul Unirii Principatelor să fie sărbătorit în mod cu totul deosebit. În acest scop a fost lansat un apel care amintea că la 24 ianuarie 1909 se împlinesc 50 de ani de când „s-a săvîrșit marele act național Unirea Principatelor căreia i se datorește existența României de astăzi”. Autorii documentului atrăgeau atenția că toti românii trebuie să sărbătorescă „acest mare eveniment și pe marii patrioți pe care l-au săvîrșit”. Din acest motiv, manifestul chema pe toti meseriașii să participe la această mare sărbătoare națională, ca împreună să strigăm „Trăiască Unirea Principatelor”¹³. La rîndul ei, societatea studențească „Lumina” a editat și răspîndit un manifest consacrat aniversării Unirii Principatelor. Documentul aprecia acest eveniment drept „cel mai mare act național și piatră fundamentală a regatului de astăzi”. Semnatarii apelului chemau pe toti patrioții „ca împreună, sub drapelul Lirei, să sărbătorim cu toții reînvierea conștiinței naționale românești”. Studenții propuneau, de asemenea, ca mormîntul domnului Unirii să fie mutat „din ruginîțul și îndepărtatul sat în inima țării, în Capitala țării gomânești. Si ca o amintire scumpă nouă să-l reînviem în bronz ca simbol al cinstei și credinței românești”¹⁴.

Academia Română a salutat evenimentul aniversar printr-o sesiune solemnă. În cuvîntul său, istoricul Dimitrie Onciu a precizat că prin actul de la 24 ianuarie „s-a împlinit cea mai vie dorință a românilor”. El a arătat, totodată, că ideea Unirii a mai fost concepută cu mult înainte de 1859, mai întîi de Mihai Viteazul de Tudor Vladimirescu și de generația revoluționarilor pașoptiști, împlinindu-se prin domnia lui Cuza¹⁵.

În București, în ziua de 24 ianuarie 1909 domnea o atmosferă sărbătoarească. Instituțiile de stat și particulare au fost pavoazate cu brad și drapele tricolore. Magazinile au fost închise, cetățenii au îmbrăcat haine de sărbătoare. A fost alcătuit un cortegiu, în față aflându-se bustul domnitorului Cuza. Cortegiul a pornit către Biserica Sfintu Gheorghe unde s-a oficiat un *Te Deum*, iar după aceea cei prezenți s-au îndreptat spre Palatul Regal. Aici, Carol a organizat un dîneu la care au participat: familia regală, miniștri, parlamentari, alți oameni politici. La această festivitate, regele Carol a afirmat că este o datorie să sărbătorim aniversarea celor 50 de ani ai Unirii cu toată dragostea și cinstea. Suveranul aducea un omagiu lui Al. I. Cuza, fără a-i aminti numele, spunând că trebuie „să ne îndreptăm gîndurile cu adîncă recunoștință atât către luptătorii Unirii, cât și către acela care a fost sortit să fie Alesul Tărilor surori, căci prin jertfa și îndelungata lor luptă s-a făptuit una din cele mai scumpe dorințe a neamului românesc”¹⁶. Seara a avut loc o impunătoare solemnitate în sala Ateneului Român. Profesorul Gh. Bogdan Duică a vorbit despre însemnatatea Unirii Principatelor, arătind că ea este „una din cele mai însemnante evenimente ale istoriei noastre”. Gh. Stănescu, delegatul Clubului meseriașilor, a evidențiat importanța actului de la 24 ianuarie, făcînd legătura între 1821 — revoluția de la 1848 și 1859, spunând că cele două evenimente l-au pregătit pe cel din urmă. În final, vorbitorul a precizat că meseriași au luat inițiativa ridicării unei statui a lui Cuza, lansîndu-se în acest scop o listă de subscripție¹⁷.

Un rol important în aniversarea Unirii Principatelor l-a avut Doamna Elena Cuza, ajunsă la vîrstă de 84 de ani. Ea trăia retrasă la Piatra Neamț. N. Iorga a însoțit două studente ale Universității din București, carea veneau să-i înfățișeze o adresă de omagiu din partea colegelor lor. Marele istoric se aștepta, după cum avea să relateze mai tîrziu, să găsească în persoana fostei Doamne a Tării, „o umbră din acelea care multă vreme încă flutură în jurul mormintelor mari fără plins, fără grăi”. Dar previziunea lui Iorga nu s-a adeverit, căci a deslușit într-un fotoliu „dintr-o săracă rochie de doliu veșnic, subt un coc de călugărită acoperit cu un văl simplu”, dezvăluind o figură măruntă săpată fin în fildeș palid”. Întîlnirea cu Doamna Elena Cuza a fost deosebit de emoționantă. După ce i-au fost citite rîndurile din închinare — relatează în continuare N. Iorga — „Doamna se ridică, sprijinindu-se greu pe bietele mîini bătrîne, care făcuseră odată atita bine și care tremurau slabite în mînecile de lînă neagră. O vedeam acum limpede, era o femeie micuță de stat, foarte delicată, pe care o simteam însă că putuse sta odinioară alături de un Domn și ce Domn”. Rememorarea evenimentelor derulate cu cincizeci de ani în urmă i-au creat interlocutoarei o profundă stare de melancolie. Același martor al evenimentelor scria mai departe „cît se auzi pomenindu-se numele și faptele aceluia pentru care avuse toată iubirea femeii și o iertare pe care puțini o pot da, acest ochi privi undeva, departe, unde mergea și gîndul tuturor celor de față. Apoi, în arcuitura de jos a orbitei adînci, o lacrimă mare se strecură încet. După patruzeci de ani, ea putea să plingă încă pentru dînsul”. Doamna Elena Cuza a înfățișat profilul moral al soțului, „lipsit de toată iubirea pentru pompă, simplu ca orice om de rînd dintre supușii săi; nu mai simplu, mult mai simplu, străbătînd strădele, pierdut în mulțime”. Iar cîrmuirea — releva ea cu o adîncă cunoaștere a oamenilor

și înțelegere a situațiilor — „era grea pentru dinsul, nu ca pentru alții care se trezesc deodată mari și cărora toți li se închină”. Pentru că „el avea cunoștință, rudenii prieteni. Și, oricum, nu putea să se poarte cu dînșii numai ca domn”¹⁸.

Ziaristul Vespasian I. Pella a avut, de asemenea, o con vorbire cu „Doamna Unirii”. Inițiatorul interviului remarcă vitalitatea și luciditatea Elenei Cuza : „Vai ce frumoasă figură, ce înfățișare distinsă, ce trăsături caracteristice, de noblețe și mindrie, de bunătate și blindețe”. Ea declară gazetarului bucureștean, care s-a deplasat special la domiciliul ei din Piatra Neamț, că „sint fericită cind aud că țara sărbătorește Unirea și pe Cuza, deoarece „slăvindu-se de cei de azi actele mari și frumoase ale celor de ieri” atunci „faptele lor vor fi slăvite de cei de mîine”. Fosta doamnă a țării a rememorat actul istoric petrecut la 24 ianuarie 1859. Desi trecuseră 50 de ani de atunci, evenimentele se derulau în mintea ei, anii „înșirindu-se înaintea mea cu toate durerile și bucuriile lor”, Potrivit soției lui Cuza, acesta a fost surprins de dubla sa alegere, îndoindu-se pe moment de capacitatea sa de a se ridica la înălțimea sarcinilor impuse de noua calitate. Cuza — relata Doamna Elena — „era alb ca hîrtia la față și cum a intrat în casă s-a trîntit pe un fotoliu și mi-a zis oftind :

— Fi-va oare bine de noi ? Fi-vom oare la înălțimea nevoilor țărei și ale neamului ?”. Sint relatate apoi principalele momente ale domniei lui Cuza, dificultățile domniei, mișcarea polonilor din 1863, iar în final detronarea și moartea¹⁹.

Semicentenarul Unirii Principatelor a fost primit, de asemenea, cu satisfacție de scriitorii români. Astfel, Emil Gârleanu scria în mod metaoric că „cincizeci de ani s-au scuturat ca niște fulgi din mult încercatele aripi ale vremii, rînd pe rînd s-au dus odată cu ei, și acei oameni cărora le datorăm alcătuirea noastră de astăzi, acei mari vizionari care într-o clipă au știut da ființă visului lor de aur, săvîrșind cel mai însemnat act din istoria noastră națională”. Vorbind despre Cuza, cunoscuțul scriitor înfățișa personalitatea sa deosebită, calitățile sale alese de conducător, de domn cetățean : „Inimă largă, privire scrutoare, caracter deschis și cavaleresc, falnic și mai presus de toate îndrăzneț și dezinteresat, Cuza Vodă a intrupat pe luptătorul cel mai desăvîrșit pe care singele de viață al neamului nostru îl putea da (...). Dar printre atîtea figuri, Cuza Vodă a fost o măreată, o strălucitoare, o unică figură istorică”. Emil Gârleanu aducea, în continuare, un profund omagiu celui mai apropiat sfetnic al domnului — Mihail Kogălniceanu, care întrupa o serie de calități specifice românilor : „mînte genială, voînță de fier, suflet larg și plecat nîliei (...), expresia cea mai adincă și mai luminoasă a gîndirii și simîirii românești”. Acești doi oameni politici erau chemați să se întregească reciproc, „unul fără altul n-ar fi putut îndeplini acel șir de alcătuiri mărețe care au pus temelia României de astăzi”. Drumul parcurs de Cuza secondat de M. Kogălniceanu a fost greu, pătruns de stînci. „Ei au urcat muntele și pe virful lui înalt au strîns în oglinda sufletului lor razele soarelui liberator și măreț, le-au răsfrînt, scînteietoare deasupra neamului românesc”. Relevînd altruismul celor doi, modestia și patriotismul de care au dat dovadă : autorul scria „Au luptat ; o singură lozincă au avut în viață, totul pentru țară, nimic pentru ei²⁰”. La rîndul său, Ion Luca Caragiale readucea în memorie personalitatea lui Cuza prin interesanta povestire

intitulată *Peste 50 de ani*. Autorul înfățișa o emoționantă întîlnire între *Domnul Unirii* și dascălul său, onorat peste măsură de înalta vizită²¹.

Socialiștii români au întîmpinat la rîndul lor, cu bucurie, aniversarea Unirii Principatelor. Gazeta „România muncitoare” scria în aceste zile de sărbătoare că aidoma anului 1859 și acum „UNIREA este singura armă de luptă în contra asupriorilor”, numai astfel se poate obține o schimbare a lucrurilor. Această unitate era necesară deoarece clasa conduceătoare și-a întărit aparatul represiv, „s-a îngrădit atât de bine prin poliție, armată și justiție, încit orice cerere dreaptă a poporului e inecată în singe, sau în cazul cel mai bun, se infundă temnițele cu cei care au crezut că ar avea dreptul să pretindă ceva”²². Mihail G. Bujor evidențiază în paginile aceleiași publicații din 1 februarie 1909 personalitatea lui Cuza, care „a devenit un simbol. El reprezintă acum, pentru generațiile ce-i urmează, toate mările acte săvîrșite în timpul domniei lui și, mai ales, actul Unirii fostelor Principate”. Autorul atragea însă atenția că ar fi o greșelă dacă am afirma că Unirea se datorează lui: „Adînci cauze economice, sociale și politice – ce s-au format cu început – au determinat-o. El poate fi numai acela care a ușurat realizarea ei. Însă Cuza nu e numai un simbol. El nu s-a mulțumit numai ca istoria să lucreze prin el, dar a lucrat el însuși”. Fruntașul socialist scotea în relief caracterul democratic al domniei lui Cuza. „Democratismul său – potrivit lui M.G. Bujor – culminează în marele act al dezrobirii țăranilor”. Acest moment important al domniei sale, conjugat cu celelalte reforme, ne demonstrează că Domnul Unirii era „un om călit, un democrat hotărît”. Din aceste motive, cu ocazia aniversării semicentenarului Unirii s-a scos la iveală atitudinea dușmănoasă a regelui Carol, care reprezenta curențul reațional. Antagonismul dintre Cuza și Carol „nu este rezultatul unei urî personale, el este intruparea antagonismului a două curențe sociale potrivnice”²³. Adversitatea lui Carol se explică și prin faptul că el a ocupat tronul României prin detronarea domnului Cuza.

Socialiștii transilvăneni au primit cu vie satisfacție jubileul de 50 de ani al Unirii Principatelor. Ziarul lor „Lupta” scria în numărul din 28 ianuarie 1909 că prin acest act a renăscut „un stat care s-a dezvoltat necontenit și a ajuns România de azi”. Evenimentul din 24 ianuarie 1859 a fost „un moment mare pentru neamul românesc și la făptuirea Uniuniei au fost oameni la înălțimea împrejurărilor”. Dintre aceștia se desprinde figura luminoasă a lui M. Kogălniceanu. Au fost săvîrșite într-un timp foarte scurt acte „pe temeiul căroră România s-a dezvoltat cum poate n-au izbutit să se dezvolte alte state, formate în condiții cu mult mai prielnice ca statul nostru”. Ziarul evidențiază personalitatea deosebită a Domnului Cuza, socotit „o minte ageră și un mare suflet de patriot, care unite cu extraordinară pricepere și energie a lui Kogălniceanu, au învins greutățile de neînchipuit și au deschis urmășilor orizonturi largi și căi sigure. De aceea – conchide ziarul socialiștilor transilvăneni – multimea, ca și oamenii aleși, nestăpîniți de patimi, dau lui Cuza Vodă și lui Kogălniceanu admirarea lor necondiționată”²⁴.

Presă transilvăneană a salutat, la rîndul ei, semicentenarul Unirii Principatelor. Ziarul „Tribuna” din Arad scria în numărul din 24 ianuarie 1909 că „Unirea fusese cea mai îndrăzneață și cea mai înțeleaptă faptă a națiunii românești. Îndrăzneață pentru că s-a săvîrșit împotriva voin-

ței și dorinței tuturor marilor puteri europene și înțeleaptă pentru că după veacuri de zbuciumări părintii patriei prevăzură în sfîrșit că numai Unirea poate să fie pîrghia de înălțare a neamului românesc (...)''. Publicația bănățeană înfățișează marile realizări ale domnului Cuza punînd accent pe secularizarea averilor mănăstirești și împroprietărirea țăranilor. Ea își exprima mișinarea că „vitregia vremurilor și înălțimea Carpaților fac să fim departe de sărbătoarea ce se va desfășura în București și la Iași, în cuget și simțiri uniți sănsem și fraților în deplină sărbătoare trimitem sincere urări de bine și fericire”²⁵. Era exprimată astfel dorința românilor din monarhia austro-ungară de a se uni cu frații din România liberă, desăvîrșind în felul acesta actul istoric de la 24 ianuarie 1859. Această idee era susținută și de Octavian C. Tăslăuanu în paginile revistei „Luceafărul”. El sublinia că „prin cea dintîi Unire s-a pus numai o piatră de temelie României de miine”. Acest eveniment a fost realizat prin mari sacrificii, el creînd de aceea o enormă satisfacție în rîndurile maselor populare. Pe acest temei, Tăslăuanu afirma: „un neam care a dat dăvadă că e în stare să trăiască clipe de înălțare și intinerire sufletească (...) are dreptul să nădăjduiască într-un *riitor mare*, care-i va cere întreaga lui putere de viață pentru a putea fi o *podoabă a omenirii și a națiunii ce l-a creat*”. Unirea statală se contopea însă, în concepția sa, cu unirea „între egoismul claselor stăpinitoare și țărăniminea lui Moș Ion Roată”, binefacerile acesteia urmînd să se facă simțite de către toți cei care vorbesc „aceeași limbă”. Aceasta a doua unire care „va fi poate cea mai mare opera a zilelor noastre” era așteptată cu nerăbdare și emoție și de români aflați sub stăpinirea monarhiei dualiste: „Noi cei ce ne numărăm zilele sub sceptrul altor împărați, vom fi mîndri cînd România va ajunge să prăznuiască și această sărbătoare”²⁶. Și pentru Tăslăuanu, ca și pentru George Barițiu, Ioan Slavici și Iosif Vulcan, una din cele mai sigure și eficiente arme a fost aceea a strîngerii legăturilor culturale între toți români, a solidarității lor.

Ecouri ale Unirii Principatelor apar și în conștiința românilor americani cu prilejul celei de a 50-a aniversări. Ziarul lor „America” publica la sfîrșitul lunii februarie 1909 un articol omagial în care se preciza semnificația deosebită a acestui eveniment. În concepția acestei publicații „ziua de 24 ianuarie va rămîne și e vrednic să rămînă neuitată, căci din două țări mici, osindite să fie slabă și în primejdie, s-a făcut una singură și nedespărțită”. Consolidarea statului român i-a permis să-și adune destule puteri spre a-și cucerî neatîrnarea politică și a fi pe calea cea bună de a o căpăta pe cea economică”. Unirea țărilor surori a fost, în concepția românilor americanî, „pasul de care toate celealte ce am făcut de atunci, ce facem și ce sănsem pe cale a mai face, erau, dacă nu cu desăvîrșire peste putință, dar de bună seamă, nemăsurat mai anevoieioase”. Acest pas deosebit de important în evoluția României moderne a fost realizat după ce au fost înfruntate „greutăți în lăuntru și în afară și a trebuit toată înțelepciunea, toată iubirea de neam, toată jertfa de sine partidului Unirii spre a birui prigoniile”²⁷.

Aniversarea în 1909 a Unirii Principatelor a fost privită cu deosebită satisfacție de români de pretutindeni. Ea era socotită pasul necesar în realizarea deplinei reîntregiri naționale. Guvernărîi nu au acordat însă atenția cuvenită aniversării acestui mareț moment al istoriei naționale.

Dealtfel, încă de la mijlocul lunii ianuarie 1909, N.Iorga a criticat în Parlament guvernul și tronul deoarece încearcă „să treacă peste serbarea Unirii”, infierind modul cum „România oficială caută să treacă peste Cuza și Kogălniceanu”. Ion I.C.Brătianu i-a răspuns, motivind că „nici Cuza, nici Kogălniceanu n-au intrat în domeniul istoriei”²⁸. De asemenea, atitudinea potrivnică a cabinetului liberal și a monarhiei a fost dezvăluită și în problema ridicării unui monument închinat Domnului Unirii. Hotărîrea pentru ridicarea statuii lui Cuza se luase încă din 1903, spre a putea fi inaugurată la implementarea unei jumătăți de secol de la Unire, adică în 1909. În acest scop a fost creat un comitet de acțiune. Sculptorul german Boermel a realizat un proiect al statuii. Lucrurile au fost tergiversate deoarece în rîndurile partidului liberal, condus de Dimitrie A.Sturdza, erau și glasuri, în special al președintelui său, care găseau inopportună și chiar primejdioasă această inițiativă „pentru dinastie și pentru liniștea țării”²⁹. Acțiunile în vederea ridicării statuii lui Cuza au continuat și anii următori. Gheorghe Mărculescu evidenția în paginile „României muncitoare” la 21 octombrie 1910 personalitatea lui Cuza Vodă, arătind că în persoana lui „este intipărită Unirea Principatelor Române”. Autorul reliefa că „toți românii recunosc într-un glas mareșia acestui fapt”, ei întesc însă spre realizarea desăvîrșirii unității naționale românești, pentru că „mai sunt încă români și în afară de sfera celor uniți”. Semnatarul articolului își exprima mirarea că nu s-a ridicat pînă acum o statuie a lui Cuza, condamnînd punctele de vedere diferite în această problemă, căci „astăzi unii vor să i-o ridice, alții vor să-i întunece memoria”. Gh.Mărculescu explică „goana împotriva memoriei lui” prin faptul că A.I.Cuza a fost „un democrat în toată puterea cuvîntului”, care a făcut „un act revoluționar, expropriind pe latifundarii noștri și împămințenind pe țărani”³⁰. La 8 aprilie 1911, profesorii A.D.Xenopol și N.Iorga au înaintat primăriei din Iași un memorial infățișind argumente istorice, estetice și legale prin care au demonstrat că monumentul lui Cuza nu putea fi așezat decit în Piața Unirii deoarece în acest loc s-a jucat pentru prima dată celebra horă a lui Alecsandri în 1857 și 1859 și administrația comunala i-a dat, în consecință, acest nume³¹.

În anul 1912 „odiseea” ridicării monumentului se încheiaște după aproape un deceniu de la alnsarea proiectului³². Aceasta a fost realizat de talentatul sculptor florentin Raffaello Romanelli. Statuia, în mărime naturală, turnată în bronz, are înălțimea de trei metri. Domnitorul este prezentat în uniformă militară, în picioare, cu capul descooperit, sprijinindu-se cu ambele mâini pe garda sabiei. Statuia este montată pe un pedestal de plan pătrat, din piatră, tratat în stil neoclasic, care se sprijină pe un soclu masiv din beton, de plan dreptunghiular. Pe soclu sunt montate pentru statui din bronz în mărime naturală, care infățișează pe principaliii colaboratori ai lui Cuza : M.Kogălniceanu, C.Negri, Nicolae Crețulescu și generalul Ion Emanoil Florescu³³.

La 27 mai 1912, în prezența suveranului, a ministrilor, a unui numeros și entuziast public, monumentul a fost dezvelit, la cererea monarhului, de Teodor Rosetti, cununatul lui Cuza Vodă. La solemnitatea vorbit mitropolitul Pimen, Gr. Ghica, Deleni, Gh.Botez, Cristea Dăscălescu, A. D. Xenopol, N.Iorga, C.C.Arion și regele Carol. Atmosfera era entuziastă. Martor al evenimentelor, Mihail Sadoveanu scria în paginile ziarului „Universul” articolul *Domnul poporului* că în Iași „a fost o imbulzeală nemaiomenită

de lume. Ieșenii spun că nici la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare n-a năvălit în Capitala Moldovei atâtă norod. Străzile din centru erau înțesate, abia puteai răzbate, în unele locuri, în preajma monumentului, mai ales, n-aveau unde zvîrli un ac. Din toate colțurile țării au venit țărani de la Turnu Severin sau Dorohoi, „oameni liberi să încunune bronzul dezrobitorului lor”. Festivitățile au prilejuit defilarea școlilor militare și armata veteranilor, oșteni de la 1877, „aporoape toți erau țărani — nota în continuare Sadoveanu — unii cărunți, alții cu început de gîrbovire, unii dirzi încă, alții umbriți de tristeță și suferință”. Acest fapt l-a emoționat profund pe autor, cari scria mai departe: „Cind i-am văzut trecind în sunetele muzicelor, mi-au fulgerat prin minte icoanele războiului vechi, fur tunile și suferințele mai noi și am simțit un fior dureros, mi-au venit în ochi lacrimile”. Deși Piața Unirii era plină de lume căci „nu mai puteau răzbate nimeni, nu mai puteau trece tramvaie, și trăsuri, poporul pusese pe ea stăpinire deplină, nimeni nu voia să se clintească de acolo (...), af cultind „cuvîntăretii”, înjghebind o horă mare a unirii, au rămas apoi liniștiți în căldura năprasnică și nu s-au urnit din piață multă vreme. Stăteau și priveau pe Cuza Vodă”. Satisfacția celor mulți era aşa de mare încit „Noaptea cei mai trădăți au dormit pe treptele soclului, în piețe și prin tribune (...). În dragostea pentru domnitorul pe care-l sărbătoreau era ceva fanatic (...). De aceea, sătenii au venit la serbarea lui Cuza cu emoție și evlavie. „În serbările, luminațiile și frumusețile Iașului gătit ei n-au avut un gînd de petrecere; inima lor era numai pentru Cuza”. Din Iași, multimea s-a deplasat spre „singuraticul morniuț de la Ruginoasa”. Aici au adus un pios omagiu lui Alexandru Ioan Cuza³⁴.

Presă muncitorească a primit cu satisfacție festivitățile de la Iași, înfățișind, totodată, caracterul de clasă al acestei sărbători, deoarece nu au fost amintite reformele democratice ale lui Cuza, domnia sa luminoasă. Alexandru Stelian scria în paginile „României muncitoare”, la începutul lunii iunie 1912, că „Nu puteau reaționarii vorbi despre „democratul” Cuza, nu putea regele reaționar, piedica cea mai mare a democrației românești, distrugătorul de caractere, să permită un discurs în care să ar fi vorbit despre Cuza democratul”. Articolul, care capătă, după cum se vede, un profund caracter antidiinastic, dezvăluia motivele care i-au determinat pe guvernări să îl prezinte pe Cuza în adevărata lui lumină, deoarece „Nu putea permite Vodă Carol, ca în fața lui să se vorbească de iubirea pe care și azi țărani îl păstrează lui Cuza, căci i s-ar fi ureat tot singele în obraz, amintindu-și că dînsul nu are nici o legătură cu acest popor, că niciodată nu s-a interesat de nevoile lui (...), ciocoi care îl sărbătoreau pe Cuza și-ar fi reamintit că și dînsii astăzi, ca și boierii de pe atunci, își bat joc de țărani, îi fură și îi chinuiesc”³⁵.

Ridicarea statuii lui Cuza era un act de dreptate făcut de posteritate memoriei marelui domnitor. Ea întregea astfel un efort întreprins de-a lungul a aproape unui deceniu de patrioții țării. Festivitățile prilejuite de semicentenarul Unirii Principatelor se împlineau acum armonios cu cele legate de dezvelirea statuii lui Al.I.Cuza. Așezat în locul cuvenit, acest edificiu va fi martor unor evenimente epocale, cum a fost acel din 8 iunie 1917 cînd 1 500 de ofițeri și soldați voluntari români transilvăneni proveniți din fosta armată austro-ungară, după ce au depus jurămîntul de cre-

dință față de România, angajindu-se de a face orice sacrificii pentru desăvîrșirea unității sale național-statale, s-au prins simbolic cu miile de locnici ieșeni într-o imensă și impresionantă horă frâțească în jurul statului Domnitorului care în 1859 din năzuințele și prin voința unui întreg popor puseșe bazele Unirii, ale statului național român modern.

N O T E

¹ Al. Lapedatu, *Un episod revoluționar în luptele naționale ale românilor de peste munți acum o jumătate de veac*, în „Memoriile secției istorice” Academia Română, seria a III-a, tom. XVIII, București, 1936–1937, p. 3–4.

² Victor Neumann, *Vasile Maniu*, Edit. Facla, Timișoara, 1984.

³ Vezi C. Gh. Marinescu, *Aporul societății „Carpați” la dezvoltarea constituinței naționale, la lupta poporului român pentru Unirea Transilvaniei cu Tara*, în „Cercetări istorice”, (serie nouă), IX–X, Iași, 1978–1979, p. 440.

⁴ „Adevărul”, III, nr. 726 din 26 ianuarie 1891; Barbu Teodorescu, *Rolul liceelor universitare în întemeierea Ligii Culturale*, în „Anuarul Universității din București”, 1931, p. 323–328; Constantin I. Stan, *Participarea studenților bucureșteni la mișcarea memorandistă*, în „Acta Musci Napocensis”, XX/1983, p. 257.

⁵ *Statutul Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, București, 1897, p. 3–10; Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Edit. Junimea, Iași, 1978, p. 46–47.

⁶ Virginia Isac, *Sărbătorirea zilei de 24 Ianuarie la Iași. Citeva știri dintre anii 1860 și 1900*, în „Cercetări istorice”, I/1970, p. 54.

⁷ N. Iorga, *Unirea Principatelor (1859) povestită românilor cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani de la întemeierea statului român*, Văleni de Munte, 1909; Idem, *Scrisori și alte acte privitoare la Unirea Principatelor, tipărite în amintirea semicentenarului din 1909*, București, 1910.

⁸ N. Iorga, *Discurs finul la Iași*, în „Neamul Românesc”, IV, nr. 11, din 1 februarie 1909, p. 166.

⁹ Idem, *Unirea Principatelor (1859)*..., p. 117–118.

¹⁰ A. D. Xenopol, *Unirea*, în „Arhiva”, Iași, nr. 1, ianuarie 1909, p. 13.

¹¹ „Dinnineață”, V, nr. 1773, din 25 ianuarie 1909.

¹² Gh. Buzatu, A. Karețchi, D. Viteu (coord.), *Aspecte ale luptei pentru unitate națională Iași: 1600–1859–1918*, Editura Junimea, Iași, 1983, p. 179.

¹³ Meseriașii și Unirea Principatelor, în „Adevărul”, XXI, nr. 6964, din 22 ianuarie 1909.

¹⁴ *Manifestul Societății studenților „Lumina” consacrat aniversării Unirii Principatelor*, în *Ibidem*, nr. 6967, din 25 ianuarie.

¹⁵ Academia Română și 24 Ianuarie, în „Dinnineață”, V, nr. 1773, din 25 ianuarie 1909.

¹⁶ „Adevărul”, XXI, nr. 6968, din 27 ianuarie 1909.

¹⁷ „Dinnineață”, V, nr. 1773 bis, din 26 ianuarie 1909.

¹⁸ N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. I, București, 1934, p. 308–311.

¹⁹ Vespasian I. Pella, *Con vorbire cu M-sa Doamna Elena Cuza*, în „Adevărul”, XXI, nr. 6967 din 25 ianuarie 1909, reprodus și în „Opinia”, Iași, VI, nr. 637, din 25 ianuarie 1909,

²⁰ Emil Gârleanu, *Vodă Cuza și Mihail Kogălniceanu. Cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la Unire*, în „Con vorbiri critice”, III, nr. 1, din 25 ianuarie 1909, p. 33–35.

²¹ Vezi I. L. Caragiale, *Opere*, vol. 3, București, 1962, p. 412–413.

²² Unirea și muncitorimea, în „România muncitoare”, V, seria a II-a, nr. 71, din 25 ianuarie 1909;

²³ Mihai G. Bujor, *Cuza și Carol*, în „România muncitoare”, V, seria a II-a, nr. 73, din 1 februarie 1909; vezi și în volumul *Transilvania în istoria și constituința românilor*, Iași, 1985, p. 194.

²⁴ *Gândirea social-politică despre Unire (1859)*. Culegere apărută sub îngrijirea acad. Petre Constantinescu Iași și a lui Dan Berindei, Edit. Politică, București, 1966, p. 336–337.

²⁵ „Tribuna”, (Arad), nr. 18, din 24 ianuarie/16 februarie 1909; Articolul a fost reprodus parțial de Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, în *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 289.

²⁶ Octavian C. Tăslăuanu, *Unirea, în „Luceafărul”*, VIII, nr. 4, din 4/16 februarie 1909, p. 75; vezi și Vasile Netea, *O. C. Tăslăuanu în lupta pentru desăvârșirea unității naționale* în volumul *Octavian C. Tăslăuanu*, Miercurea-Ciuc, 1978, p. 134.

²⁷ A 50-a aniversare a Unirii Principatelor 1859–1909, în „America” (Cleveland – Ohio), IV, nr. 17, din 26 februarie 1909.

²⁸ „Adevărul”, XXI, nr. 6958, din 16 ianuarie 1909.

²⁹ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, ed a II-a, Edit. Științifică, București, 1970, p. 466.

³⁰ Gh. Mărculescu, *Statuia lui Cuza Vodă*, în „România muncitoare”, VI, seria a II-a, nr. 65, din 21 octombrie 1910.

³¹ „Neamul Românesc”, VI, nr. 42, din 9 aprilie 1911, p. 667, cf. și Gh. Buzatu, A. Karechi, D. Viteu, op. cit., p. 184–185.

³² Vezi Al. Zub, *Posteritatea lui Cuza Vodă*, în *Cuza Vodă in memoriam*, Edit. Junimea, Iași, 1973, p. 595–625.

³³ cf. Florian Tucă, Mireea Cociu, *Monumente ale anilor de luptă și jertfă*, Edit. Militară, București, 1983, p. 236.

³⁴ *Glas al libertății, glas al Unirii*, Antologie și prefață de Florentin Popescu, Edit. Minerva, București, 1988, p. 247–251; vezi și Marin Mihalache, *Cuza Vodă*, Edit. Tineretului, București, 1967, p. 245.

³⁵ Alexandru Stelian, *Serbările de la Iași*, în „România muncitoare”, V111, seria a II-a, nr. 43, din 3 iunie 1912; vezi și Constantin I. Stan, *Unirea Moldovei cu Muntenia în conștiința poporului român*, în „Forum”, XXXI, nr. 1/1989, p. 34.

L'ANNIVERSAIRE D'UN DEMI-SIÈCLE DEPUIS L'UNION DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES (1909)

Résumé

L'auteur présente les festivités de l'anniversaire d'un demi-siècle depuis l'Union des Principautés Roumaines en 1909, qui eurent lieu à Iași et Bucarest, la position des personnalités culturelles et leur participation aux meetings organisés à cette occasion. L'étude met névidence aussi l'attitude des gouvernements, de la monarchie vis-à-vis de cet événement et insiste sur les causes qui ont déterminé leur position. En même temps, on présente la position des socialistes roumains, son caractère réaliste et progressiste. On ne néglige pas non plus l'écho que l'anniversaire d'un demi-siècle depuis l'Union du 24 janvier 1859 eut dans la conscience des Roumains de Transylvanie et des États-Unis. Vers la fin de l'étude on présente les circonstances et le moment de l'inauguration de la statue d'Alexandru Ioan Cuza à Iași, le 27 mai 1912, après dix ans de tergiversations et d'ajournements. L'étude met en relief le caractère profondément patriotique des actions de 1909 et 1912, qui ont précédé et préparé la réalisation de l'unité nationale roumaine. Le 1er Décembre 1918, lors de la Grande Assemblée d'Alba Iulia, l'acte du 24 janvier 1859 était parachevé.

www.dacoromanica.ro

INTERFERENȚE EUROPENE ÎN GÎNDIREA ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ DE LA 1848

FLORIAN ROATEŞ

Revoluția de la 1848 a antrenat largi și diverse clase și categorii sociale care s-au înfruntat ideologic în lumina imperativelor modernizării societății românești.

Cum orice fenomen social de anvergură — cu atât mai mult un proces atât de complex și radical cum este o revoluție — își sprijină revendicările social-politice pe o platformă ideologică, revoluția de la 1848 a fost susținută și a elaborat o mișcare de idei proprie, cuprinsă în programele adoptate în miezul evenimentelor din epocă.

Ideologia pașoptistă poartă amprenta condițiilor specifice societății românești de la mijlocul secolului trecut : nivelul de dezvoltare social-economică, caracterul transformărilor vizate, raportul de forțe etc., ea încorporind totodată, în chip original, idei și teze din curentele ideologice ale vremii care puteau servi scopului revoluționar : eliberarea națională și reorganizarea democratică a societății noastre.

Necesitatea legitimizării filosofico-ideologice a acestor două mari obiective a determinat orientarea preferențială a pașoptiștilor români, spre istorie și aspectele ei teoretico-filosofice, pe terenul căror își propuneau să fundamenteze lupta revoluționară. De aceea, în acest domeniu au elaborat lucrările cele mai reprezentative.

Faptul nu trebuie să surprindă, căci se înscrie în tradițiile perene ale gîndirii social-politice românești.

Mai pronunțat decât predecesorii, pașoptiștii au avut preocupări ținând spre sensurile și semnificația dezvoltării istorice, spre aspectele care surprind logica și caracteristicile acesteia. Generația lui Kogălniceanu și Bălcescu a recurs la istorie dintr-o profundă nevoie de ordin existențial : aceea ca „luminări” de filosofia ei, să probeze existența milenară a poporului român și să-i definească identitatea specifică” în mai ele tot al umanității.

Meditația teoretică asupra istoriei a generației române de la 1848 nu s-a format în afara și în lipsa contactelor și influențelor cu și din gîndirea europeană a epocii. Reprezentanții ei trăiesc și creează într-o epocă deosbit de dinamică pe plan intelectual în comparație cu cele ce au precedat-o, cînd ideile, temele și concepțele aveau o largă circulație, rostul acestor altoiri intelectuale fiind să servească acțiunii practice, politice. De aceea, opera lor nu poate fi înțeleasă corect dacă este ruptă de ambiiția și mișcarea spirituală a epocii în care ei s-au încadrat perfect, fără să-și piardă însă timbrul propriu, specific.

Investigarea climatului istoriografic în care s-a format și a evoluat gîndirea teoretico-istorică pașoptistă este de natură să reliefze nu numai

izvoarele și modelele la care se raportează acestea, ci și originalitatea demersului proprii în acest domeniu.

Dominantă se relevă a fi la noi, mai ales în deceniul cincii al secolului trecut, cind se desăvîrșește formația intelectuală a celor mai mulți pașoptiști, influența istoriografiei romantice franceze. Aflați la studii la Paris, ei au fost maicați de istorismul școlii romantice care stăpinea cu autoritate în cultura apuseană.

Cu nu mai puțin orgoliu decât secolul care l-a precedat, secolul al XIX-lea s-a considerat și pe bună dreptate, drept „secolul istoriei”, după aprecierea lui Augustin Thierry, inițiatorul istoriografiei romântice franceze¹. Istorismul impregnează atât teoriile politice, cât și scrierile sociale, cercetările filosofice sau operele literare. Noua istoriografie, cu accent pe viața națională, ia locul istoriografiei raționaliste clasice întemeiate de Voltaire, constituindu-se în opoziție cu universalismul raționalist al „Luminilor”.

Și Voltaire pledase, nemulțumit de istoria dinastică, pentru o istorie mai largă în care să-și ocupe locul meritat masele, dar realizările istoriografice ale Luminilor n-au materializat și acest proiect.

Abia cu istoriografia romantică franceză, după ce masele își probaseră în activitatea revoluționară rolul de prim ordin în mesul istoriei, ele au intrat și în istoria scrisă.

Observând critic istoriografia de pînă la el, Thierry constata că „adevărată istorie a țării, istoria națională, istoria populară... este încă îngropată în praful cronicelor contemporane”². Concluzia la care ajunge istoricul francez exprimă direcția în care urma să evolueze noua istoriografie în locul unui mic număr de persoane privilegiate – regi, prinți, conducători de oști și.a. – cu care au ocupat pînă atunci scena istoriei, trebuie introdus un nou personaj: poporul. Este ceea ce va face Thierry cu care pentru, prima oară în noua istoriografie, poporul devine eroul istoriei³.

Cerința aceasta a extensiunii cîmpului istoric, completată cu exigența de a prezenta viața poporului, este exprimată convingător în istoriografia română pașoptistă, cu deosebire de Bălcescu și Kogălniceanu.

Consensual cu Thierry și aproape în aceiași termeni, Bălcescu remarcă, în prima sa lucrare, lipsa unei istorii cu adevărat naționale întrucît înaintașii în scrierea istoriei „nu ne-au dat decât biografia stăpiniștilor. Nimici nu ne-a repropus cu acurateță instituțiile sociale, ideile, simțimentele, obiceiurile, comerțul și cultura intelectuală a vienilor trecute”⁴.

Deși nu într-o formă aît de clară ca la Kogălniceanu și Bălcescu, această idee se regăsește și la George Barițiu, care se detasează și el de „o istorie deși prea adevărată, dar prea scurtă, uscată și flămîndă, compusă numai din nume și din numărul anilor, din cîteva schimbări la tron și din bătălii singeroase”⁵, pledind în spiritul epocii pentru o istorie a poporului, singura de folos pentru români. Intenția de-a lărgi conținutul istoriei apare și la Alexandru Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian și Ion Heliade Rădulescu, acesta din urmă militind pentru o istorie nu numai politică, ci și socială și culturală.

Statuarea poporului ca obiect al istoriei – realizată de pașoptiști pe urmele lui Thierry – se completează la aceștia cu înțelegerea poporului și ca subiect al istoriei, forță motrice a dezvoltării sau, cu expresia lui Kogălniceanu „izvorul tuturor mișcărilor și isprăvilor și fără care stăpînitorii n-ar fi nimică”⁶.

Pledind pentru o istorie care să consemneze viața și creația poporului, iar nu pentru una a domnitorilor, pașoptiștii în frunte cu Kogălniceanu și Bălcescu se detașează de concepția naționalistă a istoriei care lăsa în afară poporul, atribuind un rol de prim ordin indivizilor și hazardului. Chiar și la Voltaire, vieții colective a poporului î se substituie activitatea oamenilor mari, ceea ce i-a atras reproșul îndreptățit al romanticismului.

De altfel, intenția lui Voltaire fusese aceea de a ridica istoria deasupra contingentului și a singularului absolut, având pretenția de a descrie „spiritul timpului” și „spiritul națiunilor” deplasind astfel centrul de greutate al istoriei „de la politică spre istoria spiritului”⁷.

Conceptia pașoptistă despre popor ca subiect și obiect al istoriei este cu adevărat modernă, depășind caracterul abstract al intenției voltairene de a scrie istoria spiritului omenesc.

Afirmând necesitatea transcendencerii, în dublu sens, a cadrului strîmt al istoriei scrise pînă atunci și anume deplasarea interesului de la biografia personalităților la viața poporului și de la istoria provincială la cea națională, pașoptiștii n-au putut materializa acest deziderat, din lipsa documentelor originale precum și a unor lucrări pregătitoare, lipsă acut resimțită și invocată de pașoptiști, de la Kogălniceanu și Bălcescu la Papiu Ilarian și Barițiu.

Conștient că „adevărata istorie”, sinteza mult așteptată, nu era posibilă datorită insuficienței instrumentului de lucru, a studiilor pregătitoare, precum și nivelului redus de instituționalizare a cercetărilor istorice la noi în acea vreme, pașoptiștii și-au concentrat eforturile, atunci cînd lupta revoluționară, politică și diplomatică le-a permis, strîngerei documentelor risipite cu trecerea timpului, sistematizării și criticii lor, elaborării de biografii și lucrări monografice, pregătind astfel calea viitoarei sinteze.

Pașoptiștii români nu sunt străini nici de spiritul și viziunea istoriografiei clasice a Luminilor — cu atît mai mult cu cît luminile s-au interferat la noi rodnic cu romanticismul —, dar ei au știut să selecteze ceea ce convenea scopului militant al istoriografiei și de aceea s-au orientat cu precădere spre currențul romantic.

O altă cerință metodologică a istoriografiei romantice, pe lingă aceea a restituirii vieții poporului în cele mai concrete detalii și tocmai în legătură cu aceasta, este cea a redării culorii locale, care a făcut carieră în epocă nu numai în istorie, ci și în literatură.

Prin Bălcescu și Barițiu ea a pătruns și în istoriografia pașoptistă unde a fost înțeleasă — concordant cu Thierry — ca o modalitate de a fixa atenția pe ceea ce este caracteristic, original poporului român.

Procedeu specific discursului romantic, redarea culorii locale viziază în prim plan restaurarea adevărului istoric în realitatea sa concretă și în toate particularitățile sale dar, în subsidiar, este și o opozitie față de cultul Luminilor pentru universalism și atemporal. Restituirea culorii locale, adică a detaliilor concrete prin care ne apropiem de adevăr nu se poate realiza, consideră Thierry, prin recursul la categorii logice, ci prin imagini poetice și prin narativă. De aceea, el își propunea renunțarea la abstracțiuni și coborirea la concret, avind ambīția de a face artă și știință în același timp, după cum nu fără orgoliu, mărturisește⁸.

Pentru a fi utilă, o istorie — scrie Bălcescu, raționind în spiritul lui Thierry —, „nu trebuie să fie numai ca un sir de oarecare întimplări politice sau militare uscate, fără nici o coloare, fără nici un adevăr local”⁹, înțelegind-o ca o adecvare la o anumită realitate concretă, de ordin istoric, supusă deci devenirii, schimbării. A reda culoarea și adevărul local reclamă talent din partea istoricului de a zugrăvi viu și nuanțat epoca, asupra căreia se aplacă, de a resuscita — însuflarendu-l, trecutul, idee la care va subscrise, fără rezerve, și Nicolae Iorga.

Înaintea lui Michelet, Thierry a introdus în lucrările sale materiale inedite pentru istorici: poezile populare, tradițiile, cronicile scrise în limbile de mult dispărute, prin care își propunea să evidențieze trăsăturile originale ale poporului, figura sa etnografică¹⁰, inițiativă pentru care pledase convingător și Herder în Germania.

Pașoptiștii români nu au putut rămîne străini de o asemenea inițiativă. Programul „Daciei literare” cu orientarea sa spre literatura națională și folclor se înscrie în certă prelungire a ecoului herderian în cultura noastră. De asemenea, Herder era cunoscut și apreciat și de Al. Papiu Ilarian și C.A. Rosetti, care fac apel, pentru a-și argumenta ideile, la autoritatea spirituală a acestuia C.A. Rosetti mărturisește în jurnalul său emoția pe care a avut-o la lectura ideilor herderiene despre limbaj¹¹.

O altă trăsătură a istoriografiei romantice regăsibilă la toți pașoptiștii noștri este cea privind atitudinea față de Evul mediu național.

Se cunoaște optica ingustă și deformată prin care iluministi, de la Voltaire la Condorcet au abordat Evul mediu. Voltaire, spre exemplu, nu vede în „secolele gotice” — reprezentind o epocă plină de barbarie și tenebre, decât erori de combătut. Ca atare, el neagă vehement utilitatea unei istorii a Evului mediu: „Nu trebuie cunoscută istoria acelor timpuri — scrie el în *Essai sur les moeurs...* decât pentru a o disprețui”¹².

Nimic din această viziune aberantă nu mai intilnim la românci. Dimpotrivă, ei se orientează preferential spre epoca medievală, în care descoperă vii tuți pe care le exaltă în fața contemporanilor.

Pașoptiștii noștri adoptă de la început o atitudine pozitivă, comprehensivă față de evul mediu românesc, spre care se îndreaptă și ei cu predilecție pentru a face cunoscute vitejia și gloria de care au dat doavadă românilor în acele timpuri, de natură a întări pe contemporani în patriotism. Aceasta era, de fapt, și poziția iluminismului nostru, în prelungirea căruia se plasează pașoptiștii. În acest fel, la noi nu s-a mai pus — ca în Apus — problema reabilitării evului de mijloc, care îndeobște a fost recunoscută drept opera romanticilor.

Indirect însă, prin teoria sa privind umanitatea ca totalitate, Herder — critic recunoscut al spiritului „Luminilor” și în același timp anunțând romantismul, asupra căruia a avut o mare influență —, a redat Evului mediu valoarea și locul distinct în evoluția umanității. El a fost primul care a conceput civilizația unui popor ca o unitate organică. Potrivit lui Herder, fiecare epocă își are luminile și umbrele sale, grandurile și slăbiciunile ei. Criteriile după care o epocă este decretată drept superioară altora, sunt fragile și criticabile. Fiecare epocă are valoarea sa intrinsecă, specificul și adevărul său, deci și cele stigmatizate, cum este Evul mediu. Este apoi, crede Herder, nu numai greșit, ci chiar absurd a judeca perioada medievală potrivit normelor de la 1750¹³, cum făcuse Voltaire.

O temă care a pasionat în epocă pe istoricii francezi ai Restaurației, cea a raportului dintre libertate și fatalitate, o descoperim și la unii dintre pașoptiștii români, cu deosebire la Nicolae Bălcescu.

Scoala narativă, în frunte cu Prosper de Barante, rezolvă într-o manieră specifică acest raport. Acțiunile omului nu apar ca predeterminate, ci el are libertatea de a opta, de a alege, urmând în ultimă instanță căile Providenței. Dar această providență care apare la istoricii francezi nu încătușează voința omului și nu-l absolvi astfel de orice responsabilitate. Providența care dirijează omenirea nu este totușa cu destinul orb sau cu fatalitatea, căci propune omului scopuri morale și raționale.

Ideea providenței care guvernează și dirijează destinul umanității era curentă în epocă. Fără această idee, istoria întreagă nu ar fi decit un labirint fără ieșire și o mare tragedie, afirma romanticul german Friedrich Schlegel¹⁴. Același gînditor consideră permisiunea răului din partea divinității drept cel mai mare mister al istoriei. Schlegel o explică prin natura indeterminată și prin condiția liberă a omului. Lupta dintre principiul bun, divin și cel rău ostil, rezumă viața individuală și istoria generală de la apariția omului¹⁵.

O atare problematică o abordează și Nicolae Bălcescu. Rezolvarea ei o face asociind puncte de vedere din istoriografia romantică franceză (Barante, Guizot ș.a.) cu altele din Schlegel și mai ales Cesare Cantu.

Omul are libertatea de a alege între bine și rău, afirmă Bălcescu. Alegerea răului este însă sancționată de divinitate prin suferință, iar societatea este oprită din mersul său progresiv și constrânsă să sta pe loc sau chiar să regresă. Faptul acesta nu este însă de natură să-l demobilizeze pe om căci, scrie în spirit hegelian istoricul român, „mai adesea suferința este un bold mai mult către perfecționare și din excesul răului iese binele”¹⁶.

Ideea dialectică a împărtării indestructibile dintre pozitiv și negativ în istorie, exprimată pentru prima dată de Hegel, a fost împrumutată, probabil, de gînditorul nostru din opera lui Cesare Cantu, istoric italian de descendență hegeliană.

Pentru prima dată la noi însă această idee a „pozitivității răului” în istorie se întâlnește într-o scrisoare adresată de Ion Heliade Rădulescu lui Petracche Poenaru, în 1839. Reluată într-un context mai explicit în lucrările ulterioare revoluției, cu deosebire în *Echilibrul între antiteză*, ideea provine de la Hegel prin intermediul probabil a lui Saint-Simon, des și substanțial citat de Heliade.

Regăsibilă și la Kogălniceanu, ideea respectivă nu constituie un enunț ocazional, ci concentrează o convingere mai profundă, constitutivă optimismului robust al gînditorilor români de la 1848.

Afirmată de Bălcescu și Heliade mai ales în timpul exilului, în condițiile refluxului revoluționar, teza de mai sus exprimă dialectica internă a progresului, certificind credința că progresul se realizează ascendent și contradictoriu, cu toate intermitențele inerente lui. Răul, suferința, nedreptatea etc., se transformă treptat în contrariile lor, fiind în ultimă instanță pași spre progres.

În înțelegerea raportului dintre necesitate și libertate, pașoptiștii depășesc limitele impuse de materialismul mecanicist.

Implicitarea conștientă a individului uman în textura procesului istoric restrînge sensibil sfera de acțiune a providenței, mărind corespondator gradul de libertate. „Dar pentru că este o providență care păstrează ordinea creației și care dirigează faptele omului — scrie Bălcescu — prin aceea nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității, prin aceea nu se stinge libera lui voință”.¹⁷

Este în acest text bălcescian o respingere târă echivoc a fatalismului în favoarea libertății umane. Acțiunile omului și ale popoarelor se realizează poate „suh ochiul providenței”, dar fără determinare transcendentală, pentru că divinitatea nu intervine în mersul natural al lucrurilor lăsând omului — înzestrat cu rațiune și voință — posibilitatea opțiunii.

Termenul de „providență” are la pașoptiști, ca și la istoricii francezi, înțelesul de necesitate și nu un sens mistic. Pentru toți aceștia providența este imanentă lumii, este însăși raționalitatea intrinsecă a istoriei. Providența nu fixează decât punctele de plecare și de sosire, respectiv fazele esențiale ale mersului istoriei, consideră Bălcescu și Kogălniceanu, concordant cu Barante.

În rest omul — căruia providența nu i-a înlănțuit nici fapte și nici voință —, alege din evantaiul de posibilități, aflate în sferă de orice determinare transcendentală.

Istoricii francezi ai Restaurației (Guizot, Cousin ș.a.) consideră providența care guvernează umanitatea drept „suma legilor istorice și naturale”¹⁸. Cu o asemenea semnificație, ideea de providență și delimităea transanst de ideile de soartă și destin cu care operează concepțiile fataliste.

Fatalitatea este o forță oarbă, irațională care predetermină evenimentele și acționează implacabil asupra omului neputincios în fața ei. Dimpotrivă, providența dirijează omenirea spre un scop rațional. Fatalitatea se distinge apoi prin aceea că acționează ca o voință metafizică, incognoscibilă pe cînd omul, după cum afirmă Bălcescu citîndu-l pe Cantu, poate pătrunde cu rațiunea (mîntea) să secretele providenței¹⁹.

Determinismul istoric este însotit la pașoptiști, ca și la istoricii francezi amintiți mai sus, cu ideea responsabilității morale a omului și popoarelor. În vreme ce fatalitatea conduce inevitabil la resemnare și pasivitate, providența îndeamnă la acțiune în consens cu „misia” pe care a rezervat-o fiecărui om și popor. Mai mult, dacă providența dă o misie, acordă și mijloace adecvate pentru realizarea ei, cred pașoptiștii noștri.

Cercetătorii pașoptismului (P.Cornea, V.Cristian, P. Teodor, Al. Zub ș.a.), au remarcat faptul că noțiunea de „misie” respectiv de „solie”, deși de factură providențialistă, a jucat un rol pozitiv în acea vreme, însuflarend lupta forțelor progresiste din țările române. Acest apriorism istoric, care decurge din conceperea cu mult optimism a evoluției progressive a omenirii — în cazul nostru a poporului român —, ca împlinire inexplicabilă a unei „misi” (Bălcescu, D.Brătianu, C.A.Rosetti etc.) sau „solii” (Kogălniceanu), este una din trăsăturile concepției istoriografice pașoptiste.

Mit fundamental al gîndirii romantice, conceptul de „misie”, desemnînd punctul de incidentă dintre uman și divin, a fost preluat de gînditorii români din diverse curente filosofice și ideologice de mare influență și răspindire în epocă, îndeosebi din contactul cu operele lui Lamennais, Michelet și Mazzini.

Ideea de misie (solie), adică de dezvoltare preordonată de providență, nu șeuează la nici unul din gînditorii noștri în spiritualism, ci apare cu sensuri perfect raționaliste. Fiecare nație, ca și orice om, are de îndeplinit pe pămînt — cred pașoptiștii — , o misie, o solie, fixate pe providență sub forma unei vocații originare și prefigurind un destin care se realizează prin activitatea umană continuă și tenace. Principiu transcendental, misia se obiectivează deci în viziunea pașoptiștilor fără intervenția providenței,umanitatea fiind și la ei, ca și la G. Vico, opera ei înseși, fiecare națiune creîndu-și propria istorie.

Recursul gînditorilor pașoptiști, în frunte cu Kogălniceanu și Bălcescu, la providență, distonînd de cele mai multe ori cu sensul rațional al ideilor expuse, se explică prin influențele unui limbaj mesianic, impregnat cu un colorit mistic, propriu marilor istorici ai epocii precum J. Michelet și F. Quinet sau lui Lamennais, pe care pașoptiștii i-au acceptat în atmosfera explozivă care a precedat revoluția, dar și prin tradițiile spirituale ale poporului român care, fără a fi servit religiei — în sensul deplin al termenului — , dovedea o mare sensibilitate pentru categoriile sacrului și biblicului.

În acest fel, invocarea divinității de către pașoptiștii români rămîne în esență la un nivel declarativ, avînd mai mult rolul de a ciștiga audiență la masele largi, ghidate în vîltoare evenimentelor revoluționare prioritar de acel instinct simplu, elogiat de Bălcescu pe urmele lui Michelet, iar nu de înțelesul abstract al conceptelor, destul de vagi în terminologia săracă a epocii. De aici predilecția pentru imagini, personificare și alegorie care caracterizează limbajul pașoptist, cu deosebire la Heliade și C. A. Rosetti.

Pașoptiștii, care au cunoscut misticismul revoluționar la sursă, l-au incorporat firesc, ideologiei lor.

„Proclamația de la Islaz”, act fundamental al revoluției române de la 1848, este puternic străbătută de mesianismul providențialist caracteristic nu numai stilului lui Heliade, ci și celorlalți pașoptiști. Apropierea lui Bălcescu de stilul mazzinian, factura lamennaisiană a „Cîntării României”, atribuită în posteritate cînd lui Bălcescu, cînd lui Alecu Russo, retorismul romantic a lui C. A. Rosetti iată numai cîteva aspecte ale influenței stilistice exercitatate dinspre isotriografia romantică asupra istorismului pașoptist.

Din spațiul istoriografiei germane, înrîvriri directe la unii, mediata la alții din pașoptiști, au venit de la Savigny și Ranke, operind îndeobsebi asupra lui Simion Bărnuțiu și Al.Papiu Ilarian — explicabil prin contactul pașoptiștilor transilvăneni cu spațiul de cultură german — ,dar nu l-au ocolit nici pe Kogălniceanu, aflat în deceniul patru al secolului trecut la studii, în Germania, în mediul dominat de personalitatea celor doi gînditori. În același timp, sunt detectabile influențe indirekte hegeliene prin intermediul lui Gans, editorul operei lui Hegel.

Se afirmă îndeobște că Kogălniceanu a împrumutat crezul său istorografic de la Ranke, recunoscut fiind ca preocupat prioritar de autenticitatea reconstrucției istorice, impunînd istoricului, ca normă, obligația de a reda faptele „aşa cum au fost”²⁰.

Încercarea istoricului român de a pune în acord imperativul obiectivității cu militantismul demonstrează realismul politic al acestuia, poziția sa mai adecvată cu evoluția practicii istoriografice, în care cerința

preconizată de Ranke se dovedește iluzorie. În practică Kogălniceanu este mai apropiat de istoricul rus Karamzin decât de Ranke, după cum pe bună dreptate au relevat D.Popovici și Al.Zub. De altfel, Karamzin se dovedea în lucrările sale mai concordant cu preocupările istoricilor noștri decât istoricul german adept al fidelității tratării factologice, fapt evidențiat și de circulația unor pârji din cea mai importantă lucrare a sa *Istoria statului rus* (12 volume, 1816–1829) în cultura română a epocii, din care Bălcescu și A.T.Laurian au tradus și publicat fragmente în „Magazin istoric pentru Dacia” (1846).

Mai aproape de Ranke, care cere în mod explicit concentrarea trăvaliului istoric pe expunerea nudă a faptelor, evitând orice comentariu sau interpretare, se situează istoricii transilvăneni Al.Papiu Ilarian și A.T.Laurian. Iluzia că renunțarea la judecările evaluative, la critică și interpretare, asigură prin ea însăși obiectivitatea, au nutrit-o uneori și aceștia, crezind că faptele vorbesc de la sine. Declarațiile de principii ale celor doi istorici sunt revelatoare în acest sens.

Prezentind metoda pe care a adaptat-o pentru scrierea istoriei sale, Papiu Ilarian consideră că opera sa întrunește calitatea obiectivității, întrucât a prezentat faptele aşa cum s-au întîmplat, fără să adauge nimic și fără să critice, exceptând cazurile în care a fost absolută nevoie: „Dar... am lăsat pretutindeni ca faptele să vorbească ele de la sine și am produs în tot locul documente spre întărirea lor”²¹.

Aceeași metodă și-o revendică și A.T.Laurian: „În toată această lucrare ne-am terit întradins d-a amesteca subiectivitatea noastră și am lăsat mai mult să vorbească faptele, care iarăși în respectul expoziției, un sint decât o excerpțiune din documentele vulgare”²².

Tot din spațiul culturii germane — de data aceasta din filosofia lui Kant — este preluată de către pașoptiștii transilvăneni ideea omului ca valoare supremă. Afirmația se susține prin cerința proclamată cu tărie de aceștia, aceea de a privi omul oriunde și întotdeauna, numai ca scop și nu ca mijloc. O spune explicit Barițiu încă în 1839: „Niciodată nu apăsa pe om spre a-l face numai unealtă și mașină oarbă. Acela nu e vrednic a se numi om, carele mai mult vrea a se folosi cu oamenii decât a folosi el altora”²³.

Istoriografia pașoptistă s-a structurat, deci, sub înriurirea unor ideologii străine. Dar aceste ideologii nu au fost preluate numai în spațiul culturii noastre, ci în aproape intreaga Europă, căci prin ceea ce au avut ele mai valoros corespundeau tendințelor logice ale dezvoltării în epoca respectivă. Acționând în sensul determinismului istoric — cum bine a observat Eugen Lovinescu —, pașoptiștii au pus transformările ce trebuiau realizate sub scutul unei autorități spirituale de tip universal. Ei au asimilat și incorporat în concepția lor doar acele idei, tendințe și valori potrivite necesităților și realităților autohtone, care concordau cu particularitățile naționale specifice, concret-istorice de la noi.

Contactul pașoptiștilor cu istoriografia romantică franceză îndeosebi, dar și cu germană și italiană, a contribuit la cristalizarea și amplificarea unor tendințe și atitudini care existau în conștiința epocii, izvorite din cealățile naționale românești. Receptivi la valorile pentru care pleda epoca, pașoptiștii le-au asimilat de pretutindeni trecindu-le printr-un filtru propriu, național. Că ei au preluat concepții argumentate și chiar

forme de expresie este, desigur, tiptică, să cum afirmă Paul Cornea, cercetător avizat al pașoptismului, „adevărata originalitate crește numai pe un sol irigat de o profundă cultură, nici o creație nu se poate realiza în izolare de curentele spirituale ale vremii și fără să absoarbă din experiența anterioară a omenirii”²⁴.

Ceea ce G.Zane — renumit exeget al operei bâlcesciene — spunea despre Bâlcescu²⁵, este valabil pentru toți pașoptiștii noștri. Ei nu au intrat și nu s-au infundat nici unui model, descoperindu-și în istoriografia occidentală propria gîndire, izvorind din realitățile românești.

Pe de altă parte, pașoptiștii nu au receptat doar, ci au și dat epocii, contribuțiiile lor de filosofie a istoriei situîndu-se la nivelul teoretic posibil la noi și în cultura europeană. Prin Bâlcescu, Kogălniceanu, Bârnuțiu — atât de adekvat numit „europeanul Bârnuțiu” de către D.D.Roșca — și Al.Papiu Ilarian, istoriografia română a intrat decis în dialog cu istoriografia și teoria socială europeană, franceză și germană mai ales. Că acest dialog nu-a ost unilateral, ci profitabil pentru ambele părți, ne-o dovedește preluarea unui substanțial material faptic privitor la dezvoltarea social-economică a țărilor române de către istoricii străini care neau cunoscut țara și îndeosebi Elias Regnault, prin intermediul căruia ideile gînditorilor noștri cunoscute de către Karl Marx. Datorită faptului că la noi exista un material inedit de viață social-economică, ce a putut genera interpretări originale în plan istoriografic și filosofic, structurile socio-economice românești au devenit, prin intermediul celor mai valoroase lucrări ale pașoptiștilor, obiect de reflecție pentru gîndirea europeană din domeniul. În același timp, elaborind, în urma unei aprofundate studieri a relațiilor de proprietate la români, teza apariției serbiei pe cale pur economică, Nicolae Bâlcescu, și cu el istoriografia română,iese de sub impactul doctrinelor europene care explicau Serbia prin teza cuceririi, aducînd astfel un element de certă originalitate în teoria socială europeană.

N O T E

¹ Augustin Thierry, *Dix ans d'études historiques*, Paris, s. a. p. 18;

² *Ibidem* p. 302;

³ B. Réizov, *L'historiographie romantique française 1815—1830*, Moscou, s. a. p. 130;

⁴ Nicolae Bâlcescu, *Puterea armată și aria militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, în Opere, I, *Scrisori istorice, politice și economice 1844—1847*, Ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, Edit. Academiei, București, 1974, p. 45;

⁵ George Barițiu, *Istoria*, în *Scrisori social-politice*. Studiu și antologie de Victor Cheres-teiu, Camil Mureșan, George Em. Marica, Edit. politică, București, 1962, p. 88;

⁶ Mihail Kogălniceanu; *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională*, în Opere, II, *Scrisori istorice*, Text stabilit, studiu introductiv și comentarii de Alexandru Zub, Edit. Academiei R.S.R., București, 1976, p. 394;

⁷ Ernst Cassirer, *La philosophie des Lumières*, Fayard, Paris, 1970, pp. 223—224;

⁸ Apud B. Réizov, *op. cit.* pp. 126—127;

⁹ Nicolae Bâlcescu, *Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*, în *op. cit.*, p. 95;

¹⁰ Cf. B. Réizov, *op. cit.* p. 174;

¹¹ C. A. Rosetti, *Jurnalul meu*, Ediție îngrijită și prefațată de Marin Bucur, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 345;

¹² Apud Jean Erhard, *L'Historie*, Armand Collin, Paris, 1964, p. 36.

- ¹³ Cf. Georges Gusdorf, *Les sciences humaines et la conscience occidentale*, tom VI: *L'avènement des sciences humaines au siècle des lumières*, Payot, Paris, 1973 p. 427;
- ¹⁴ Frédéric Schlegel, *Philosophie de l'histoire*, tom II, Paris, 1836, p. 226;
- ¹⁵ *Ibidem*
- ¹⁶ Nicolae Bălcescu, *Români supl Mihai Voevod Vileazul*, în *Opere*, II, Edit. Academiei, Bucureşti, 1986, p. 12;
- ¹⁷ *Ibidem*
- ¹⁸ Cf. B. Rézov, *op. cit.* p. 479;
- ¹⁹ Cf. Nicolae Bălcescu, *op. cit.*
- ²⁰ Apud Adam Schaff, *Istorie și adevăr*, Edit. politică, Bucureşti, 1982, p. 121;
- ²¹ Aleandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, ed. II, Viena, 1858, tom II, pp XIV—XV
- ²² August Treboniu Laurian, *Istoria Românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre*, ed. IV, Bucureşti, 1873, p. 3;
- ²³ George Barițiu, *Omul*, în *op. cit.*, p. 101;
- ²⁴ Paul Cornea, *Nicolae Bălcescu și problemele filosofiei istoriei*, în *Oamenii începutului de drum*, Edit. Cartea Românească, Bucureşti, 1974, pp. 115—116;
- ²⁵ G. Zane, *Prefață la N. Bălcescu, Opere* vol. I, *Ed. cit.* pp. 8—9.

INTERFÉRENCES EUROPÉENNES DANS LA PENSÉE HISTORIQUE ROUMAINE DE 1848

Résumé

L'étude se propose l'investigation du climat historiographique dans lequel s'est constituée la pensée philosophico-historique des penseurs roumains de 1848, mettant en évidence tant les sources et les méthodes auxquelles se rapportent ceux-ci, que l'originalité de leur démarche dans ce domaine.

Pendant la cinquième décennie du siècle passé, quand la formation intellectuelle de la plupart des penseurs roumains se perfectionne, chez nous l'influence romantique française était dominante.

L'auteur analyse plusieurs interférences entre la conception de Thierry, Michelet, Quinet etc. et celle des penseurs roumains, notamment de Bălcescu.

De même, on relève l'influence de Herder, Hegel, Schlegel, Ranke, Canti sur nos penseurs de l'époque en question concernant des questions comme la place du Moyen Âge dans l'histoire, le rôle de la Providence, l'objectivité de la connaissance historique, etc.

L'auteur souligne le fait que le rapport des penseurs roumains de 1848 avec l'historiographie française, allemande et italienne a contribué à la cristallisation et au développement de certaines tendances et attitudes qui subsistaient dans la conscience de l'époque, résultées des réalités nationales roumaines.

La conclusion de l'étude relève le fait que les penseurs roumains de 1848 n'ont pas imité et qu'ils ne se sont pas subordonnés aux modèles étrangers en découvrant dans l'historiographie occidentale leur propre pensée.

Ainsi, l'identification des sources et des influences ne réduit pas la valeur et l'originalité de l'œuvre des penseurs roumains de 1848, elle la met en évidence d'une manière saisissante.

D O C U M E N T A R

CONTRIBUTIA BIROULUI PENTRU SERVICII STRATEGICE (O.S.S.) AL S.U.A. LA VICTORIA NAȚIUNILOR UNITE (1941—1945)

I. O.S.S. ȘI MIȘCĂRILE DE REZISTENȚĂ DIN BALCANI (1941—1945)

NICOLAE DASCĂLU

Un rol deosebit în obținerea victoriei Națiunilor Unite în anii celui de-al doilea război mondial l-au avut serviciile secrete, însărcinate cu purtarea „războiului invizibil”. În rindul acestor organisme s-a aflat și Biroul pentru Servicii Strategice (Office of Strategic Services, O.S.S.) care a fost creat în iulie 1941 de către administrația Roosevelt cu scopul de a organiza acțiuni de spionaj, contra-spionaj, sabotaj și propagandă subversivă pe teatrele de război în care se aflau trupe americane: în Europa, în Africa, în Oriental Apropiat și în Extremul Orient. Referindu-se la activitatea de ansamblu a O.S.S., generalul Donovan, care a fost în întreaga perioadă directorul organismului aprecia că acțiunile specifice desfășurate au grăbit victoria militară împotriva puterilor Axei și au contribuit la dezvoltarea conceptului de „război subversiv”.

Crearea O.S.S. a generat „geozia” organismelor americane de spionaj și contra-spionaj deja existente: Biroul Federal de Investigații (F.B.I.), serviciul de informații al armatei (Military Intelligence Division și cel al marinei (Office of Naval Intelligence). Dar în special F.B.I. a ridicat o serie de obiectiuni legate de atribuțiile și competența O.S.S., așa încât activitatea acestuia din urmă a fost limitată la anumite zone geografice. O directivă prezidențială interzicea anume acțiuni de spionaj sau contra-spionaj ale O.S.S. în emisfera vestică. Raporturile O.S.S. cu serviciile de informații militare americane au evoluat însă în termeni pozitivi. Un curs similar a urmat relația cu serviciile secrete britanice și în special cu Special Operations Executive (S.O.E.).

Cu sprijinul direct al președintelui Roosevelt, Biroul pentru Servicii Strategice a devenit treptat un organism puternic, capabil să îndeplinească misiuni foarte complexe. Creșterea efectivelor reflectă pregnant acest curs: în iulie 1942 O.S.S. avea 2.000 de oameni, cu cartierul general la Washington și cu baze la Londra, la Cairo și în China; după doi ani și jumătate, în decembrie 1944, O.S.S. dispunea de 13.000 de oameni dintre care 5.500 activau la cartierul general sau la diversele centre din S.U.A. De precizat faptul că personalul ce se afla pe teritoriul național se ocupă de pregătirea diverselor acțiuni, majoritatea fiind analiști, instrucțori și cădri de comandă.

După o perioadă destul de lungă de căutare a formelor organizaționale adecvate cerințelor războiului total, în ianuarie 1943 structurile O.S.S. s-au cristalizat și s-au menținut, doar cu mici modificări, pînă la dizolvarea organismului, în octombrie 1945. După luna ianuarie 1943 asadar, O.S.S. a avut cinci mari secțiuni: 1. Biroul directorului și Serviciul tehnic central; 2. Serviciul de informații, condus de un director-adjunct, și care îngloba mai multe secții: Cercetare și analiză; Contra-spionaj (X-2); Naționalități străine; Cenzură și documente; 3. Operațiile războiului psihologic, coordonate, de asemenea, de un director adjunct formau un alt mare serviciu ce îngloba secțiile: Operații speciale; Operații morale propaganda subversivă; Grupuri operaționale (unități de comandă); Unitatea maritimă (organiza infiltrarea agenților pe calea apei, pe teritoriu inamic); Biroul proiectelor speciale (pregătea arme specifice războiului secret) și Unitatea de experiențe pe teren (verifica și testa asemenea arme speciale). Ultimele două mari secțiuni erau: 4. Școli și antrenament; 5. Serviciile administrative. Această structură, care a fost rodul unor îndelungate căutări și care reflectă necesitățile războiului total, relevă pe deplin complexitatea atribuțiilor O.S.S.: spionaj, contra-spionaj, sabotaj, propagandă subversivă ("black propaganda").

Istoria oficială a O.S.S., elaborată în 1949 în urma unei directive prezidențiale, consacrá mai multe sute de pagini evoluției structurilor organizației¹. Alte sute de pagini din acest amplu

document depozitat la Arhivele Naționale din Washington, reconstituie activitatea propriu-zisă a organizației de-a lungul celui de-al doilea război mondial. În acest context se înscriu și acțiunile organizate de O.S.S. în Balcani în strânsă cooperare cu mișcările de rezistență locale. Adesea în cooperare și cu S.O.E. britanic, Biroul pentru Servicii Strategice al S.U.A. a furnizat mișcările de rezistență din Albania, Grecia și Iugoslavia arme, muniții și echipamente diverse, a organizat multiple acțiuni de sabotaj sau de propagandă subversivă ce viza moralul trupelor germane din zonă². De asemenea, imediat după declanșarea eliberării Balcanilor de sub ocupația germană, O.S.S. a trimis echipe complexe în unele capitale balcanice (Atena, București, Sofia, Tirana și Belgrad) pentru îndeplinirea unor multiple misiuni³. În cele ce urmează vom schița tabloul acțiunilor O.S.S. în Balcani în baza istoriei oficiale a organizației.

*

Ocupația inamică a generat în *ALBANIA* o puternică mișcare de rezistență care însă era divizată în mai multe grupări. Un rol deosebit în organizarea luptei de liberare națională a poporului albanez l-a avut Frontul de Eliberare Națională (F.E.N.) ale cărui baze au fost puse la Conferința de la Peza din septembrie 1942 inițiată de Partidul Comunist Albanez. Sub conducerea F.E.N. s-au creat detasamente de partizani în întreaga țară și a început eliberarea unor zone aflate pînă atunci sub controlul Axei. La sfîrșitul anului 1942 guvernele Statelor Unite, Uniunii Sovietice și Marii Britanii, au recunoscut *de facto* Frontul de Eliberare Națională. Imediat după aceasta O.S.S. a stabilit contacte cu conducerea F.E.N. după care a urmat furnizarea de armament și muniții ca și trimiterea, consecutivă, a cinci echipe de agenți pentru culegerea de informații militare.

În luna noiembrie 1943 baza O.S.S. de la Cairo a trimis în Albania prima dintre cele cinci echipe care a început să activeze în cooperare cu unitățile Armatei de Eliberare Națională organizată de F.E.N. Echipa, cu numele de cod „Tank”, a debărcat pe coastă și s-a instalat într-o peșteră din apropiere litoralului. Cu ajutorul rezistenței locale a fost creată o rețea de informații iar datele culese erau transmise prin radio la noua bază O.S.S. creată la Bari imediat după capitularea Italiei și înaintarea trupelor aliate în peninsula. Aceeași echipă O.S.S. a organizat și evacuarea a 26 de aviatori aliați căzuți pe teritoriul albanez în timpul executării unor misiuni de bombardament. În luna februarie 1944, în urma unui raid german în zonă, echipa „Tank” a fost nevoită să se retragă.

Locul a fost luat de o altă echipă (nume codificat „Bird”) care a acționat pe coasta albaneză în luniile martie-iulie 1944. Avind sprijinul unităților de partizani, această echipă a cules multiple informații cu caracter militar și economic și a asigurat primirea altor trei echipe O.S.S. (una în martie 1944 iar celelalte două în iulie 1944) care s-au instalat în alte zone. Imediat după începerea retragerii germane, în octombrie 1944, una din aceste echipe O.S.S. a intrat în Tirana. Celelalte două echipe au acționat în nord-estul Albaniei, pînă în februarie 1945, culegînd informații militare.

Așadar, în intervalul noiembrie 1943 – februarie 1945, O.S.S. a organizat în Albania acțiuni de spionaj și a furnizat armament rezistenței locale. Acțiunile nu au avut o amplitudine prea mare din două cauze: dificultatea de a găsi agenți cunoștători ai limbii albaneze (în final s-au recrutat asemenea agenți din rîndul americanilor de origine albaneză) ca și datorită curenței mijloacelor de transport: există o lungă listă de priorități pentru transporturile aeriene, cele maritime durau mult, iar britanicii, care în baza unui acord furnizau navele necesare, ridicau tot felul de piedici în dorința de a avea controlul asupra tuturor acțiunilor O.S.S. în Balcani.

De o mai mare amplitudine și complexitate au fost acțiunile O.S.S. în *GRECIA*. De la prima echipă O.S.S. debărcată în Grecia cu ajutorul unui submarin britanic (august 1943) și pînă în noiembrie 1944, la declanșarea războiului civil, O.S.S. a trimis pe teritoriul ellen peste 300 de agenți secreți. Marea majoritate a acestora au fost parașutați, pornind de la bazele din Italia, sau transportați pe cale maritimă (plecînd din Italia sau din Turcia, cu aceasta din urmă existînd un acord secret în acest sens). Toate acțiunile americane din Grecia au fost pregătite în strînsă cooperare cu britanicii în baza unui acord încheiat în luna noiembrie 1942. În sfera spionajului s-a ajuns la o strînsă coordonare cu acțiunile inițiate de faimosul Intelligence Service britanic care a furnizat arme, bani și documente pentru agenții americanii. Dar în ceea ce privește realizarea efectivă a unor operații, americanii au refuzat orice control englez. Prin urmare, agenții americanii au putut acționa eficace în zone ca Evros, Tesalia de est, Corfu sau Eubeca, în care britanicii nu erau prezenți.

De asemenea, pentru aceste acțiuni O.S.S. a cooperat cu serviciul de informații al guvernului ellen aflat în exil. În acest fel a fost posibilă recrutarea personalului pentru Biroul Grecia al bazei O.S.S. de la Cairo, care a organizat toate acțiunile, precum și recrutarea de agenți.

În schimb, O.S.S. a furnizat guvernului elen în exil informații selective privind situația din Grecia.

Marea majoritate a agenților O.S.S. care au acționat în Grecia au fost recruteți din Egipt și doar cîțiva au fost aduși direct din S.U.A. Pregătirea celor selecționați s-a făcut mai ales la Școala de antrenament a S.O.E de la Ras el Kanayas (aflată lîngă Cairo). Programul de instruire includea: un curs de engleză, de nouă zile, pentru agenții greci; cunoașterea organizării militare inamice; tehnica elaborării rapoartelor; acoperirea în cursul misiunilor; codificarea mesajelor; orientarea pe hartă; metode de evadare și securitate; lupta corp la corp; instrucția focului etc. Un număr de 68 agenții O.S.S. au fost pregătiți la Școala de antrenament de la Ramat David, în Palestina, unde se efectua și antrenamentul pentru lansarea cu parașuta în timp de noapte. După terminarea stagiuului de instruire intensivă se efectua o scurtă perioadă de antrenament radio în diverse orașe egipțiene în condițiile unei misiuni reale. Agenții erau apoi instruiți pentru o misiune anunț și așteptau ivirea posibilității de transport.

Ca și în cazul Albaniei, acțiunile O.S.S. din Grecia au fost serios handicapate de carentă mijloacelor de transport. O.S.S./Cairo a încercat, fără succes, să creeze o unitate de transport proprie. În absența acesteia trebuia așteptat rîndul pe lista Serviciului balcanic al Forțelor Aeriene Britanice sau se pregăteau curse pe cale maritimă. Au fost achiziționate o serie de mici nave grecești, cu motor, care făceau circa 40 de zile de la Alexandria pînă în insulele grecești. Calea era mai scurtă din Italia iar după 1944 s-a ajuns la un acord cu poliția secretă turcă pentru infiltrarea de agenți americani pe uscat sau pe mare, pornind din diverse orașe turcești.

Peste 80 de agenți O.S.S., grupați în 30 de echipe speciale, s-au ocupat de culegerea de informații secrete pe teritoriul Greciei. La un moment dat, pe teritoriul elen acționau în jur de 20 de echipe dintre care 5 funcționau ca puncte de sprijin pentru operațiile rezistenților greci. Încă din septembrie 1941, din inițiativa partidului comunist, a fost constituit Frontul Național de Eliberare (E.A.M.). În anul următor, 1942, s-au creat și Uniunica Națională Democratică Greacă (E.D.E.S.) și Mișcarea de Eliberare Națională și Socială (E.K.K.A.). Sub conducerea directă a E.A.M. s-a format Armata Populară Greacă de Eliberare (E.L.A.S.) care a declansat o serie de acțiuni împotriva ocupanților. Prin urmare, patru (din cele cinci) echipe O.S.S. de sprijin era atașate pe lîngă detașamentele E.L.A.S. ce activau în Tracia, Peloponez și Eubeea. Alte 18 echipe americane se ocupau de culegerea de informații militare în Atena și Salonic, precum și în Dodecanez, în Corfu și în cîteva insule din Egee.

Dintre echipele americane însărcinate cu spionajul, un mare succes l-a înregistrat cca stabilită în zona portului Volos (echipă cu numele codificat „Horsebreeders”). În scurt timp a fost creată o rețea locală ce îngloba peste 500 de membri care acționau în toată Tessalia de nord. Între altele a fost urmărit și traficul naval german pe ruta Pireu-Salonici iar informațiile transmise prin radio au fost utilizate de bombardierele aliate pentru blocarea circulației în Egee. Succesele echipei „Horsebreeders” au demonstrat eficacitatea cooperării O.S.S. cu rezistența locală.

În domeniul propagandei subversive, secția Operații morale a bazei O.S.S. din Cairo a urmărit și în Grecia terorizarea psihică a garnizoanelor germane, descurajarea colaborării unor greci cu inamicul și desigur stimularea mișcării de rezistență. Un rol important a revenit postului de radio al O.S.S., de la Cairo, care transmitea pentru Balcani, inclusiv în greacă, de patru ori pe noapte. Iar în august 1944, în cadrul programului de cooperare cu poliția secretă turcă, s-a instalat la Izmir un alt post de radio, denumit „Boston”, care a fost folosit pentru „intoxicarea” serviciilor secrete germane. Acestea au localizat de altfel postul și în cadrul unei acțiuni speciale au încercat să-l distrugă, dar fără succes. Prin urmare, germanii au inițiat apoi bruierarea sistematică a acestui post care a transmis pînă în octombrie 1944 cîte săse emisiuni pe zi dedicate special Greciei.

Serviciul Operații morale a mai trimis diverse misiuni pe teritoriul elen pentru a distribui materiale de propagandă: un ziar redactat, în greacă, special pentru mișcarea de rezistență; manifeste; scrisori falsificate, în germană, cu adrese reale, cu știri demoralizante etc. Răspîndirea de zvonuri false a fost o altă modalitate de acțiune. Așa de exemplu, după răpirea generalului german Kreipe de către Intelligence Service, agenții americani au lansat zvonul că acesta s-a predat de fapt ca un semn de protest față de continuarea luptelor în Creta. Iar asasinarea generalului german Krech a fost prezentată ca fiind opera Gestapoului care l-ar fi prins în timp ce încerca să ajungă la un submarin britanic.

Și în sfera operațiilor speciale s-au înregistrat unele rezultate semnificative. Astfel se poate cita aruncarea în aer a două poduri pe linia ferată pe care treceau transporturile de crom din Turcia spre Reich. Este vorba de podul de la Alexandropolis, atacat și aruncat în aer în mai 1944 de 2 agenții americani ajutați de 50 de partizani greci și de podul de la Svilengrad (pe teritoriul bulgar) distrus de 3 agenții americani cu sprijinul a 170 partizani eleni. Secția Operații speciale a trimis în Grecia 25 de agenții în perioada septembrie 1943 — octombrie 1944.

Toți aceștia au acționat în strînsă legătură cu detașamentele E.A.M. în timp ce britanicii cooperau mai ales cu unitățile create de E.D.E.S.

În paralel s-a organizat aprovizionarea cu armament a rezistenței elene. În octombrie 1943 ateriza pe o pistă improvizată primul avion cu armament, descărcat imediat de patrioți. Cu ajutorul partizanilor s-au organizat patru asemenea piste secrete folosite pentru aprovizionare și evacuare a aviatorilor aliați.

Din primăvara anului 1944, cind retragerea germană din Grecia era evidentă, O.S.S. a organizat cea mai amplă acțiune de sabotaj: impiedicarea evacuării unităților din Wehrmacht. Operația, denumită „Sinashem”, a reunit 190 de agenți americani grupați în echipe de 3 pînă la 15 oameni și a fost declanșată în septembrie 1944. În strînsă legătură cu partizanii greci, agenții americanii au aruncat în aer peste 7 km. din linia de cale ferată ce legă Salonicul de Atene, au atacat 14 trenuri germane, au distrus 15 poduri și 61 camioane, au scos din luptă circa 2.000 de soldați inamici. Un aspect inedit al acțiunilor O.S.S. pe teritoriul elen l-a constituit crearea unui spital al partizanilor sub conducerea unui medic stomatolog american. Acest spital avea în primăvara lui 1944 echipament, în bună parte parașutat, care era transportat pe 134 catiri și reunea 4 medici americani, 4 sovietici, 5 greci și 1 italian.

Extrem de complexă a fost și activitatea O.S.S. în IUGOSLAVIA unde, se aflau 15 divizii germane. Pentru Aliati era de maximă importanță ca aceste mari unități germane să fie menținute pe loc și nu dislocate pe frontul din Italia. Echipe O.S.S. aparținând de serviciile Operației speciale, Informații secrete și Operații morale au fost atașate pe lîngă diverse unități de partizani cu misiunea de a culege informații privind dislocarea trupelor germane, de a organiza acțiuni de sabotaj etc. Inițial O.S.S. a avut echipe atât pe lîngă partizanii lui Tito cât și pe lîngă cetnicii lui Mihailović. Chiar primii americani ajunși în Iugoslavia au realizat că partizanii erau mai bine organizați și mai eficienți în lupta antermană. Partizanii nu au fost dispusi să accepte cadre de comandă americane dar insistau în cereri de armament și cooperau în acțiuni efective de luptă cu agenții O.S.S. În consecință, conducerea O.S.S./ Cairo a decis că acțiunile din Iugoslavia să fie limitate în esență la culegerea de informații.

În august 1943 primii agenți americani erau trimiși la diverse unități ale rezistenței iugoslave, în timp ce englezii erau prezenți încă din 1941. De altfel mult timp echipele O.S.S. au fost subordonate misiunii militare engleze. Era vorba doar de echipele trimise de secția Operației speciale în vreme ce altele pregătite de Informații secrete au acționat independent. Generalul Donovan, sosit în inspecție la Cairo în noiembrie 1944, a perfectat un acord cu britanicii care au acceptat ideea unor comunicări complet independente ale agenților americanii din Iugoslavia. De altfel, încă din luna septembrie a același an a fost creată Misiunca militară americană pe lîngă mareșalul Tito, Misiune care avea în subordine tot personalul militar american aflat în Iugoslavia.

Cele dintii echipe O.S.S. independente, avind stații de radio proprii și aparținând de Informații secrete, au fost lansate pe calea aerului în scara zilei de 26–27 decembrie 1943 în condiții dramatice. Echipa „Alum”, formată din 7 oameni, a fost parașutată din eroare peste o tabără ușașă și a scăpat cu mare dificultate doar în condițiile în care fasciștii sloveni au crescut că este vorba de o veritabilă acțiune aeropurtată aliată. Împreună „Amazon” – cealaltă echipă lansată tot atunci –, „Alum” a cules un mare număr de informații cu caracter militar: a localizat mai multe baterii antiaeriene germane, a identificat cîteva stații de radar din Slovenia, a depistat prezența unor unități de artillerie grea iar de la cîțiva prizonieri a cules informații prețioase privind sistemul de radar german din Austria de sud. În luna iunie-august 1944 un membru al echipei „Alum” însotit de doi partizani au trecut frontieră germană și s-au instalat în apropierea liniei de cale ferată Zidani Most-Lubljana, transmițind prin radio informații privind traficul militar. Emisiunile au început brusc la 5 august, grupul fiind probabil descoperit și lichidat de germani.

Echipele O.S.S. pregătite de secția Operației speciale, aflate în imposibilitate de a desfășura acțiuni specifice ca urmare a opozitiei partizanilor, s-au ocupat doar de aprovizionarea cu armament a acestora. În această direcție situația s-a ameliorat mai ales după capitularea Italiei (septembrie 1943) ca urmare a ocupării Dalmăciei de către unitățile de partizani. În acest fel a fost posibil ca în locul unor transporturi ocazionale să se organizeze aprovizionarea fluentă pe cale maritimă. Între Italia și Insula Vis, din apropierea coastei dalmate, a fost organizată o linie de transport de mare eficiență. Operația a fost condusă de O.S.S./Bari pînă în ianuarie 1944 cind britanicii au preluat controlul acțiunii. În intervalul octombrie 1943 – ianuarie 1944 O.S.S. a organizat 155 de transporturi pe cale maritimă ceea ce a permis aducerea a 11.637 tone de armament și muniție, transportarea a 2.000 de partizani în Italia pentru instruire și evacuarea a 700 de răniți, precum și a 20.000 de civili din rîndul rudelor-partizanilor. Se apreciază că armamentul furnizat de O.S.S. a permis înarmarea a 30.000 de partizani la care se adaugă cei 2.000 instruiți și echipați în Italia.

De aici și importanța deosebită a bazei din Insula Vis apărăță chiar cu prețul unor mari sacrificii: în decembrie 1943 efectivele a trei divizii germane (1 de munte și 114 și 755 de infanterie) au început operația de ocupare a Dalmatiei dar insula a fost apărăță de o brigadă de partizani, de comandanți englezi, precum și de 211 agenți O.S.S. Având și sprijinul aviației strategice americane, insula Vis a fost menținută de forțele menționate. De asemenea, grupuri operaționale americane, cu sprijinul unor unități de partizani, au atacat și nimicit garnizoanele germane din cîteva insule situate în apropierea coastei dalmate (Solta, Brac, Hvar și Korcula) și au efectuat raiduri în insulele Mljet și Lagosta. La acțiunea din Insula Solda, de exemplu, au participat 450 de partizani și 150 agenți americani.

În luna octombrie 1944 pe lîngă unitățile de partizani acționau 15 echipe O.S.S. care grupau peste 50 de agenți care se ocupau cu culegerea de informații. În afara acestei misiuni, din martie 1944 echipele respective au început să asigure și coordonarea cu escadrile de bombardament din 15 U.S. Air Force care și aveau bazele în Italia. Intervenția directă a aviației americane a avut un efect moral deosebit pentru partizani. Un exemplu în acest sens: la 25 mai 1944 mari forțe germane au atacat Cartierul general al mareșalului Tito de la Drvar; cum situația devinea tot mai critică, la 27 mai Tito a solicitat sprijinul aerian aliat iar la 28 mai și în zilele următoare escadrile de B-17 și B-24 au bombardat intens gruparea germană. În acest fel a fost facilitată ofensiva partizanilor care, la 30 mai, au rupt încercuirea germană.

Mică echipă O.S.S. specializată a creat pe teritoriul controlat de partizani stații meteo iar datele înregistrate erau comunicate la Cairo de unde erau preluate de marea unitate de aviație 15 U.S. Air Force. În funcție de proghieza astfel realizată se trecea la îndeplinirea unor misiuni de luptă. În strînsă legătură cu unitatea de salvare a personalului din cadrul aceleiași mari unități aeriene s-a realizat o filieră de evacuare a aviatorilor aliați ajunși pe teritoriul controlat de partizani. În acest fel pînă la victorie au fost salvați circa 1.600 de aviatori aliați.

Secția Operații morale a utilizat în Iugoslavia metodele obișnuite de acțiune: difuzarea de afișe și manifeste (în peste 3 milioane de exemplare în final); emisiuni radio etc.

În cursul anului 1943 echipe O.S.S. au fost menținute pe lîngă partizani ca și pe lîngă cetnici dar de la începutul anului 1944 situația s-a schimbat; au fost menținute doar cele de pe lîngă unitățile de partizani, singurele care luptau efectiv și eficace contra germanilor. Abia în lunile august-octombrie 1944 o mică echipă O.S.S. (cu numele de cod „Holyard”) a fost trimisă pe lîngă cetnici pentru a se ocupa de evacuarea aviatorilor aliați ajunși pe teritoriul controlat de adepții lui Mihailović. Misiunea militară americană independentă a preluat în octombrie 1944 controlul tuturor echipelor O.S.S. aflate în Iugoslavia și împreună cu unitățile de partizani a intrat și s-a instalat în Belgradul eliberat. Aici a funcționat pînă la sosirea misiunii trimise de Departamentul de Stat. În acest fel înceța și activitatea O.S.S. în Iugoslavia,

Un alt aspect al activității O.S.S. în Balcani este legat de acțiunile „echipelor de oraș”, care au intrat în capitalele din zonă imediat după evacuarea lor de către trupele germane. La Atena, Sofia, București și Tirana agenții americani au fost primii aliați săi și la Belgrad au intrat simultan cu unități sovietice. Ajunși în orașele menționate, agenții O.S.S. au trecut imediat la acțiune, culegind informații militare sau politice, realizînd diverse acțiuni de contra-informații pentru anihilarea rețelelor de spionaj lăsată pe loc de germani, adunînd diverse documente inamice abandonate (numai de la București au fost adunate peste 400 tone de documente germane, trimise imediat, pe calea aerului, în Italia unde au fost interpretate de specialiști din secția Cercetare și analiză). De asemenea, au fost repatriați aviatorii aliați aflați pînă atunci în prizonierat în țările respective (1.200 de aviatori din România). Pe de altă parte, experți au analizat în zona Văii Prahovei, la fața locului, rezultatele concrete ale bombardamentelor aeriene asupra instalațiilor petroliere⁴.

Biroul pentru Servicii Strategice al S.U.A. a avut și legături complexe cu mișcările de rezistență din Balcani, cu cele din Grecia, Iugoslavia și Albania mai ales. În aceste țări, prin numeroase echipe specializate, O.S.S. a cules informații militare, economice sau politice, a organizat multiple acțiuni de sabotaj și desfășurat acțiuni specifice războiului psihologic, a realizat evacuarea aviatorilor aliați căzuți în zonă și altele. Deosebit de strînsă a fost colaborarea cu rezistența grecă și cu cea iugoslavă, linia urmată fiind cea a colaborării cu toate forțele antifasciste, indiferent de orientarea lor politică. Pentru această tendință este semnificativă poziția față de forțele comuniste din Grecia și Iugoslavia. În ce privește România și Bulgaria, prezența O.S.S. este legată de activitatea misiunilor trimise în capitalele celor două țări imediat după eliberare.

Legăturile O.S.S. cu mișcările de rezistență din Balcani reprezintă un capitol important din istoria acestui organisme și pune în evidență complexitatea acțiunii pe care a desfășurat-o în anii celui de-al doilea război mondial.

N O T E

¹ National Archives of the U.S.A. Washington D.C., O.S.S. file, *War Report of the O.S.S.*, prepared by History Project, Strategic Services Unit, Office of the Assistant Secretary of war, G.P.O., Washington, 1949, vol. I, 456 p.

² *Ibidem*, vol. II, p. 117–127.

³ *Ibidem*, p. 327–338.

⁴ Pentru activitatea echipei venită la București (Operațiunea „Bughouse” vezi: Nicolae Dascălu, *Une mission de l'O.S.S. en Roumanie*, în „*Revue Roumaine d'histoire*”, 1978, no. 1, p. 153–164.

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

A X-A SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ „Valori bibliofile DIN PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL—CERCETARE ȘI VALORIZARE”

Manifestare de amploare națională, cea de-a X-a Sesiune de comunicări științifice „Valori bibliofile din patrimoniul cultural național — cercetare și valorificare” a avut loc în zilele de 2 și 3 iunie 1989 la Piatra Neamț. La organizarea ei a contribuit Complexul Muzeal Județean, locul ales pentru găzduirea lucrărilor impus fiind de bogatele tradiții culturale care guvernează spiritualitatea spațiului nemțean.

Astăzi, relația dintre o întreagă pleiadă de oameni ai cărții și ținutul de sub Ceahlău e privită ca un lucru firesc, ca un fapt intemeiat și validat de istorie. De la Gavril Uric (copist din secolul XV, al cărui manuscris innobilează biblioteca Oxfordului) și pînă la genialul humuleștean, de la neobositul călător Calistrat Hogaș și pînă la prozatorul de o impresionantă anvergură care a fost Mihail Sadoveanu, numele inscrise în tabloul culturii românești se situează pe dimensiunea ei majoră. A le reaminti acum înseamnă doar o introducere în cadrul realității. Astfel motivată, sesiunea de la Piatra Neamț a fost un prilej în plus pentru cercetătorilor din numeroase instituții de cultură — Universități, Institute ale Academiei, biblioteci, muzee, oficii judecătorești pentru patrimoniul cultural național, filiale ale Arhivelor Statului — să-și expună rezultatele unui an de fructuoase investigații în domeniul bibliofilei. Cu această ocazie au ieșit la iveală noi date ținând de istoria culturii, prin care românii au contribuit la dezvoltarea fondului european de valori umaniste. Îndreptările și completările la datarea sau apartenența unor tipărituri, restituirea corespondenței între mari personalități ale culturii, reconstituirea unor biblioteci celebre, semnalarea cîtva aspecte necunoscute din activitatea vechilor tipografii, urmărirea circulației cărților prin intermediul însemnărilor păstrate pe ele sint tot atită direcții de cercetare care au fost relevante în cele cinci secțiuni de bază ale sesiunii (carte românească, cărți și manuscrise rare, bibliofilie, comunicare—restaurare). O altă secțiune, „Eminescu — Creangă”, a fost dedicată omagierii celor doi mari scriitori, la un veac de la intrarea lor în posteritate.

Deschiderea sesiunii a avut loc în sala Teatrului Tineretului și cu acest prilej au prezentat comunicări dr. Alexandru Duțu, *Cartea românească veche — expresie a unității de limbă și cultură națională*; dr. Gabriel Strempl, *Instituții și personalități nemțene*; dr. Mihai Moraru, *Eminescu și cultura veche românească*.

În cele două zile ale simpozionului au fost prezentate următoarele comunicări:

Secția Carte românească: prof. dr. doc. I. C. Chițimia — *O sintagmă străveche și ilustră de limbă română scrisă în reluarea seculară a literaturii noastre vechi*; Victor V. Grecu — *Contribuția cărții vechi românești la unitatea de limbă în perspectiva unificării politice*; Aurelia Florescu — *Două noi cărți didactice din prima jumătate a secolului al XIX-lea descoperite în județul Dolj*; dr. Aurora Elena Ilieș — *Proloagele, cea mai citită carte dintre tipăriturile lui Dosoftei*; Dan Jumară — *Tipărituri vechi românești în fondul documentar al Arhivelor Statului Iași*; Adrian Silvan Ionescu — *Albumele armate române din secolul al XIX-lea*; Ana Grama, Zoe Apostolache-Stoicescu — *Evidențe de cărți vechi românești (1855—1864)*; Tereza Sinigalia, — *Noi puncte de vedere privind originea și semnificația celor mai vechi miniaturi volitive din Tările Române*; Lizița Papoiu — „*Prenumerătie*” iluștri ai unei traduceri de la începutul secolului al XIX-lea; Mariana Mihăilescu — *Carte și tipar în Tările Române în timpul lui Grigore Ghica al II-lea*; Mihai Mitu — „*Crestomoticul românesc*” prima revistă literară românească (1820); Stefan Andreeescu — *Despre „Faza Matei Basarab” din cronica Tării Românești*; Doina Drehiciu, Eva Mărza — *Cartea românească veche din județul Alba (sec. XVI—XVIII)*; Titus Furdui — *Pot fi considerate tipărituri românești vechi minele imprimate la Neamț în secolul deceniului al patrulea al secolului al XIX-lea?*; Ioana Cristache Panait — *Mesajul cărții brâncovenesti în Transilvania*; Petru Constantinescu — *Un moment semnificativ în formarea limbajului dramatic*; Violeta Barbu — *Noi știri despre prima tipăritură în limba română (Sibiu 1544)*; Olimpiu Mitric — *Cartea veche din fondurile bibliotecii Muzeului județean Suceava*; Secția Manuscrise și documente; Mihai Gherman — *Date noi în interpretarea dictionarului și gramaticii lui Grigore Maior (1765)*; Emil Păunescu — *Contribuții la corpusul național de manuscrise* —

judeșul Giurgiu; Eva Catrinescu — *Istoria lui Plutarh și Titus Livius ca pretext al unei prelucrări dramatice tradusă în românește de la 1846 de G. Pașkova*; Eugen Pavel — *Mărturii lingvistice de vechi însemnări manuscise*; Mariana Pascu — *Un manuscris privind activitatea lui Petru Poenaru de „grămdic și secretar al lui Tudor Vladimirescu*; Gabriela și Ioan Mircea — *Mărturii documentare privind vechimea unui manuscris de artă românească din secolul al XVIII-lea*; Silvia Dumitru — *Mărturii istorice inedite în corespondență călătorului G. Sion*; Gheorghe Mihăilă — *Cronica evenimentelor din Peninsula Balcanică (1296—1413) în tradiția manuscrisă românească*; Zamfira Mihail — „*Foile volante*” în limba română în primele decenii ale secolului al XIX-lea; Radu Ionescu — *Izvoare insuficienți cercetate: Liber Amicorum*; Elena Maria Schatz — *File de jurnal din primul război mondial*; Eva Mărza, Vasile Popp — *Disertație despre tipografiile românești — de la „Insemnări” la „manuscris”*; Paul Păltănea — *Scrisori felibriste în colecția bibliotecii „V. A. Urechia”*; Ionel Cândea: *Diplome și scrisori domnești în colecțiile Muzeului judeșean Brăila*; Ioana Zmeu — *O scrisoare inedită a lui Ștefan Scarlat Dăscălescu (1841—1878)*; Ioachim Lazăr — *Beniamin Denșușianu, autor de manuale școlare în manuscrise, pentru preparandia la Hafeg (1854—1857)*.

Cărți și manuscrise rare: Daniel Barbu — *O întregire a catalogului manuscriselor grecesci din Biblioteca Academiei Române*; Ana Selejan — *Lupile daco-geșilor într-o ediție rară a „Epitomelor” lui I.A. Florus*; Elena Damian — *Cartea franceză de medicină în perioada Renașterii, în colecțiile Bibliotecii Academiei Filiale Cluj-Napoca*; Luana Troia: *Contribuții la cunoașterea literaturii geografice a secolului al XVII-lea*; Mihai Moraru — *Identificări epigrafice după surse literare*; Mihaela Voineagu — *Ediții Lessing în fondul de carte al Bibliotecii judeșene Arad*; Alexandrina Ioniță — *Impresii de călătorie despre români din 1805 ale unui călător străin*; Adriana Ștefănescu Mitu — *Considerații asupra „Cugelărilor lui Oxenstiern” și a traducătorului lor în limba română*; Mariana Gutavenco — *Ediții autume din opera lui Honore de Balzac în fondul de carte al Bibliotecii judeșene Arad*; Emil Nadler — Marius Alexianu — *Referiri la istoria geto-dacilor într-o carte străină veche publicată la 1640*; Adrian Silvan-Ionescu — *Tînutul Neamului acum 100 de ani într-un memorial de călătorie ilustrat*; Ion Spătan — *Note contemporane (1777—1779) pe marginea „Istoriei Moldovei și Valahiei” și a autorului ei Jean-Louis Carré*; Irina Călin, Doru Bădăra — *Relatări spaniole despre Tările Române într-un manuscris din colecția Bibliotecii Centrale Universitare București*.

Circulația cărții — Însemnări: Iacob Mărza — *Mobilul cultural și politic al unei cărți românești tipărită la Alba-Iulia, la mijlocul secolului al XVII-lea*; Marieta Chiper — *Însemnări cu caracter economic pe cărți vechi românești*; Elena Rodica Colța — *Difuzarea cărții tipărite în Moldova în finurile vestice ale sării*; Ion Stoica — *Patrimoniu cultural din biblioteci — izvor și obiectiv educațional*; Elena Mihai — *Un „jurnal” al anilor 1848 pe o carte veche românească din judeșul Mureș*; Cătălina și Anca Voica Veleulcescu — *Forme literare — reprezentări mentale, evenimente geologice pe manuscrise și cărți vechi*; Eva Isac — *Cărți vechi românești tipărite la Neamț, aflate în patrimoniul judeșului Gorj*; Elena Dima — *Însemnări pe cărți românești vechi recent depistate în patrimoniul Rimnicului*.

Bibliofile: Vasile Pârvănescu — *Mărturii bibliofile despre localitatea Cornești, judeșul Mehedinți*; Maria Basarab — *Scriseri vechi românești aflate într-o colecție din judeșul Hunedoara*; Dalia Lucia Aramă — *Imagini pietrene dintr-o donație a lui Daniil Raft*; Elisabeta Muckenhaupt — *O carte de valoare patrimonială deosebită în colecțiile Muzeului judeșean Harghita*; Illeana Roman — *Ex-libris-uri și „officine” celebre în fondul I.G. Bibicescu al Bibliotecii judeșene Mchedlini*; Alexandrina Bostan — *Un album cu versuri autografe de Calistrat Hogas*.

Mihai Eminescu — Ion Creangă: Nicolae Cârlan — *Mihai Eminescu și „Lepturariul” lui Aron Pumnul*; Sanda Ionescu — *Ediții din opera didactică a lui Ion Creangă în Biblioteca Centrală Pedagogică*; Andrei Nestorescu — *Un document literar junimist din anul 1869*; Liviu Papus — *Noi manuscrise eminesciene în B.C.U. — Iași*; Gabriela Dumitrescu — *Corespondență pe marginea manuscriselor lui Ion Creangă păstrate în Colecțiile Bibliotecii Academiei*; Florin Rotaru — *Gencza primei ediții a scrisorilor lui Ion Creangă*; Emilia Enache Eminescu și muzica.

Conservare-restaurare: Sofia Știriban — *Cîteva informații privind localizarea, atribuirea și datearea unui codice din secolul al XVI-lea, obținute prin investigații de laborator*; Adriana Ionuc — *O nouă metodă folosită la restaurarea unui manuscris eminescian*; Ana Maria Vlad — Maria Gebe — *Metode de analiză a pielii folosite în legătura de carte veche*; Maria Rafailă — *Folosirea laser-ului și a spectoscopiei*; Roman în studierea manuscriselor vechi miniate; Elena Pirău — Doina Manea — *Problematica restaurării unei diplome aparținând lui Petru Poni*; Doina Birov — *Tehnica de albire și neutralizare a hîrtiei aplicată la o piesă textilă din secolul al XVIII-lea*; Gebe Maria — Vlad Ana Maria — *Investigările materialelor utilizate în ornamentarea documentelor, manuscriselor și tipăriturilor medievale*; Mariana Mustăță — *Bioecologia unor coleoptere dăunătoare cărților*.

În cele peste 80 de intervenții, participanții la sesiunea de la Piatra Neamț au ilustrat preocupațiile speciale față de unitatea culturii noastre, față de argumentarea și clarificarea multor aspecte legate de diversitatea, profunzimea și caracterul ei particular. Această tendință a reprezentat, de altfel, o orientare constantă pe parcursul celor zece ediții de plină acum, obiectivele atinse fiind dintre cele mai importante. Reținem în acest sens opinia prof. univ. dr. doc. I. G. Chițimia (de la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”): „Colocviile noastre au arătat, pe parcursul lor, că sint de o importanță considerabilă, atât prin punerea în circuit a unor valori însemnante din patrimoniul cultural național, pe zone, cit și în ce privește dezvoltarea culturii române de-a lungul secolelor. În plus, se poate adăuga că aceste întâlniri au reușit să demonstreze că incepiturile scrisului în limba română sunt mai vechi decât s-a crezut plină la un moment dat și au precedat scrisul în limba slavonă, pe care cultura noastră a adoptat-o mai târziu. Dacă pe parcurs s-a pierdut contactul cu incepiturile, mai târziu s-a revenit masiv la scrisul în limba română vie, a momentului, în epoca lui Coresi, cum nu s-a întâmplat în nici una din literaturile sud-est europene. Literatura română este una din cele mai vechi în acest spațiu și faptul s-a dovedit și se va dovedi din ce în ce mai mult”.

Tot cu această ocazie au fost vernisate două interesante expoziții menite să valorifice fondul bibliofil existent pe teritoriul județului Neamț. Sub genericul *Cartea românească veche – expresie a unității de limbă și cultură națională*, la Muzeul de istorie din Piatra Neamț au fost reunite mai mult de 50 exemplare din tirajul prim al unor momente de limbă și cultură românească, într-o concepție originală, expoziția oferind o imagine pregnantă a legăturilor care au existat dintotdeauna între diferitele centre culturale de pe teritoriul țării noastre. Pentru un interval de trei secole – XVII, XVIII și XIX – aceste imprimate reprezintă aproape tot ce a ieșit mai valoros de sub teascurile a 12 tipografii (din Iași, Blaj, Rădăuți, Timișoara, București, Snagov, Alba Iulia, Tîrgoviște, Buzău, Brașov, Rimnicu Vilcea, Sibiu), de la *Cartea românească de învățătură*, 1643 a lui Varlaam, la *Biblia* de la București, 1688, de la *Psaltirea slavo-română*, 1680, a lui Dosoftei, la *Îndreptarea Legii*, 1652 și.a. Lor li se adaugă atelierul de la Neamț, în primul rînd cu celebra *Scrisoarea Moldovei* (1825) de D. Cantemir, cea dintâi ediție în limba română (după *Descriptio Moldaviae*). Structura expoziției a urmărit să transmită tocmai ideea provenienței valorilor bibliofile din cele mai importante colecții locale. Pe de altă parte, expoziția *Eminescu și Creangă în Fondul G.T. Kirileanu*, organizată la Biblioteca Județeană, a constituit o selecție din fondul documentar respectiv, oglindind pasiunea constantă a ilustrului cărturar și editor al operelor doi mari clasicii. Între exponatele de un real interes au figurat ediții adnotate de G. T. Kirileanu, precum și exemplare din edițiile Maiorescu ale Poeziilor lui Eminescu, sau ediția Gruber-Xenopol a scrierilor lui Creangă.

Alexandrina Bostan,
Emil Nadler

ȘTIRI NOI PRIVIND ORGANIZAREA PROVINCIEI DACIA

În 1986, prof. Miroslava Mirković (Belgrad) identifica într-o colecție particulară din Ranovač (R. S. F. Iugoslavia) (la 30 km sud de anticul Viminacium) o tablă de bronz (*tabella II*; 16,2 × 12,2 cm) a unei diplome militare romane, publicată îndată de autoarea citată în revista „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik” (Bonn), 70 (1987), p. 189–194. O altă placă, reprezentând *tabella I* a aceleiași diplome, a ajuns (prin comerțul de antichități) în R.F.G.; textul ei a fost comunicat aproape simultan, în septembrie 1989, de J. Garbsch (München) la al XV-lea Congres internațional al frontierelor romane (Canterbury) și de K. Wachtel (Berlin) la Congresul de studii sud-est europene de la Sofia. Noi am luat cunoștință de acest important document epigrafic, interesind istoria noastră veche, printr-o copie-desen a diplomei, difuzată de J. Garbsch participantilor la congres și pusă la dispoziția noastră de colegul Liviu Petculescu (Muzeul Național de Istorie); vezi acum „Bayerische Vorgeschichtsblätter”, 54, 1989, p. 137–151.

În așteptarea publicării diplomei cu toate datele, ne mulțumim a nota că decretul imperial (*constitutio*) datează din 14 octombrie 109 și menționează lăsarea la vatră (*dimissio honesta missione*) unor veterani din 19 unități auxiliare romane (3 *alae* – unități de cavalerie și 16 *cohortes* – unități de infanterie) din armata de ocupație a Daciei. Spre comparație amintim că în diploma din 17 februarie 110 (CIL, XVI, 57 = IDR, I, 2) apar 12 unități (2 *alae* și 10 *cohortes*), iar în cea din 2 iulie 110 (CIL, XVI, 163 = IDR, I, 3) nu mai puțin de 22 (4 *alae*, 17 *cohortes* și o formațiune de *pediles Britannici*).

Noutatea adusă de această diplomă constă în mențiunea: *et sunt in Dacia sub D. Terentio Scauriano, quinis et vicenis pluribusve stipendiis emeritis dimissis honesta missione a Iulio Sabino* („și se află în Dacia sub comanda lui Decimus Terentius Scaurianus, lăsați cu cinste la vatră după 25 de ani și mai mulți de serviciu militar de Iulius Sabinus”). Așadar, soldații fuseseră liberați de Iulius Sabinus, dar decretul imperial de acordare a cetățeniei a întîrziat pînă la 14 octombrie 109, cînd guvernator al Daciei era D. Terentius Scaurianus; formula ne amintește de diploma militară din 10 august 123 descoperită la Gherla (IDR, I, 7), acordată veteranilor unor unități *quae sunt in [Dacia Po]rolis(s)ensi sub Livio Grapo*, dar *dimissis honesta missione per M(arcium) Turbonem* (deci „lăsarea la vatră” avusese loc prin anul 118, cînd Q. Marcius Turbo Fronto Publicius Severus se afla la cîrma Daciei).

Oricît ar părea de curios, Iulius Sabinus este abia acum cunoscut în prosopografia imperiului roman. Dar noi nu ezităm în identificarea lui cu anonimul din inscripția (acefălă) CIL, VI, 1444 (= ILS, 1022) de la Roma: [...]cum] *Imp(erator) Caesar Nerva Traianus Aug(ustus) Germ(anicus) Dacicus gentem Dacorum el regem Decebalum bello superavit, sub eodem duce leg(ato) pro pr(aetore), ab eodem donato haslis puris VIII, xvillis VIII, coronis muralib(us) II, vallarib(us) II, classicis II, auralis II etc.* Așadar, Iulius Sabinus a participat la războiul împăratului Traian cu dacii, cu rangul de *leg(atu)s pro pr(aetore)*, fiind decorat pentru bravură (în două rînduri); din faptul că legătura menționată nu este asociată cu numele unei provincii, pare să rezulte că acest *ignotus* a fost comandanțul unui corp expediționar, în cursul celui de-al doilea război dacic (105–106 e.n.). El a succedat probabil lui Cn. Pinarius Acimilius Cicatricula Pompeius Longinus (despre acesta, vezi B.E. Thomasson, *Laterculi praesidum*, Göteborg, 1984, col. 125–126, nr. 31), identic probabil cu generalul Longinus capturat de regele Decebalus (Cassius Dio, LXVIII, 12, 1–5). Din analiza datelor diplomi, rezultă că Iulius Sabinus a rămas în Dacia pînă prin 107–108. Abia după aceea a fost numit la cîrma Daciei D. Terentius Scaurianus – cîl menționat de diplomele militare din anul 110 (CIL, XVI, 57, 160 și 163 = IDR, I, 1–3), în temeiotorul capitalei provinciei, *Colonia Dacica (Ulpia Traiana Sarmizegetusa)* (CIL, III, 1443 = IDR, III/2, 1).

Constantin C. Petolescu

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ÎN U.R.S.S.

În perioada 4–25 octombrie 1989 în cadrul acordurilor de cooperare științifică dintre forurile academice din România și U.R.S.S. am efectuat un stagiu de documentare de 3 săptămâni în Uniunea Sovietică. Obiectivul principal al deplasării l-a reprezentat completarea documentării la tema de plan *Călători străini despre Tările Române* (Scrie nouă). Sec. XIX relatările călătorilor ruși, precum și depistarea de noi informații, cu caracter inedit, în izvoarele ruse ale epocii.

Prima etapă a stagiuului s-a desfășurat în Moscova, unde activitatea de investigație științifică s-a derulat în Biblioteca I.N.I.O.N. (Institut nauchnoi informații po obsestvennih naukakh) și în istoricșki Bibliothe R.S.F.S.R.

Cercetarea atență și sistematică a fondurilor celor două biblioteci amintite ne-a prilejuit depistarea unor izvoare puțin cunoscute istoriografici românești și care nădăduim că-și vor găsi locul cuvenit în perioadă sau volumele de documente din țara noastră. Avem aici în primul rînd în vedere volumul *Kratkoe obozrenje knikajestv Moldavii i Valahii v politiceskom otnosenii ot obrazovaniya onikh v knoajestv do polovini 1831*, apărută la Moscova în Tipografia Universității din acest oraș în anul 1862.

În urma transcrierii și traducerii sale, precum și a înzestrării sale cu adnotația științifică corespunzătoare, izvorul respectiv va găsi locul corespunzător în noua serie a *Călătorilor străini*.

La Biblioteca istorică de stat a R.S.F.S.R. activitatea de cercetare științifică ne-a prilejuit depistarea unor surse pînă în prezent necunoscute în literatura de specialitate. Este vorba de însemnările negustorului rus Piotr Nikiforov surprins de evenimentele războiului Crimeii în prizonierat la București; unele din adnotările sale au o valoare particulară pentru istoria modernă românească¹.

Activitatea în bibliotecile sovietice ne-a prilejuit în același timp familiarizarea cu publicațiile editate de Institutul pentru informație științifică în științele sociale (I.N.I.O.N.) din

Moscova și de modul în care istoriografia românească este reprezentată în periodicele amintite. Astfel indicatorul bibliografic „nr.7/1989 din seria” *Novaia Sovietskaiia i innostrannia literatura po obcestvennym naukam*” (literatura contemporană sovietică și străină în domeniul științelor sociale) este consacrat României. Selecția titlurilor inserate după cum informează realizatorii Indicatorului a fost efectuată cu ajutorul computerului. Pentru ilustrare au fost repertoriate ca fiind considerate mai semnificative contribuțiile din nr.7/1988 (semnate de M.Holban, N.Munteanu-Breastă, A.Pippidi, P.Cernovodeanu, G.Penelea) și 8/1988 aparținând lui Fl.Constantinu și M.Oprîtescu) ale „Revistei de istorie”.

O altă categorie de publicații o reprezintă seria *Obcestvennie nauki za rubejom* (Științele speciale peste hotare) editată de asemenea de I.N.I.O.N. cu apariție bilunară. Fascicula amintită conține prezentări destul de detaliate ale conținutului unor apariții editoriale din numeroase ţări ale lumii, fără a se lăsa însă poziție critică. Amintim aici că seria menționată au fost prezentate și două cărți românești și anume Eugen Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații* apărută în 1987 în Editura Academiei (în nr.1/1988, p.176–178) și respectiv Ștefan Lache și Gh.Tuțui, *La Roumanie et la conference de la paix de Paris 1946*, apărută de asemenea în 1987 în aceeași editură, în nr. 2/1988, p. 134–135, ultima prezentare fiind semnată de O.L.Aleksandri.

Stagiul de documentare a cuprins de asemenea și o deplasare de 6 zile (16–21 octombrie) la Leningrad, în cuprinsul căreia cea mai mare parte a activității am desfășurat-o la Biblioteca publică de stat „Saltikov–Scedrin”. Deși instituția de cultură leningrădeană dispune de un fond de carte mai restrins decât cele din Moscova totuși explorările în bogatul său tezaur s-au dovedit a fi nu mai puțin benefice. A rezultat astfel încă o prezență îndelungată pe teritoriul Principatelor române în primul deceniu al secolului XIX, ceea ce cunoșcutului om politic și conducător militar generalul P.I.Bagration, care în perioada 1809–1810 a deținut funcția de comandant șef al armatei ruse din Principatelor dunărene.

Numerosele rapoarte și mărturii din această perioadă a activității sale au fost grupate într-o culegere de documente, aflată din păcate într-un număr extrem de restrins de exemplare². Timpul scurt aflat la dispoziție nu ne-a permis transcrierea decit a unui număr insuficient de documente din bogatul sumar al volumului în cauză. O eventuală solicitare și obținere a acestuia în cadrul legal al schimbului interbibliotecii România–URSS ar completa în mod indiscretabil prin prelucrarea întregului material fondul de informații extrem de valoroase pe care îl reprezintă documentele rămase de la P.I.Bagration.

În cadrul contactelor cu colegii de specialitate sovietici, în ziua de 9 octombrie 1989 a avut loc o fructuoasă întîlnire cu un grup de cercetători din Institutul de balcanistică și slavistică din Moscova al Academiei de științe a U.R.S.S. Discuțiile purtate au privit probleme actuale care stau în fața secției de istorie modernă și a țărilor din centrul și Sud – Estul Europei. Din partea Institutului au participat L.E.Semionova, T.A. Pokivailova, M.P. Erescenko, N.Kalašnikova s-au discutat de asemenea aspecte ale preocupărilor comune celor două istoriografii. În ansamblu ședința de lucru s-a dovedit rodnică și fertilă în viitoare direcții de cercetare.

În cadrul stagiului, la amabilita invitație a conducerii Institutul de sociologie al Academiei de științe, am luat parte în calitate de invitat la desfășurarea simpozionului cu participare internațională *Mobilitate și stratificare socială. Cercetare sociologică și tendințe de viitor*. Desfășurat în ambiența ospitalieră a complexului de odihnă „Uzkoe” al Academiei de științe a U.R.S.S. manifestarea respectivă a pus în evidență rezultatele și tendințele actuale pe care dezvoltarea proceselor economice le implica în sfera vieții sociale, cu accent deosebit pus pe situația din U.R.S.S. și R.D.G. cu particularități specifice dar și elemente comune.

Grație bunăvoiței organizatorilor sovietici, una din zilele stagiului a fost consacrată familiarizării cu complexul reședințelor imperiale de la Petrodvoreț (din apropierea Leniugradului) multora din personalitățile ce și-au avut reședința acolo (Petru cel Mare, Ecaterina a II-a sau Alexandru I) avind numeroase tangențe cu istoria medievală a poporului noastru.

Prin bilanțul științific pozitiv, prin contactele științifice și colegiale înregistrate, prin mai buna cunoaștere a realităților sovietice contemporane, apreciem că deplasarea de specialitate în țara vecină și prietenă și-a atins obiectivele inițial prevăzute și a avut un eficient caracter de lucru, oferind totodată noi premize pentru o investigație ulterioară.

Marian Stroia

¹ Sobranie istoricheskikh svedenii vă Bucharest vo vremia plena nikolaevskoi go Kupla Petra Nikiforova (1854–1855), Sankt Petersburg b g (p. 538–54. 543).

² Bagration v Dunaiskikh knoestvah sobranie Dokumentov, Chișinău, 1949.

CRONICĂ

În ziua de 17 octombrie 1989 a avut loc ședința plenară de comunicări științifice a Institutului de Istorie „N. Iorga”, în cadrul căruia căpitanul Ilie Schipor a prezentat comunicarea *Impactul revoluției române din august asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial* (— estimări preliminare —). Rezultată din valorificarea parțială a cercetării amănunte și sub o mulțime de aspecte a desfășurărilor militare din anii celui de-al doilea război mondial, comunicarea și-a propus să evidențieze — cu ajutorul argumentelor și mărimilor cuantificabile, a elementelor spațio-temporale de analiză — impactul pe care Actul de la 23 august 1944 l-a avut asupra evoluției și încheierii conflictului planetar început în urmă cu jumătate de secol.

Luând în considerare toate cele 250 de bătălii și operații de ampolare înregistrate pe frontul de est în anii 1941—1945, implementând caracteristicile lor pe un sistem unitar de fișe — ce permit punerea în evidență a interferențelor ce au dat dimensiuni măsurabile angajării celor două tabere beligerante ce s-au confruntat în Europa orientală și centrală — comunicarea a arătat convingător că secțiunile militare românești din intervalul 23—31 august 1944 au dus la scurtarea cu aproximativ 240 de zile a pustiitorului război.

S-a demonstrat — cu ajutorul informațiilor prelucrate statistic — că, în timpul evenimentelor din august 1944, armata română (ce avea efective și structuri militare de patru ori mai mici decât media grupărilor sovietice angajate într-o operație de nivel strategic de sine stătătoare și care însumau echivalentul a 7,5 armate de arme intrunite), acționind într-o perioadă de timp (9 zile) de patru ori mai mică decât durata medie (36 de zile) a celor 15 operații consecutivă între 23 August și 25 Octombrie 1944, a eliberat o suprafață (aprox. 150.000 km²) de trei ori mai mare decât media operațiilor desfășurate în estul continentului în cele 55 de zile luate în calcul (50.500 km²).

Adâncimina teritoriului în care au acționat trupele române (800 km între Marea Neagră și frontieră de vest) a fost de aproape patru ori mai mare decât pătrunderea în celelalte operații (210 km). Ca urmare a acțiunilor eliberatoare desfășurate în august, 1944, trupele române au obținut — pentru cele nouă zile — un ritm mediu (89 km/24 ore) de zece ori mai mare decât cel înregistrat, în toamna anului 1944, în cadrul celorlalte operații aliate (8,9 km/zi).

Prelucrarea datelor pe calculator — acțiunea aflată în curs de definitivare — va permite desprinderea unor noi concluzii privind rolul decisiv pe care România l-a avut în scurtarea celui de-al doilea război mondial.

La discuții au luat parte Traian Udrea, Emil Lazea, maior Mihail E. Ionescu, Mihai Retegan, Florin Constantin, care au făcut observații și au subliniat însemnatatea problemei precum și noutatea abordării ei de către autor.

RE CEN ZII

CONSTANTIN REZACHEVICI, *Constantin Brâncoveanu – Zărnești 1690*,

Edit. Militară, București, 1989, 258 p.+3 hărți

Împlinirea a 300 de ani de la înscăunarea lui Constantin Brâncoveanu ca domn al Țării Românești a prilejuit apariția a numeroase studii și articole consacrate marelui voievod, care au pus în lumină, cu deosebire, opera lui culturală și marele său talent diplomatic. Calitățile militare ale domnului muntean — care, date fiind împrejurările, nu s-au putut manifesta decât la începutul cîrmuiril sale — au fost și ele relevate, dar, evident, într-o măsură mai mică. Efortul de a le însăși în deplina lor manifestare și l-a asumat Constantin Rezachevici, unul dintre cei mai buni cunoșători ai istoriei militare a poporului român în evul-mediu. Titlul cărții sale reflectă corect conținutul: reconstituirea bătăliei de la Zărnești (11/21 august 1690) este făcută într-un larg cadru de istorie politică, diplomatică și militară, axat pe activitatea — în toate acestei trei domenii — a voievodului Țării Românești.

Constantin Rezachevici ne-a obișnuit cu folosirea unei bibliografii copioase, și lucrarea de față nu se dezmine: dacă ar fi hazardat să spunem că întreaga bibliografie a problemei a fost utilizată de autor, este sigur că nu gresim, afirmand că nimic din ceea ce prezintă interes pentru investigația sa nu a scăpat autorului. Constantin Rezachevici se arată deopotrivă de interesat de politica marilor puteri în Europa de sud-est ca și de chestiuni mărante de geografie istorică precum localizarea moșiei de la Rușii de Saac (p. 68), a reședinței lui Staico Bucsan la Ohaba din Făgăraș (p. 82) și multe altele. El a utilizat nu numai sursele tipărite, ci a făcut apel la documente de arhivă, a străbătut cu piciorul itinerariile străbătute de Constantin Brâncoveanu, a cules informații de la localnici, pe care le-a confruntat cu toponimia și legendele istorice.

Pe temeiul acestei bogate documentări, Constantin Rezachevici a urmărit și analizat primii ani de domnie ai lui Constantin Brâncoveanu, punind în lumină dificultățile și abilitatea politicii de echilibru a domnului muntean, prisă intre două imperii — otoman și habsburgic — angajate în efortul de a păstra și, respectiv, dobândi dominația asupra celor trei țări române.

Primele două capitole ale cărții (*Împrejurări strategice europene la începutul de domnie și între imperiali și otomani. Probleme politico-militare românești în cadrul internațional*) oferă o foarte bună introducere la înțelegerea deciziei lui Constantin Brâncoveanu de a angaja campania din vara anului 1690. Relatind amanantul negocierilor dintre imperiali și solii munteni precum și amenințările și presiunile militare ale Curții din Vicna asupra Țării Românești, autorul pune în lumină maturitatea și responsabilitatea politică a lui Constantin Brâncoveanu, care a înțeles că „eliberatorii” creștini sunt tot atât dc primejdioși pentru independența țării sale, ca și „păgini” de la Constantinopol. Autorul are dreptate să considere ca, în hotărtea lui Brâncoveanu de a organiza campania din 1690, a căntărit mult campania imperialilor din noiembrie 1689 — februarie 1690, condusă de Ludovic Wilhelm de Baden; comportarea brutală și rapace a imperialilor l-a întărit pe domnul român în convingerea că balanța dintre cele două împărații — pentru a relua formula lui Del Chiaro (p. 40) — poate fi recchiilibrată printr-o distanțare pronunțată față de imperiali. De subliniat că paginile consacrate acțiunilor întreprinse de forțele lui Ludovic Wilhelm de Baden în Țara Românească, găsesc acum, pentru prima dată, o tratare amplă și corectă, care elimină multe confuzii ale predecesorilor săi istoriografici.

Discutind în ccl de al treilea capitol *Pregătirea și declanșarea campaniei din 1690*, cauzele acesteia, Constantin Rezachevici enumera explicațiile oferite anterior — replică la uneltilor lui Constantin Bălăceanu, ordinul sultanului, înălțurarea presiunii exercitate de forțele imperiale din Transilvania, restabilirea statutului internațional al Transilvaniei — pentru a conchide că „Din toate era, desigur, cite ceva. Dar în ultimă instanță, rolul hotăritor în luarea deciziei de organizare a campaniei a revenit lui Constantin Brâncoveanu” (p. 76).

Capitolul *Oastea lui Constantin Brâncoveanu* oferă o prezentare sintetică a structurilor militare ale Țării Românești în timpul lui Constantin Brâncoveanu (ca este de întregit cu paginile lui Constantin Rezachevici despre *Elemente noi în oastea lui Constantin Brâncoveanu* din volumul Constantin Brâncovcanu, Edit. Academiei, București, 1989, p. 95—112). Autorul

Înlătură imaginica unui Brâncoveanu angajat în lichidarea forțelor militare ale țării (p. 132–133), pentru a stăru asupra potențialului militar însemnat al Țării Românești, a reformei militare a domnului și a demonstra că „Brâncoveanu nu numai că nu a neglijat și nu a desființat categoriile oastei țării, ci dimpotrivă a reorganizat • bresle • vecchi și chiar a organizat corpuși noi de oaste” (p. 134). De reținut observația autorului că domnul muntean a folosit intenționat efective reduse, care reprezentau, de obicei, mai puțin de un sfert din potențialul militar al țării evaluat la 20 000 de militari.

Preliminarile bătălici de la Zărnești sint urmărite în capitolul *O altă cale neobișnuită pentru oști peste Carpați*, în cuprinsul căruia autorul discută controversata problemă a itinerariului urmat de Brâncoveanu, Thököly și turco-tătari pentru a ajunge dincolo de Carpați. Problema a fost abordată în același timp de Paul Binder, *Cronologia campaniei din 1690* în vol. *Constantin Brâncoveanu*, p. 116–118 care oferă o soluție diferită, cunoscută dar neîmpărtășită de Constantin Rezachevici (p. 174–176). În imposibilitatea de a ne pronunța să subliniem efortul meritoriu al lui Constantin Rezachevici de a corroboră datele oferite de surse și de nemijlocita cunoaștere a terenului.

Ultimele două capitole (*Bătălia de la Zărnești 11/21 august 1690 și Continuarea și urmările campaniilor*) cuprind o minuțioasă relatarcă a confruntării din cîmpia Zărnești-Tohan și examinarea consecințelor infringerii suferite de imperiali: cîscul planurilor Curții din Viena de-a-si extinde autoritatea asupra Țării Românești, înlăturarea primejdiei unei expediții Heissler – Constantin Bălăceanu și cîștigarea încrederei Porții, ceea ce a avut drept urmare consolidarea autoritatii domnului român.

În anexă, autorul a dat itinerariile campaniilor din 1689 – 1690, precizind că ele au fost întocmite „după datele sigure ale izvoarelor vremii” (p. 236). Dispunem acum de două prețioase călăuze pentru evenimente relatate confuz în lucrările mai vechi.

O ilustrație bogată, bine aleasă, trei utile hărți precum și un indice de persoane și locuri întregesc această carte care reprezintă o contribuție valoroasă la cunoașterea perioadei de început a domnicii brâncovenești.

Ce bine-ar fi dacă toate bătăliile istoriei românești ar cunoaște investigatori atît de erudiți și consilienți!

Florin Constantiniu

PAUL E. MICHELSON, *Conflict and Crisis. Romanian Political Development, 1861 – 1871*, Garland Publishing, Inc., New York and London, 1987, 327 p.

Publicată în editura Garland, în seria sa de „Istorie europeană modernă, dizertații remarcabile”, această carte, care ne-a parvenit recent, reprezintă textul îmbunătățit al tezei de doctorat susținute de autor în 1975 la Universitatea din Indiana, sub direcția profesorului Barbara Jelavich. Modificările în raport cu textul original al tezei sint, cum aflăm, rezultatul a două împrejurări: al investigaților întreprinse în România, pentru a doua oară, în anii 1982–1983, în domeniul vieții politice în România modernă și a istoriografiei române în același perioadă, pe de o parte iar pe de altă parte al reconsiderărilor care, de la distanța celor 10 ani care au despărțit elaborarea tezei de ceea ce a cărtii. El au permis autorului să vadă mai clar unele din aspectele tratate și să reformuleze unele concluzii.

A intervenit, între timp, și nouitatea ultimelor contribuții asupra istoriei anilor 1859–1877 publicate în România și în Statele Unite.

Nu ni se pare surprinzător, de aceea, că lucrarea reușește cu mult mai mult decit atingerea obiectivului ei inițial, de a fi „cea dintă descerere și analiză în limba engleză a culturii politice românești așa cum s-a dezvoltat ea în deceniul ce a urmat Unirii complete a principatelor dunărene ale Moldovei și Munteniei”.

Intr-adevăr, aplecindu-se asupra acestei cărți, nu numai cititorul anglo-saxon ci oricare altul, odată atras de problemele începuturilor statului român modern, va găsi, în lectura ci, numeroase motive de reflecție și inevitabil interes.

În cercetarea ce stă la baza lucrării, Paul Michelson a fost evident încurajat de constatărea că în vreme ce evenimentele și situațiile internaționale legate de afirmația statului național român, la mijlocul secolului trecut, s-au bucurat de o mai mare atenție din partea istoriografiei pînă acum — lucru de altfel îndreptățit de semnificația deosebită a subiectului și de relativă abundență a surselor — cu evoluția internă, paralelă, lucrurile se prezintă altfel.

Mai puțin dramatică, ea a fost, comparativ, mai neglijată, în ciuda importanței sale ușor de observat și ea. Aceasta datorită faptului, remarcă autorul, că aspectele evoluției interne generează controverse mai aprinse, studiul lor este relativ mai dificil decit al dimensiunii internaționale, inclusiv din cauza surselor, care conduce spre interpretări mai diverse.

Ori, în cazul României, succesul Unirii pe plan extern a fost urmat de o reorientare a energiilor spre dezbaterea și acțiunea internă. Cu această trecere a început și viața politică a noului stat iar în intențele confruntării ce au urmat s-au pus bazele instituțiilor și practicii politice, a structurilor care au dominat ulterior viața politică a țării, observă autorul. E o remarcă în care este vizat de la început rolul formativ al perioadei respective și însemnatatea cunoașterii ei din acest unghi de vedere. Autorul mai adaugă, ca punct de plecare și considerațiile sale privind elementele care motivează, în opinia sa, o analiză intemeiată pe teoria stării de conflict și criză, care guvernează schimbarea în viața politică.

Pe această bază, Paul Michelson întreprinde o analiză sistematică a evoluției vieții politice românești în anii 1861–1871, analiză cuprinsă în principal în două din cele patru părți cîte are lucrarea și anume în partea a doua, *România sub principalele Cuza, 1861–1866 și a treia, intitulată România sub principalele Carol, 1866–1871*.

Prima parte, cu rolul de introducere, include și un capitol destinat să dea cadrul general (*România în anii 60*), incluzând date geografico-demografice, economice, sociale și politice, referitoare la situația și statutul principatelor în preajma Unirii.

Concluzia că la 1859 românii săcuseră un serios pas înainte pe calea implementării aspirațiilor lor naționale, prin înfăptuirea dublei alegeri a principelui Cuza, survine firesc pe fundalul evocat în acest capitol: „În procesul creării proprietării lor stat național românii au demonstrat ce poate înfăptui un popor mic, în ciuda pretențiilor și agresiunii vecinilor lui mai mari”, subliniază autorul (p. 33). El observă că la fel de natural era însă ca pe plan intern dezvoltarea societății românești să fie dominată, din 1859, de contradicția dintre unire, ca aspirație departe de a fi epuizată și unirea realizată în fapt, ci limitele impuse de circumstanțele externe și solidaritatea inițială, impusă de crearea partidei unioniste.

Afîrînarea diferențelor forțe politice, constituind o parte componentă a procesului formării statului național, și luptele dintre ele dăduseră deja naștere unor numeroase scizii și reorientări între anii 1859–1861, observă autorul. O clarificare a situației se produce însă doar de la sfîrșitul lui 1861, după recunoașterea oficială, la 11 decembrie, a Principatelor Unite Române prin declarația lui Cuza. Odată realizate înțelegerile internaționale care garantau existența României ca entitate politică, se poate spune că începe să funcționeze și sistemul politic modern român, subliniază autorul, găsind aici și cel mai nimerit punct din care să pornească analiza ce o întreprinde. Căci dacă în timpul luptei pentru unire diversitatea scopurilor politice susținute de diferiți lideri politici trecuseră pe planul al doilea în fața nevoii unei acțiuni comune, din decembrie 1861 aceste scopuri încep să iasă la lumină, cu toată gama nuanțelor.

Al treilea capitol al lucrării, intitulat *Scena politică sub principalele Cuza* ne oferă un tablou detaliat tocmai în acest sens, cu o amplă prezentare a tuturor factorilor activi în evoluția politică imediat după 1861: structura electoratalului, principali lideri și grupările politice existente, aspirațiile programatice și de reformare, interesele sociale și politice aflate în joc, cadrul constituțional.

În complexul acestor factori, absența unor partide politice propriu-zise era o realitate pe cît de evidentă pe atît de decisivă pentru nivelul confruntării politice, remarcă autorul înainte de a insista mai pe larg asupra lui, în capitolul următor: *Prima fază. Conflict și criză*. Pe firul evenimentelor, prea cunoscute pentru a le relata aici, autorul surprinde în capitolul amintit condițiile în care conflictul politic nu a ajuns să producă, între 1862 și 1864, nici o formulă capabilă să mențină în stare de funcționare sistemul parlamentar rezultat din Unire, chemat să dea reforme esențiale. „Lovitura” din 2 mai 1864 apărcea ca o soluție a crizei iscăte, și dădea „o confirmare finală a faptului că Al. I. Cuza nu dorea să guverneze țara cu nici una din facțiuni” (p. 70).

Din acel moment, cursul conflictului politic și-a schimbat înfățișarea remarcă autorul, căci dacă pînă atunci lupta se purtașe în mare parte în cadrul parlamentului, după plebiscitul organizat de nou regim personal al principelui Cuza, care izbutise să excludă opozitia din parlament, aceasta din urmă s-a văzut forțată să lupte retransătă „mai mult ca oricind în presă, pe străzi și în umbră” (p. 71).

Cum și în ce direcție a evoluat conflictul politic după 2 mai 1864 constituie obiectivul analizei ce se face în capitolul următor, *A doua fază: război intern și revoluție*. Autorul insistă aici nu numai asupra situațiilor noi, intervenite în urma schimbărilor și reformelor întreprinse de regimul lui Cuza, ci mai ales asupra setului de factori adverși, subliniind acțiunea lor, care a pregătit calea conflictului deschis și violent cu puterea. Se acordă atenție și mijloacelor de combatere a stării de „război intern” întreținută de opozitia raliată împotriva domnitorului.

Cuza nu a izbutit, cum se știe, să-și asigure sprijinul necesar din partea elementelor armatei. Căt despre „monstruoasa coaliție” ce a pus la cale abdicarea lui Cuza la 11 februarie 1866, autorul opinează argumentat că termenul „nu este nici deosebit de adevarat și nici nu ajută analiza istorică și explicarea a ceea ce s-a întâmplat în România între 1864 și 1866” (p. 75).

Evoluția politică începută în 1861 continuă și se încheie, în analiza lui Paul Michelson, cu o a treia fază, a guvernului interimar, între 11 februarie 1866 și 10 mai 1866, sub conducerea lui Ion Ghica. Modul în care acest guvern al coaliției a rezolvat problemele urgente, într-o situație politică precară, inclusiv problema aducerii prințului străin, evitând cu succes atât izbucnirea unei crize politice interne căt și a unei crize externe, a inaugurând un nou ciclu evolutiv. Procesul politic intra și el „într-o nouă eră în istoria modernă românească” (p. 129), în care prima fază a fost cea a *Codiliei naționale*, cum se intitulează cel dintâi capitol al părții a III-a a cărții, la care ne-am referit ceva mai sus.

Guvernul de coaliție națională în frunte cu Lascăr Catargiu (10 mai — 15 iulie 1866) a reușit să facă pași hotărâtori în direcția instituirii unei ordini noi și ferme în sistemul politic și de guvernare a țării, observând autorul, și aceasta în primul rînd prin adoptarea constituției liberale, de compromis, din 1866. Atingându-și principalele obiective și supraviețuind unui număr de crize, guvernul coaliției nu a rezistat, pînă la urmă, prea mariilor presiuni exercitate asupra sa din toate direcțiile, în perspectiva primelor alegeri pe baza noii constituții.

Evoluția politică sub domnia principelui Carol a intrat astfel într-o a doua fază, a guvernării nepartizane, reprezentată de cabinetul lui Ion Ghica (15 iulie 1866 — 1 martie 1867) — dar ea se dovedește tranzitorie. Însuși procesul guvernării s-a arătat a fi dificil datorită nu numai problemelor urgente ce-și așteptau soluția și în parte doar și-au găsit-o că mai ales ca urmare a noii situații create de alegerile din toamna lui 1867, subliniază autorul. „Nearanjate” de către guvern, dar desfășurare într-o atmosferă foarte încordată, acestea nu au dat majoritatea necesară nici unei grupări politice, nemulțumindu-le pe toate dar permitînd totuși elementelor liberale speranța ca printre formulă de concentrare să obțină singure puterea.

Cu instalarea guvernului Constantin Cretulescu, la 1 martie 1867, autorul distinge a treia fază a procesului politic început la 1866, a *Liberalilor la putere*. Ascensiunea la guvernare a grupării liberale Brătianu — Rosetti a marcat, se va observa, o evoluție semnificativă în viața politică românească: pentru prima dată frinele puterii revineau unei formațiuni politice cu un program coherent, capabilă să urmărească și să realizeze un larg program legislativ și, în același timp, să asigure o perioadă de continuitate și eficacitate administrativă binevenită în istoria României moderne.

Bazele puterii, cu toate succesele certe ale guvernării liberale, au început să fie subminate, după cum se știe, de acțiunile politice care au stîrnit ostilitatea guvernelor străine. Sub presiunea ei, principalele Carol, fără a renunța la încrederea ce arăta acum grupării liberale, a trebuit să recurgă totuși la o nouă formulă ministerială, a cabinetului condus de Ștefan Golescu, începînd din 3 august 1867. Acesta a permis continuitatea operei de guvernare a grupării liberale Brătianu — Rosetti, dar autorul intrevede deja, în această perioadă, indicile consumării unei alte faze, a patra, a *Prăbușirii liberalismului* ca soluție de guvernare. Aceeași nesocotire a reacțiilor externe au pus capăt și cooperării lui Carol cu liberalii radicali, în vreme ce pe planul vieții parlamentare lucrurile înregistrează, de asemenea, o turără semnificativă: prin manipularea alegerilor elîstigate de ei, în toamna lui 1867, liberalii, „datorită folosirii violenței și fraudei, au creat un precedent extrem de rău”, subliniază autorul, atent la mobilurile mecanismului politic.

Alarmată, întreaga opoziție a redevenit, cum se cunoaște, foarte activă iar demisia ultimului cabinet liberal condus de Nicolae Golescu, la 10 noiembrie 1868, a marcat și sfîrșitul guvernării printre-o singură grupare politică. Cabinetul ce a succedat în frunte cu Dimitrie Ghica, a avut, de asemenea, semnificația unei reveniri a principelui Carol la soluția conducerii prin guvernarea de coaliție, dar care a marcat intrarea într-o nouă fază de conflict și criză, a cincea în evoluția politică de după 1866.

Sunt analizate aici condițiile în care evoluția politică reamintește, în alte circumstanțe, de situația din 1864—1866.

Autorul sesizează clar modul în care în 1868 adinearea scizionii dintre liberalii moderati și cei radicali a declanșat starea de conflict politic, ultimii alunecind în intransigență și subversiune.

De o considerabilă însemnatate au fost, în acest context, subliniază din nou autorul, evenimentele legate de dizolvarea camerei liberale, în 1869. Ele demonstrează că „dezvoltarea politică românească nu atinsese încă stadiul în care putea să continue o evoluție parlamentară ordonată. Continua inversiunea practicii normale — un vot de neîncredere sau lipsa de sprijin parlamentar nu conducea la formarea unui nou guvern ci, dimpotrivă, la eliminarea camerei”, prin manipularea alegerilor (p. 193), cum a procedat în 1869 și guvernul D. Ghica — Kogălniceanu.

În imprejurările date, mai remarcă autorul, principalele Carol a devenit, în chip evident, „elementul cheie al ecuației politice”, nici o grupare nefiind în stare să guverneze singură fără acordul său (p. 200).

O etapă de conflict acut se poate detecta odată cu numirea cabinetului Alexandru G. Golescu, la 2 februarie 1870, cum remarcă autorul în capitolul *A șasea fază: din nou abdicarea*. Pe fondul unei vădite slăbiciuni guvernamentale, se acumulează elementele unei noi crize dinastice, ajungându-se, în 1870—1871 la un conflict deschis și tot mai intens între opoziție și principalele Carol. Amănuntele acestei evoluții sunt cunoscute și nu considerăm necesar a insista aici asupra lor. Mai interesant ne pare a menționa faptul că autorul lucrării la care ne referim distinge, în 1870, nu numai asemănări cu precondițiile și cu deznodământul conflictului politic din 1866 ci și deseori esențiale: La 1870 condițiile internaționale erau diferite, din opoziție lipsau conservatorii iar principalele Carol a izbutit să-și asigure simpatiile și sprijinul armatei. Chemarea la putere a guvernului conservator în frunte cu Lascăr Catargiu, la 11 martie 1871, a marcat astfel stăvîlirea ciclului turburărilor politice. Începute în 1870, sfîrșitul crizei dinastice și, odată cu acestea, intrarea vieții politice românești într-o altă etapă a evoluției sale moderne. Privind importanța anilor 1861—1871, autorul conchidează că „totuși în această decădă de conflict și criză au căpătat conturul lor inițial tipurile de bază ale culturii politice române moderne” (p. 213). În ultimul capitol al lucrării, rezervat unei priviri de ansamblu și concluziilor, Paul Michelson, revine, între altele, asupra importanței acestui prim deceniu din experiența politică a României moderne cu precizarea, și ea interesantă, că „luptele politice care au menținut România într-o continuă turburare între 1861 și 1871 au fost hotărîtoare pentru modelul politic care, în cele din urmă, a rezultat... abia după 1871 românii au putut să se adapteze la viața de conflict și criză”, caracteristică evoluției politice în epoca modernă, observă autorul (p. 225).

Partea de note și comentarii bibliografice a lucrării pune în lumină, în chipul cel mai grăitor, excelența bază documentară a studiului întreprins. Foarte numeroase, sursele utilizate, atât edite cit și inedite, prezintă bogată și frecvente adnotări, dovedind că autorul stăpînește cu autoritate atât informația cit și detaliile analizei.

Interesantă deci, de natură să incite la o mai adâncă înțelegere a fenomenelor evoluției politice moderne românești, lucrarea de față îmbogățește sensibil istoriografia dedicată istoriei începuturilor României moderne. Originalitatea metodei și a multora din concluziile cu care ne confruntă carteau lui Paul Michelson ne face să vedem în ea un text de referință în domeniul

Ion Stanciu

* * * *Elementa ad fontium editiones*, vol. LXVIII. *Documenta ex Archivo Regiomontano ad Poloniam Spectantia*, XXXV pars, ediderunt Carolina Lanckorońska et Lucianus Olech, Roma, 1988, 185 p.

Prestigioasa colecție de documente privind istoria Poloniei *Elementa ad Fontium Editiones* a ajuns la un moment important al elaborării sale: editarea celui de-al XXXV-lea volum al principalei serii a colecției și anume *Documenta ex Archivo Regiomontano ad Poloniam Spectantia*.

Urmărind reconstituirea locului și rolului deținut de regatul polon în contextul politic european al secolelor XVI—XVII, neobositii editori au publicat sau regestat mii și mii de documente din arhivele europene, punind la dispoziția cercetării istorice un imens și neprețuit material documentar.

Relațiile lărgi și intense ale Poloniei cu statele Europei răsăritene și sud-estice, dar și cu cele din centrul ori apusul continentului au generat o bogată corespondență de a cărei utilizare nu se poate dispensa nici un istoric care se apleacă asupra studierii problemelor politice, economice sau confesionale ale zonelor amintite. Publicarea celor 7 volume de documente din arhivele aflate în Simancas (Spania), a celor 6 volume din arhivele dñeze ori a documentelor din arhivele secrete ale Vaticanului, ca să amintim doar cîteva din serile cunoscutei colecții, vin parcă în intîmpinarea eforturilor acestor istorici.

Cea mai importantă dintre toate serile s-a dovedit a fi cea închinată publicării documentelor arhivei din Königsberg. Inițiată în 1973 de Carolina Lanckorońska, ea își propunea editarea documentelor fondului ducal (*Herzoglich-s Archiv*) din Königsberg rescrisoare la regatul Poloniei și la duratul vasal a estea, creat în 1325 prin desființarea ordinului teuton.

Cu o impresionantă eficiență (au fost publicate 3 și chiar 4 volume pe an!) editorii au reușit să scoată la lumină tiparul (pe peste 900) de documente (cel de-al XXXVI-lea volum apărut între timp, n-a sosit încă în biblioteca Institutului de istorie „Nicolae Iorga,” singura din țară care posedă a cîtei colecție).

Abia mai trebuie să relevăm importanța acestei serii pentru istoria spațiului românesc în secolul al XVI-lea. Relațiile politice strâns ale Țărilor Române cu regatul iagelon, perseverența cu care acesta a urmărit promovarea intereselor lui în zona carpato-danubiano-pontică, atitudinea față de lupta antiotomană și față de progresul puterii habsburgice constituie aspecte care își găsesc necesara reflectare în izvoarele publicate.

Imaginica domniei și a personalității lui Petru Rareș spre exemplu ar avea mult de suferit în lipsa celor peste 150 de documente publicate în 8 din volumele seriei. Același lucru s-ar putea spune și în cazul altor domnitori moldoveni că de exemplu Despot-vodă, Alexandru Lăpușneanu, Iliaș Rareș etc., practic nici o domnie a secolului al XVI-lea neclipsind din volumele seriei.

Nu mai puțin importante sunt documentele referitoare la istoria Transilvaniei în secolul al XVI-lea. Aflată la confluența intereselor marilor puteri, Transilvania ocupa un loc important în politica externă a curții iagelone. Lupta politică, intensa activitate diplomatică care au precedat crearea principatului autonom al Transilvaniei precum și complexa situație politică care a urmat în timpul minorului Ioan Sigismund, nepotul regelui polonez, se reflectă în, peste 100 de documente ale seriei.

Imensa cantitate de informații și numărul uriaș al personalităților politice europene care apar în volumele colecției îi au determinat pe editori să pună la dispoziția cercetătorilor un mijloc de orientare rapid și facil: un indice de nume pentru volumele I—LX. Realizat cu aceeași acribie și promptitudine, indicele formează volumele LXX și LXXI, marcând și în acest fel o importantă în editarea colecției fondante în anul 1960.

Ultimul volum care ne-a parvenit, cel de-al LXVIII-lea, cuprinde documentele anilor 1557—1558 din fondul *Ospreussische Folianten* ale arhivei ducale din Königsberg. Este vorba de 309 scrisori adresate de Albert, ducele Prusiei, regelui polon Sigismund August și altor personalități politice din Polonia și din Europa.

Cîteva dintre scrisori se referă în mod direct la realitățile din Moldova, mai exact la viața și activitatea viitorului ei domn: Despot-vodă. Ele sunt cunoscute istoriografici noastre din publicația lui N. Iorga *Nouveaux matériaux pour servir à l'histoire de Jacques Basilicos l'Héraclide, dit le Despote, prince de Moldavie*, București, 1900. Scrisorile de recomandare adresate regelui Poloniei, palatinilor Nicolae Radziwill și Nicolae Sienianski ori domnului Moldovei, Alexandru Lăpușneanu, oferă date importante despre trecutul lui Despot și despre conjunctura politică internațională în cadrul căreia și-a pregătit ascensiunea spre tronul Moldovei.

O serie de documente pot servi la restituirea cadrului politic general al Europei răsăritești, atât de importantă pentru înțelegerea evoluției politice a Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Războiul ruso-livonian, conflictele generate de progresele Reformei, iminența conflictului cu Moscova au constituit evenimente care au preocupat nu numai atenția curților de la Cracovia și Königsberg, dar ele au fost urmărite cu atenție și de curtea de la Faș. Iată tot atitea motive pentru care volumul prezentat nu trebuie să scape atenției istoricilor noștri!

Antal Lukacs

YAŞAR YÜCEL, *Anadolu beylikleri hakkında araştırmalar. XIII—XV. yüzyıllarda kuzey-bati Anadolu tarihi. Çoban-oğulları beyliği-Candar oğulları beyliği* (Cercetări privind beylikurile din Anatolia. Istoria Anatoliei de nord-vest în veacurile XIII—XV. Beylikul Çoban-oğulları — Beylikul Candaroğulları), I, ed. II, Türk tarih kütüphanesi basimevi, Ankara, 1988, 224 p.

Înțelegerea corectă a fenomenului otoman, ca fenomen socio-economic euroasiatic construit pe echilibrul politico-militar, deosebit de dinamic, dintre segmentul rumeliot și cel anatolian este condiționată și de cunoașterea proceselor politice, economice, sociale, demografice din bazinul Asiei Minore, din veacurile XIII—XV. Aprofundarea acestei direcții de cercetare dincolo de perimata „*histoire bataille*” datorăză mult studiilor inițiate de prof. Yaşar Yücel¹.

¹ Yaşar Yücel, *Candar-oğlu Çelebi İsfendiyar Bey (1392—1439)* în „Tarih Araştırmaları Dergisi”, 1964, vol. II, nr. 2—3; idem, *Kadi Burhaneddin Ahmed ve devleti*, Ankara, 1970; idem, *Mutahharlen ve Erzincan emirligi*, în „Belleten”, 1971, nr. 140; idem, *Türkiye ve Yakın-doğu üzerinde 1393/1394 Timur Tehkikesi*, în „Belleten”, 1973, nr. 146; idem, *Timur'un Türkiye ve Yakın-doğu ilişkilerine dair gözlemleri (1394—1400)*, în „Belleten”, 1976, nr. 158; idem, *Timur'un Türkiye ve Yakın-doğu ilişkilerine dair genel gözlemler (1400—1402)*, în „Belleten”, 1978, nr. 166; idem, *XIII—XV. yüzyıllarda kuzey-bati Anadolu tarihi. Çoban-oğulları—Candar-oğulları beglikleri*, ed. I, Ankara, 1980; idem, *Fatih'in Trabzon'u fethi öncesinde osmanlı-rabzon-akkoyunu ilişkileri*, în „Belleten”, 1985, nr. 194.

Prezenta lucrare structurată în patru capitulo: I. *Çoban-Oğullari Beyliği* (Beylikul/ principatul Cobanoğullarilor), p. 33–51; II. *Candar — Oğulları Beyliği* (Beylikul Candaroğullarilor), p. 53–123; III. *Candar — Oğulları Beyliğinin Sosyal ve Ekonomik Durumu* (Situatia socială și economică a beylikului Candaroğullarilor), p. 125–142; IV. *Ekler* (Anexe), p. 143–201, are o importanță deosebită pentru istoria noastră deoarece se fac dese referiri la relațiile voievodului Mircea cu sultanii otomani și cu emirii din principalele anatoliene, ceea ce conturează mai precis amploarea diplomației balcano-anatoliene promovată de voievodul român. Pentru aproape un veac voievozii români și emirii anatolieni, în special cei din dinastia Candaroğullar, s-au aflat de același partea a baricadei ridicate împotriva expansiunii otomane.

Primul capitol este precedat de un scurt Cuvînt înainte (*Önsöz*), de o Introducere (*Giriş*), în care sunt conturate direcțiile de investigare, importanța temei abordate și o privire de ansamblu asupra evoluției beylikurilor anatoliene, și de un substanțial paragraf de Izvoare (*Kaynaklar*) (p. 9–31). În această ultimă rubrică autorul clasifică și prezintă detaliat diverse categorii de izvoare: epigrafice, numismatice, documentare – de sorginte orientală (*vakıfye*) și occidentală –, cronică (osmane, arabe, timuride și bizantine), jurnale de călătorie, lucrări de geografie, colecții de scrisori (*münseket*) și biografii (*menâkıbname*). Tot aici sunt publicate pasaje inedite din cîteva lucrări elaborate în sec. XIII și XIV ce au fost dedicate unor conducători din Anatolia de nord-vest. În ansamblul lor aceste surse oferă informații suplimentare asupra unor aspecte mai puțin cunoscute din domeniile meșteșugurilor, artelor, culturii, genealogiei, construcțiilor laice și religioase, instituțiilor medievale, geografiei istorice, vieții cotidiene etc. O parte din aceste izvoare sunt pe larg prezentate în capitolul IV care este de fapt o prelungire irească a acestei rubrici introductive.

În capitolul I după o prezentare sintetică a implementării dominației turce în Anatolia de nord-vest (în zona cunoscută în izvoarele bizantine ca Paflagonia) și afirmarea la sfîrșitul sec. XII și începutul sec. XIII a triburilor Cobanoğullari sub conducerea emirului II İüsameddin Bey, este schițată evoluția politică și militară a șobanizilor pînă la finele sec. XIII cînd prin pierderea cetății Kastañonu au fost înlocuiti definitiv de dinastia Candaroğullari. Capitolul următor, cel mai substanțial în economia lucrării narează evoluția emiratului Candar (Kastañonu) de la fondatorul acestei formațiuni Şemseddin Yaman Candar (1291 – ?) pînă la ultimul emir Ismail Bey (1443–1461). În 1461 în cursul cunoșterii expediției trapezuntine a lui Mehmed Fatih, campanie care a precedat-o pe cea împotriva lui Vlad Tepeş (1462), teritoriul principatului este anexat la casa osmană. Y. Yücel acordă o atenție deosebită personalității și activității lui Isfendiyar Bey (1392–1439) (p. 83–99) care prin constituirea unei coaliții la care participă conducătorul din Sivas, Kadi Burhaneddin, și Timur Lenk a încercat și reușit momentană bararea expansiunii otomane în Anatolia nord-estică. Deși, nu avem dovezi concrete putem presupune cu certitudine că relațiile voievodului Mircea cu emirii anatoliensi datează de la începutul ultimului deceniu al secolului al XIV-lea. Politica promovată de Bayezid I în Rumelia după lupta de la Kosova (1389) – asigurarea controlului otoman în segmentul inferior al Dunării –, și în Anatolia nordică și centrală după 1390 – implantarea controlului otoman asupra centrelor dispuse pe drumul mătăsii (Bursa-Tebriz) – în mod cert a favorizat cooperarea româno-anatoliană. În opinia autorului factorul declansator al expediției lui Mircea în teritoriile otomane, datată de autor în 1391–1392 (p. 84) a fost emirul Isfendiyar Bey. De asemenea este relevată acțiunea comună româno-candaridă, inițiată în 1409, în susținerea la tronul osman a lui Musa Çelebi ca contra-candidat a lui Süleyman Çelebi (p. 90–91). Atât Mircea cât și Isfendiyar Bey vor adopta aceeași poziție și față de sultanul reunificator, Mehmed I Çelebi (1413–1421) prin promovarea mișcării de disoluție inițiată în 1415 de şeyhul Bedreddin. În mod cert factori orientali și clariviziunea lui Mircea au conlucrat alături de fermenti socio-economi interni la prăbușirea imperiului timpuriu al lui Bayezid Trăznetul și la prelungirea perioadei de reconstrucție a unității sale. Insuficiența izvoarelor și predominanța în rîndul acestora a surselor otomane l-au determinat pe autor să privească evoluția emiratului Çandar-oğlu, în special pentru emirii contemporani sultanilor Bayezid Yıldırın (1389–1402) și Mehmed II Fatih (1451–1481), prin ferestrele „casetei osmane”. Confruntarea cronologice oferite de cronicarii otomani din a doua jumătate a sec. XV și de la începutul secolului următor (care în general antedează evenimentele din vremea lui Bayezid I, Süleyman Çelebi, Musa Çelebi și Mehmed I Çelebi) cu datele din sursele documentare occidentale ar fi oferit autorului posibilitatea unor alternative mai sigure privind „deplasările” sultanilor osmani în cele 2 segmente ale imperiului.

În capitolul III după o prezentare a poziției și a specificului geografic al emiratului Candar-oğlu care controla coloana vertebrală a Anatoliei sunt analizate evoluția demografică (procesul de islamizare) și turcizare de pe coasta litoralului Mării Negre după victoria de la Malazgirt – 26 august 1071 și aspecte ale vieții sociale din sate și orașe (colonizarea și fondarea de sate, repartizarea funciară, dezvoltarea instituției vakufurilor, construcții de binefacere, laice

și religioase etc.). Sunt detaliate aspecte ale organizării vieții economice din orașe, rolul socio-economic al moscheilor și al bazarurilor, structura populației (meșteșugari, dregători înalți și mărunci ai statului, diverse alte categorii de oameni care de asemenea erau plătiți din tezaurul statului, negustori, membri ai unor frații (*Ahl*), populația civilă), modul de percepere al dărilor etc.

Ultimul capitol cuprinde descrierea a trei categorii de izvoare. Sunt prezentate emisiuni monetare ale emirilor: Süleyman Paşa (primele din 1324/1325 în numele lui Ebu Said Bahadir İlhan) – ceea ce denotă poziția lui față de İlhanizi, Âdil Bey, Kötürüm, Bayezid (1361–1385), Süleyman II Paşa (1385–1392), Isfendiyar Bey, İbrahim II Bey (1439–1443) și İsmail Bey (1443–1461). Urmează un repertoriu cronologic al inscripțiilor din perioada çobanoğullarilor și a candaroğullarilor descoperite în localitățile Kastamonu, Sinop, Cankiri, Taşköprü, Araç, Devrekan care aparțin unor construcții laice (băi, poduri, școli, hanuri, cișmele) sau religioase. Încheierea sunt traduse din *Mesalikü'l – ebsar* (Căile cauzelor) capitolele referitoare la beylikurile din Anatolia aflate sub dominație turcă (p. 181–201). Accesul la bogata informație cuprinsă în acest volum este facilitat de o bibliografie (p. 203–208) și un indice general (*dizin*) (p. 209–224). Alternativă nouă la istoria beylikurilor din Anatolia elaborată de I. H. Uzunçarsili în urmă cu peste patru decenii, studiul prezent al profesorului Y. Yücel este un *model* de urmat în scrierea istoriei principatelor anatoliene.

Nagy Pienaru

EUGEN WEBER, *Une histoire de l'Europe. Hommes, cultures et sociétés de la Renaissance à nos jours*, vol. I, *De la Renaissance au XVIIIe siècle*, Fayard, Paris, 1986, 522 p.

Lucrarea cunoscutului istoric Eugen Weber, își propune să răspundă la cîteva din mariile probleme ale existenței: există un sens al istoriei sau lumea se învîrtește în incoerență? există progres sau o întoarcere eternă? și dacă există coerență o putem înțelege? și care este ea? Comprromis între povestirea istorică, sinteză și analiză, acest eseu, după cum specifică autorul, încearcă să surprindă în trăsăturile lui esențiale rolul principal jucat de civilizația Europei în istoria lumii în ultimele cinci secole, civilizație care a impulsionat și colorat modul de viață modernă.

Partea I a lucrării analizează istoria Europei pînă la mijlocul secolului XVI, perioadă în care oamenii învață să-și afirme individualismul, iar partea a II-a epoca de la 1559–1715 cînd se structurează statele și economia Europei moderne.

Aspectele dezvoltării economice sunt analizate succint insistîndu-se pe relația dintre economia agrară a evului mediu și nașterea orașului ca promotor al unei noi epoci. Preponderența economiei agrare în evul mediu corelată cu o serie de fenomene naturale ce au loc în secolul XIV – foame, malarie, ciumă, inundații, recolte pierdute, valuri de frig, răcirea climei – ca și cu fenomene de natură social-politică – anarchia nobiliară, războiele pentru suprematie, decăderea orașelor – va arunca lumea medievală într-un haos material și social, provocînd o veritabilă criză de sistem care nu avea altă soluție de rezolvare decît dispariția societății medievale cu toate structurile ei economice și sociale.

Deteriorarea valorilor materiale și sociale va provoca și criza conștiinței sociale reflectată în cele două moduri de a gîndi existența: religios și laic. Valorile materiale și spirituale perimate ale Europei medievale își pierduseră sensul și substanța; ceva trebuie pus în locul lor și mai ales cineva trebuie să provoace schimbarea.

Despre acest fenomen complex care a fost Renașterea se ocupă capitolul II al lucrării, capitol bine structurat și sintetic, care probează încă odată nivelul profund de cunoaștere de către autor a civilizației Europei occidentale. Renașterea-epocă de schimbare, de descoperiri și efectiv de re-naștere-epocă cînd o mare parte din moștenirea Europei renascind, este adoptată de capricioasa tradiție occidentală. O societate de țărani, preoți și războinici face loc unei lumi de burgezi, negustori, oameni de legă și soldați de profesie. Profesionalismul și specializarea impunîndu-se ca valori vor face ca bogăția și ascensiunea socială să nu mai depindă de naștere și predestinare. În locul visului creștinătății unite și universale apar state și imperii reale. Paradisul medieval este preluat de Renaștere ca un paradis terestru, ca o cetate a omului paralelă cu cea a lui Dumnezeu. Mentalitatea noii epoci spre deosebire de cea medievală, promitea o lume mai bună aici pe pămînt, iar omul devine centrul și preocuparea acestei lumi în care cosmul rămîne divin, dar începe să treacă pe planul secund. Noua mentalitate trebuie însă împăcată cu religia, căci religia era însăși modul de a fi al Europei medievale, cuprinzînd tot ceea ce însemna ființare și neființă. Criticînd interpretarea textelor religioase, revizuind și

reformulind doctrinele și textele tradiționale, umaniștii au redat omului dreptul de a cerceta; ei tineau spre reforme, nu spre Reformă, căutau o morală, nu afirmau o credință. Pentru Erasmus omul era Prometeu — voință și spirit liber să pătrundă adevărul și să-l aplice, bun prin natura sa și capabil să se dezvolte liber; pentru Luther omul era corrupt și nu putea face nimic bun prin el însuși, fiind rău și plin de păcate. Conflictul deschis de Erasmus între Om și Dumnezeu, Luther îl va transforma într-un război între creștini și autoritatea bisericii, îndreptat implicit însă și împotriva moralei umaniste. Din acest conflict, cei care au triumfat au fost profeții înarmați de care vorbise Machiavelli. Profetizând că omul se putea împăca singur cu Dumnezeu și cu el însuși, dar numai prin Dumnezeu, Luther va reda cosmosului primordialitatea și va oferi bisericii catolice ocazia unică să reia ofensiva și să repună pe vechile poziții biserica, ierarhia și închiziția, creând un adevărat desert cultural. Protestantismul a favorizat într-adevăr avântul mentalității capitaliste, dar o relație directă între ele nu există.

Analiza fenomenului politic și a relațiilor internaționale este întreprinsă în capitolele III, V și VI ale lucrării prezentate. Politica este în evul mediu apanaj exclusiv al unei clase: prinți, nobili, servitorii și sfetnicii lor. Prințul personifică națiunea, și profitind de reacția ostilă a acesteia față de răboiale civile și de haosul intern va consolida statul aliindu-se cu negustorii și bancherii.

Structurile societății europene vor rămâne însă pînă la sfîrșitul secolului XVIII mai apropiate de cele ale evului mediu decât de ale revoluției industriale, căci în ultimă instanță nu puterea economică, ci tot rangul determină valoarea socială, chiar dacă burghezia primește privilegiul de a-și cumpăra nobiltea; nobiltea nouă ce o întărea pe cea veche. Criza nobilimului și a puterii ecclaziastice, ca și avîntul burgheziei va pune problema reorganizării; sunt create atitudini și instituții politice, religioase, sociale și intelectuale, adecvate lumii noi. Ordinea devine noul ideal, iar binele poporului suprema lege. Suveranul devine delegat și garant spiritual al poporului său. Autoritatea provenită de la Dumnezeu este încredințată poporului și acesta o încredează prințului ce o poate păstra atât timp cât respectă legea divină. Rebeliunea și tiranicidul devin astfel legitime.

Lupta pentru putere nu se desfășoară însă numai la nivel național; ea se extinde pentru dominația Europei și chiar a lumii. Prezentind raportul de forțe pe plan european, autorul consideră că Franța domină continentul, Anglia fiind slabită de răboialor celor două roze, Spania confruntată cu grave probleme politice și economice, Imperiul Romano-German incapabil de a se moderniza și ad aptă la lumea nouă, fiind ca și Italia mai mult o expresie geografică decât o realitate politică, iar puterea militară otomană folosită de către francezi ca o concurență orientală a puterii spaniole și habsburgice. Conflictul principal al Europei este prezentat ca fiind cel dintre casa de Valois și cea de Habsburg, preponderența spaniolă alternând cu cea franceză, cel puțin pînă la Utrecht.

Europa sud-estică apare pe scena politică din a 2-a jumătate a secolului XVI prin Polonia, folosită de celelalte puteri în jocul lor politic și prin Rusia, ca a treia Româ, moștenitoare a tradiției bizantine și care va interveni ca o nouă putere în balanța echilibrului european odată cu începutul secolului XVIII. Autorul încearcă o comparație, palidă și neadecvată de altfel între Rusia și Imperiul Otoman care se opunea inovațiilor în numele tradiției și religiei, proferind obscurantismul și punind la index raționalismul, din aceste cauze evoluind sau involuind Rusia către un stat „polițienesc” iar Imperiul Otoman către prăbușire.

Plecind de la afirmația lui Eli Heckscher că o țară nică nu poate avea pretenția că istoria ei să fie studiată numai sub pretextul că ea se desfășoară, autorul din „lipsă de spațiu”, în acest eseu de istorie a Europei ne prezintă de fapt istoria Europei occidentale, făcind abstracție de țările mari și mici ale sud-estului continentului. De altfel nici în partea în care se analizează cultura și civilizația europeană (capitolul VII) sud-estul nu este reprezentat, ca și cum Bizanțul cu oamenii și cultura lui, ortodoxismul și confluența cu Oriental Islamic nici n-ar fi existat.

Obsedat de varianta eficientă și consumatoristă a civilizației, autorul uită un simplu fapt, că o parte din populațiile care au creat statele occidentale au trecut mai întâi prin sud-estul european și prin Bizanț, are o mare semnificație și importanță pentru însăși istoria civilizației Europiei occidentale.

Lucian Cruceanu

**JACQUES HEERS, *Machiavel*, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1985,
459 p.**

Profesor de istorie medievală la Universitatea Paris IV și unul dintre cei mai renumiți istorici francezi contemporani, Jacques Heers oferă cititorilor o nouă și interesantă monografie despre viața și activitatea marelui ginditor și teoretician al Renașterii, Niccolò Machiavelli,

propunindu-și, pe această cale, să arunce o nouă lumină asupra personajului, să înălăture acele mituri și clișee care nu corespund adevarului, dar care s-au înrădăcinat puternic în mentalitatea și cultura generațiilor succesive. Autorul își propune să prezinte viața lui Machiavelli aşa cum a fost ea, cu miciile și mariile ei bucurii și necazuri, să scoată în evidență calitățile sale de gînditor politic, gînditor militar și creator de literatură, să rupă legătura, devenită clișeu, dintre gînditorul florentin, *Il Principe* și mechiavelism, să pună în evidență adevăratale coordonate ale concepțiilor sale, destul de diferite și îndepărtate de cele exprimate în această lucrare.

Lucrarea lui Jacques Heers cuprinde 13 capituloare care urmăresc cronologic viața, activitatea și evoluția concepțiilor lui Machiavelli, o cronologie a principalelor evenimente din timpul vieții sale (pp. 438–439), o listă a lucrărilor sale (pp. 440), o bogată bibliografie (pp. 441–445) și un indice geografic și de nume de persoane (pp. 447–456). De asemenea trebuie să subliniem de la început că autorul încadrează permanent evoluția eroului său în evoluția istorică generală a acelei epoci și că îmbină cu o măiestrie deosebită stilul de popularizare al expunerii evenimentelor cu rigurozitatea științifică ce-l caracterizează, ceea ce face lectura deosebit de plăcută și de antrenantă.

În primele două capituloare, *De la fară la Florența* (pp. 5–38) și *Inizierea* (pp. 39–70) autorul prezintă cadrul familial și social în care s-a născut și a evoluat Machiavelli pînă la dobândirea primelor însarcinări publice în jurul vîrstei de 30 de ani. Familia sa este atestată documentar încă din 1260 și a fost mereu foarte atașată de idealurile republicane. În momentul nașterii lui Niccolò (1469) ea este legată atât de economia rurală, avind proprietăți la Sant'Andrea în Percusina, cât și de cea urbană de la Florența, care venituri destul de modeste, dar trăiescă într-o atmosferă culturală umanistă specifică vremii, care își va pune amprentă asupra eroului nostru. În același timp micul și apoi tinăru Niccolò are prilejul să cunoască atmosfera de puternică eservescență spirituală și culturală de la Florența, unul din principalele centre ale Renașterii italiene, dar și convulsiile și răsturnările politice, de multe ori tragic, care caracterizează istoria orașului în ultimele decenii ale secolului al XV-lea, cum ar fi conjurația familiei Pazzi (1478), alungarea familiei Medici (1494), dictatura religioasă obscurantistă a lui Savonarola (1494–1498). Imediat după dispariția de pe scenă a lui Savonarola, Machiavelli este numit secretar și apoi responsabil al celei de-a doua cancelarie a Comunei, calitate în care dă dovedă de însușiri deosebite și devine, foarte repede, indispensabil bunului mers al afacerilor curente ale orașului.

Următoarele două capituloare, *În fine, în afaceri* (pp. 71–111) și *Diplomația de tip florentin* (pp. 113–162) analizează activitatea politică și diplomatică a lui Machiavelli în perioada sa de maximă afirmare, adică în timpul republicii florentine care s-a menținut pînă în 1512. Sînt înfățișate, pe scurt, principalele misiuni diplomatice îndeplinite în Italia, Franță și Germania, autorul arătând că el nu a fost niciodată ambasador (orator) ci, aşa cum reiese din corespondență diplomatică, numai trimis sau legat, deși a avut de îndeplinit misiuni mult mai importante decât cele încredințate, de obicei, ambasadorilor. El a primit, în general, misiuni dificile și care trebuiau rapid îndeplinite, de a menține alianțe, de a împiedica rupturi, de a astă intervenții prietenilor și ale potențialilor inamici. Machiavelli a acordat mereu o mare importanță informației, trimînd numeroase scrisori superioare săi și încercind mereu ca informațiile cu adevarat importante să ajungă că mai repede, să ștîu întotdeauna să obțină informațiile dorite, iar uneori a pus chiar pe picioare adevărate rețele de informatori. Tot în această perioadă pe baza experienței sale politice și diplomatice, își întăresc convingerile și aspirațiile republicane și ajunge la concluzia că fiecare stat, deci și Florența, trebuie să-și recruteze armata din proprii săi cetățeni și să renunțe la mercenari, care sunt ineficienți, costisitori și periculoși.

În ceea ce privește portretul autentic al lui Machiavelli autorul arată că așa ceva nu există, dar există în schimb două reprezentări ale sale, fiecare corespunzînd unei epoci: una din secolul al XVI-lea, sociologică, a secretarului preocupat de îndeplinirea misiunilor sale, modest și șters, alta, care apare ceva mai tîrziu, și este a scriitorului, a gînditorului, a politicianului și teoreticianului și are în vedere apariția noțiunii de machiavelism. Dar, după părerea lui J. Heers, portretul cel mai exact a lui Machiavelli rezultă din corespondența sa, din instrucțiunile pe care le-a primit de la superiorii săi și din rapoartele pe care le-a trimis referitoare la îndeplinirea lor.

Capitolul al V-lea al lucrării, *Arta războiului* (pp. 163–205) își ia titlul de la lucrarea cu același nume elaborată de gînditorul florentin în 1520–1521. Felul său de a concepe armata și purtarea războiului într-o republiecă i-a marcat de fapt întreaga viață și toate lucrările, să-aflat în centrul teoriilor sale asupra naturii statului, a instituțiilor, a noțiunii de cetățean. El a încercat să-și pună și în practică teoriile sale cu privire la armata națională, începînd, din 1506, să recruteze o astfel de armată, dar, din păcate, viziunea sa, justă, în principiu, pentru viitor, să dovedit inoperantă în momentul decisiv, atunci cînd în 1512, armatele spaniole amenințau Florența.

Problema esențială a concepției militare a lui Machiavelli era aceea a refuzului de a apela la serviciile mercenariilor și de a le înlocui cu armata națională. La el refuzul mercenariatului provine, în același timp, din propria sa experiență, precum și dintr-o opțiune intelectuală, din atașamentul față de anumite valori morale și civice. Mercenari erau legați doar de bani și de solidaritatea dintre ei, ceea ce putea duce la apatie, lipsă de hotărire, încârcarea angajamentului și chiar trădare. Pentru Machiavelli, consideră autorul, recrutarea unei arme din imprejurimile Florenței, ceea ce a și început să facă în 1506, reprezenta de fapt un proces de elaborare a unor noi structuri, care ar fi condus la alte tipuri de raporturi între orașul stăpân și ținuturile dependente de el, ar fi cimentat anumite solidarități și ar fi însemnat o restaurare a unei domniații oarecum zdruncinate. Armata recrutată numai din cetătenii ai Florenței și din zonele înconjurătoare răspunde clar și unei opțiuni politice, era o modalitate de întărire a guvernului republican, a consiliilor și colegiilor, o modalitate de a crea mijloacele unei politici mai independente, bazată pe sprințul unor forțe militare fidèle. Dar toate aceste aspirații reprezentau, de fapt, un ideal preluat din tradiția și autorii antichității, atât de familiari lui Machiavelli, ideal ce venea în contradicție cu realitatea concret-istorică din acel moment, ceea ce în practică va provoca un lamentabil eșec.

Capitolele VI și VII, *Timpul nenorocirilor* (pp. 207–233) și *Cum să placi principilor* (pp. 235–260) aduc în fața cititorilor momentele care au marcat revenirea familiei Medici la conducerea Florenței în 1512, sfîrșitul carierei politice și diplomatice a lui Machiavelli, arestat și torturat în primele luni ale anului 1513 și începutul încercărilor sale desperate, imediat după ce a fost pus în libertate, de a recăpăta, măcar și parțial, pozițiile pierdute. În acest sens el s-a străduit să obțină favorurile familiilor de Medici atrăgindu-i atenția asupra calităților sale de poet de curte, compunind acum mai multe poezii scurte, denumite *Capitoli*, și aşa numitele *Cinetece de carnaval*, dar deocamdată fără nici un succes.

O problematică foarte asemănătoare o au și capitolele IX și X, *Săracu Machiavelli* (pp. 279–304) și *Orti Oricellari* (pp. 305–336) în care este descrisă viața de familie, neplăcerile și anomaliatul în care trăiește gînditorul florentin între 1512–1520, precum și activitatea sa în cadrul cercului literar *Orti Oricellari* soldată cu cel mai important succes al său în acest domeniu, comedia *Mandragora*, jucată la Florența în 1518.

Intercalat între aceste patru capitole se află cel intitulat *Reflecții asupra jocului politic* (pp. 261–278) în care autorul analizează gîndirea și aspirațiile politice adevărate ale lui Machiavelli. Lucrările cele mai semnificative în acest sens, *Principele* și *Discurs asupra primei Decade a lui Titus Livius* scrise la scurt interval (1513–1514) se completează și corespund unor preocupări asemănătoare. Examînînd pe de o parte forma de conducere princiară, iar pe de altă parte cea republicană-urbană, Machiavelli încearcă să alcătuească un tablou general al diferențelor formă de stat, a originii și naturii lor, a raporturilor dintre ele și supuși și, prin urmare, a mijloacelor de a exercita și păstra puterea. Ele sint lucrări în primul rînd didactice și se bazează pe o suiată de observații cu caracter mai mult sau mai puțin empiric, pe analiza unor exemple precise și mai puțin pe raționamente de înaltă logică. În ambele lucrări Machiavelli își reafirmă opțiunile sale în domeniul militar ca bază a înșăptuirii idealurilor politice. De fapt, consideră istoricul francez, și noi credem că are dreptate, dintre cele două lucrări *Principele* are mai mult un caracter de circumstanță, urmăriend, în primul rînd, să îndeplinească dorința autorului de a intra în grăjile familiei Medici, aflată la putere, pe cînd *Discursul exprimă* convingerile sale republicane, adinții, de nezdruncinat. În ciuda acestei evidențe, numele lui Machiavelli a rămas legat de prima, în memoria generațiilor el fiind asimilat cu acela de teoretician al conducerii principiare, absolute, de unde și apariția noțiunii de machiavelism, ceea ce, consideră autorul, constituie o nedreptate față de adevăratatele sale opțiuni politice, republicane.

Capitolele XI și XII, *Revenirea în grație* (pp. 337–365) și *Opera unei vieți: Istoriile florentine* (pp. 367–388) analizează activitatea de istoric a lui Machiavelli. Printre misiunile pe care el le-a primit din partea familiei Medici, în general de mică importanță și referitoare numai la reglementarea unor probleme financiare, cea mai importantă a fost, fără îndoială, aceea primită în 1520 și anume de a scrie o istorie a Florenței. Dacă primele sale lucrări istorice, *Decenalele*, *Viața lui Castruccio Castracani* și *Discurs asupra reformării statului Florența* sint de valoare redusă, în schimb *Istoriile florentine*, redactată între 1521 și 1525, deși neterminată, reprezintă încununarea activității sale în acest domeniu.

Pentru Machiavelli istoria nu este o simplă rememorare a unor evenimente trecute sau o modalitate de a petrece plăcut timpul. Ea instruiește în primul rînd pe oamenii de stat, îi face mai înțelepți, le dă lecții și-l luminează asupra greșelilor din trecut. *Istoriile florentine* se delimită, din această perspectivă, foarte clar de „adevărată istorie” pe care, el pretindea că o scrie. Ele nu se asemănă aproape deloc cu opera prietenului său Francesco Guicciardini. Sunt pline de fantezie și deci de inexactități și încercă să impună o idee o imagine politică. Această lucrare, mai bine documentată decit cele anterioare, răspunde

preocupările de a prezenta portretul principelui ideal și al virtuților sale, dar în același timp în ultimele capitole, atunci cînd familia Medici intrase din nou în declin, apar din nou sentimentele republicane ale lui Machiavelli care nu se sfiește să supună unei critici dure și reci chiar pe membrii familiei care a comandat lucrarea. *Principele, Discursul și Istorile* se completează reciproc, după părerea lui J. Heers. Interesul lor principal rezidă într-o singură temă, dar esențială pentru epoca în care au fost scrise, și anume, dificultatea de a apăra virtuțile republicii, virtuți pe care regimul de partide le distrugă sigur, pregătind astfel drumul tiraniei,. De fapt este vorba de refedudalizarea societății italiene și de impactul pe care l-a avut intervenția puterilor din afară asupra ei.

În sfîrșit ultimul capitol, al cărții, *Micile ocupări și familia* (pp.389–424) ne înfățișează ultimii ani de viață ai lui Machiavelli, preocupările sale, de redusă importanță, din această perioadă, grija sa față de familie pe care încearcă să o scutească de orice dificultăți materiale după moartea pe care o simte tot mai apropiată.

Foarte interesante sunt concluziile autorului (pp.425–431) care aruncă cu adevărat o nouă lumină asupra personalității și operei gînditorului florentin. Deși dintr-o familie bună Machiavelli nu a fost niciodată în avansarea vieții politice, o figură de prim rang. Dacă pentru un moment și-a impus vederile asupra recrutării armatei florentine și-a pus pe picioare milițiile sale de țărani – soldați, aceasta a plătit-o cu un eșec imediat și lamentabil. El a fost permanent un personaj de rang secundar, un executant și nu un stăpin.

În timpul vieții succesul său a fost asigurat, în primul rînd, de activitatea literară, mai ales de comedia *Mandragora*. Dar renumele său adevărat, consideră autorul, a venit mult mai tîrziu, nu înainte de secolul al XIX-lea. Din păcate despre el s-au format cîteva idei — clișeu care s-au impus din generație în generație și care-i denaturează complet imaginea de umanist și observator al timpului său. De numele lui a rămas legat, în primul rînd, *Principele*, deși această lucrare nu reprezintă decit un mic moment din cariera sa și, poate, nu cel mai semnificativ. De aici i s-a atribuit o adevărată doctrină politică, machiavelismul, similară cu şiretenia, egoismul, trădarea, lipsa totală de scrupule. Dar, de fapt adevăratata sa creație se leagă de alte opere, de valorile republicane, și ea merită să fie cu adevărat descoperită și prețuită la justă ei valoare. Deci adevăratul Machiavelli nu este autorul machiavelismului, ci, dimpotrivă, promotorul și susținătorul idealurilor republicane, exponent de seamă al umanismului epocii în care a trăit. Un Machiavelli nou, puțin cunoscut, pe care J. Heers îl propune cititorilor și pentru care carteau să merită să fie citită.

Eugen Denize

„REVISTA ISTORICĂ” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, în domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane, Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sunt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sint rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, daetilografiate la două rinduri, triuniterile infrapaginate fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi daetilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului. Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi preseurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuserisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuserisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Colectivului de redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURĂ ACADEMIEI ROMÂNE

- REVISTA ISTORICĂ
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ȘI ARIELOGIE
- DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
 - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
 - SERIA TEATRU - MUZICĂ - CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HIISTOIRE DE L'ART
 - SÉRIE BEAUX-ARTS
 - SÉRIE THÉÂTRE - MUSIQUE - CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

- Geneza orașului medieval în viziunea istoriografiei românești.
Învățămîntul preuniversitar în Evul mediu.
Mișcarea comunală în Europa apuseană (secolele X—XIII).
Imagini spaniole ale epopeii românești conduse de Mihai Viteazul.
Matei Basarab înainte de domnie.
Nicolae Iorga și Revoluția franceză.
Considerații privind cauzele prăbușirii Veneției.
C. A. Rosetti. Mărturii inedite.
Problemele învățămîntului în parlamentul român. Pe marginea criticii reformelor școlare a lui Take Ionescu.
Învățămîntul rural în perioada 1859—1918.
Ecoul unor evenimente istorice românești în presa norvegiană.
Oamenii de știință și viața politică a României.
Aspecte privind comerțul exterior al României în ajunul primului război mondial.
Legislația electorală în România după Marea Unire.
Cooperația românească interbelică între deziderat și realitate.
Tratatul de comerț și navigație româno-englez din 6 august 1930.
Poziția statelor europene față de războiul italo-etiopian văzută de diplomația S.U.A.

RM ISSO 567—630

43 356

www.dacoromanica.ro